

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ:
«ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΑ ΜΑΘΗΣΗΣ &
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΥ ΥΛΙΚΟΥ»

Α' Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: Κα Παπαρούση Μαρίτα
Β' Επιβλέπων Καθηγητής: Κος Κόλλιας Βασίλειος

Πτυχιακή Εργασία

**Η Εννοιολογική Μεταφορά: οικουμενικότητα, πολιτισμικές διαφορές
και η συμβολή τους στην εκμάθηση των γλωσσών.**

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Μπότσαρη Ευαγγελία

Βόλος

Σεπτέμβριος 2008

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗ & ΚΕΝΤΡΟ ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 6802/1
Ημερ. Εισ.: 07-01-2009
Δωρεά: Συγγραφέα
Ταξιθετικός Κωδικός: Δ
410.7
ΜΠΟ

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

1. Περίληψη.....	1
2. Εισαγωγή.....	2
3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	
3.1 Η Έννοια της Μεταφοράς.....	4
3.2 Ιστορικό Πλαίσιο – Παραδοσιακή Προσέγγιση της Μεταφοράς.....	5
3.3 Η θεωρία των Lakoff και Johnson.....	10
3.3.1 Ο αντίλογος στη θεωρία των Lakoff και Johnson	
<i>Η θεωρία της «ανάμειξης» (blending theory).....</i>	<i>15</i>
<i>Η θεωρία της «ανάμειξης» και η «εγνωσιολογική θεωρία της μεταφοράς»</i>	
<i>«Τομείς» ≠ «Νοηματικά Διαστήματα».....</i>	<i>16</i>
<i>«Δύο τομείς» ≠ «Τέσσερα Διαστήματα».....</i>	<i>17</i>
<i>Αναδύομενη Δομή.....</i>	<i>18</i>
<i>Βασικά Στάδια της Θεωρίας της «Ανάμειξης».....</i>	<i>19</i>
<i>Βέλτιστες αρχές της θεωρίας της «ανάμειξης».....</i>	<i>20</i>
<i>Η μεταφορά ως πηγή δεδομένων στη θεωρία της «ανάμειξης».....</i>	<i>21</i>
<i>Είδη ομολογων συνδέσμων.....</i>	<i>21</i>
<i>Σύνθετα μεταφορικά «μίγματα».....</i>	<i>24</i>
<i>Σχέση μεταφοράς – «ανάμειξης».....</i>	<i>25</i>
<i>Η μεταφορική σύσταση ενός «μίγματος».....</i>	<i>25</i>
<i>Κατευθυντικότητα και ασύμμετρη τοπικότητα.....</i>	<i>27</i>
3.3.2 Ο Αντίλογος στη Θεωρία της «Ανάμειξης» (blending theory)	
<i>Η γλωσσολογική προσέγγιση του μεταφορικού λόγου.....</i>	<i>28</i>
<i>Η μεταφορά ως «γλώσσα σε χρήση».....</i>	<i>30</i>
<i>Συμπεράσματα.....</i>	<i>32</i>
<i>Μεταφορά # εικονική μεταφορά: ο ρόλος του γλωσσολογικού πλαισίου.....</i>	<i>33</i>
<i>Συμπεράσματα.....</i>	<i>35</i>
4. Μεταφορά και Επιστήμες.....	35
4.1 Ο μεταφορικός λόγος στις Θετικές Επιστήμες.....	39
4.2 Ο μεταφορικός λόγος στη Γλωσσολογία.....	39
4.3 Ο μεταφορικός λόγος στην Ψυχολογία.....	40

4.4 Ο μεταφορικός λόγος στην Κοινωνιολογία και Ανθρωπολογία.....	40
5. Η Μεταφορά στη Λογοτεχνία.....	42
5.1 Η διαφορά ανάμεσα στον καθημερινό και λογοτεχνικό λόγο.....	44
5.2 Πολυσημία και διδασκαλία της λογοτεχνικής μεταφοράς.....	47
5.3 Οι Συμβατικές Εκδοχές του Μεταφορικού Λόγου στη Λογοτεχνία	
<i>Η προσωποποίηση (personification).....</i>	<i>51</i>
<i>Μεταφορές που βασίζονται σε εικόνες.....</i>	<i>51</i>
<i>Εκτεταμένες Μεταφορές (extended metaphors) ή «Μεγαλομεταφορές» (megametaphors).....</i>	<i>52</i>
<i>Ιδιωματισμοί (idioms).....</i>	<i>53</i>
<i>Ιδιωματισμοί βασισμένοι στη μεταφορά.....</i>	<i>54</i>
<i>Μετωνυμία (metonymy).....</i>	<i>56</i>
<i>Συνεκδοχή (synecdoche) – Σχέση μετωνυμίας – συνεκδοχής.....</i>	<i>56</i>
<i>Σχέση μετωνυμίας – μεταφοράς</i>	<i>57</i>
6. Η Παγκοσμιότητα των Εννοιολογικών Μεταφορών.....	58
6.1 Πολιτισμική Διαφοροποίηση του Μεταφορικού Λόγου.....	59
6.1.1 Η διαπολιτισμική διαφοροποίηση -	
<i>(cross – cultural ή intercultural variation).....</i>	60
6.1.2 Αιτίες της διαπολιτισμικής διαφοροποίησης.....	61
<i>Το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο.....</i>	<i>61</i>
<i>Το φυσικό και υλικό περιβάλλον.....</i>	<i>62</i>
6.2 Η Ενδοπολιτισμική Διαφοροποίηση -	
<i>(intracultural ή within culture variation).....</i>	63
6.2.1 Η διαφοροποίηση σε προσωπικό επίπεδο (individual variation).....	64
7. Ο Μεταφορικός Λόγος στη Μετάφραση.....	66
8. Η Διδασκαλία και η Μάθηση του Μεταφορικού Λόγου.....	68
8.1 Μεταφορικός λόγος και μάθηση.....	70
9. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	74
9.1 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων.....	74

9.1.1 Περιορισμοί στη Συλλογή Δεδομένων.....	74
9.1.2 Τα Ερωτηματολόγια ως Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων.....	74
9.2 Γενικοί & Ειδικοί Σκοποί της Διδασκαλίας.....	75
9.3 Δείγμα.....	76
9.4 Διδακτικά Υλικά.....	76
9.5 Στάδια Διδασκαλίας.....	77
9.6 Ανάλυση Αρχικού Ερωτηματολογίου (pre-test questionnaire).....	77
9.6.1 Ανάλυση των απαντήσεων του 1 ^{ου} μέρους του Αρχικού Ερωτηματολογίου (pre-test questionnaire).....	78
9.6.2 Ανάλυση των απαντήσεων του 2 ^{ου} μέρους του Αρχικού Ερωτηματολογίου (2 nd part of the pre-test questionnaire).....	79
9.7 Σχεδιασμός και Εφαρμογή της Διδασκαλίας.....	81
9.7.1 Φύλλα Εργασίας.....	82
9.7.2 Η Διδασκαλία στην Πράξη.....	89
9.7.3 Αξιολόγηση της Διδασκαλίας.....	90
9.8 Ανάλυση του Τελικού Ερωτηματολογίου (post-test) -Σύγκριση με το Αρχικό Ερωτηματολόγιο (pre-test).....	91
10. Φύλλο Παρατήρησης.....	92
10.1 Σχολιασμός Διδακτικής Παρέμβασης βάσει του Φύλλου Παρατήρησης.....	92
11. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	94
12. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	98
13. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	103

"The generalizations governing literary metaphorical expressions are not in language, but in thought: They are general mappings across conceptual domains. Moreover, these general principles which take the form of conceptual mappings, apply not just to literary novel expressions, but to much of ordinary everyday language. In short, the locus of metaphor is not in language at all, but in the way we conceptualize one mental domain in terms of another."

«Οι γενικότητες που διέπουν τις λογοτεχνικές μεταφορικές εκφράσεις δεν βρίσκονται στη γλώσσα, αλλά στη σκέψη: Είναι γενικές χαρτογραφήσεις που διαπερνούν τα εννοιολογικά πεδία. Επιπλέον, αυτές οι γενικές αρχές που παίρνουν τη μορφή «εννοιολογικών χαρτών», εφαρμόζονται όχι μόνο στις αυθεντικές λογοτεχνικές εκφράσεις, αλλά πολύ περισσότερο στην καθημερινή γλώσσα. Εν συντομία, το επίκεντρο της μεταφοράς δεν τοποθετείται σε καμία περίπτωση στη γλώσσα, αλλά στον τρόπο με τον οποίο αντιλαμβανόμαστε ένα εννοιολογικό πεδίο σε σχέση με ένα άλλο.»

(George Lakoff, *The Contemporary Theory of Metaphor*, 1992)

1. ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να παρουσιάσει το σχεδιασμό, την εφαρμογή και την αξιολόγηση μιας διδακτικής παρέμβασης για τη διδασκαλία του μεταφορικού λόγου στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα αντίστοιχα, με κύριο γνώμονα τη θεωρία της εννοιολογικής μεταφοράς. Με δεδομένη την παρούσα σχολική πραγματικότητα (μέθοδοι διδασκαλίας της πρώτης ξένης γλώσσας, σχολικά εγχειρίδια, γνωστικό υπόβαθρο των μαθητών/ριών) αλλά και τις έρευνες για την κατανόηση του μεταφορικού λόγου, διερευνήθηκε αν και σε ποιο βαθμό είναι εφικτή η πρόθεση να αξιοποιηθούν οι κοινότερες μεταφορές στη διδακτική διαδικασία προκειμένου να καταστούν κατανοητές οι αυθεντικές λογοτεχνικές μεταφορές και ποια είναι τα αποτελέσματα που ο ίδιος αποφέρουν στην καλλιέργεια της μεταφορικής σκέψης. Το θεωρητικό υπόβαθρο της διδακτικής παρέμβασης αποτέλεσαν γλωσσολογικές καθώς και αντιλήψεις γνωστικής ψυχολογίας που αφορούν στη μεταφορική σκέψη.

Λέξεις- Κλειδιά: θεωρία της εννοιολογικής μεταφοράς, κοινότερες μεταφορές, αυθεντικές λογοτεχνικές μεταφορές, γλωσσολογικές αντιλήψεις.

2. ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η καθοριστικής σημασίας μελέτη των Lakoff και Johnson πάνω στο μεταφορικό λόγο, με επιστέγασμα τη δημοσίευση του βιβλίου τους: *Metaphors We Live By* (1980) έφεραν στην επιφάνεια την εκτεταμένη παρουσία της μεταφορικής γλώσσας στην καθημερινή ανθρώπινη επικοινωνία. Για το λόγο αυτό δεν θεωρείται τυχαία η στροφή των θεωρητικών εκπροσώπων της γλωσσολογίας από την έως τότε επικρατούσα παραδοσιακή αντίληψη, που παρουσίαζε το μεταφορικό λόγο ως ένα λεκτικό τέχνασμα, στον τομέα της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας και ειδικότερα στην εφαρμογή καινοτόμων θεωρητικών απόψεων.

Παρά τις εκτεταμένες έρευνες που αφορούσαν γενικότερα στο μεταφορικό λόγο, ιδιαίτερη μνεία για το διαπολιτισμικό του χαρακτήρα άρχισε να γίνεται όταν σύμφωνα με την Kövecses (1995), επισταμένης ερευνητικής προσοχής έτυχε ο τρόπος με τον οποίο είναι δυνατόν ο μεταφορικός λόγος να επηρεάζει τη διδακτική προσέγγιση μιας ξένης γλώσσας.¹ Στο σημείο αυτό οι γλωσσολόγοι διενήργησαν εκτεταμένες μελέτες που αφορούσαν στις «χαρτογραφήσεις» διαπολιτισμικών μεταφορικών εκφράσεων.

Η παρούσα εργασία μπορεί να χαρακτηριστεί ως μια προσπάθεια συνδυασμού στοιχειώδους έρευνας και διδασκαλίας, προκειμένου να διαπιστωθεί μια πιθανή εννοιολογική μεταβιβασιμότητα ιδιωματικών στοιχείων του λόγου από μια γλώσσα σε μια άλλη. Τίθεται συνεπώς το ερευνητικό ερώτημα εάν η διαδικασία «χαρτογράφησης» των μεταφορικών εκφράσεων αποδεικνύει ότι ο μεταφορικός λόγος βασίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ανθρώπινη εμπειρία. Στην περίπτωση αυτή εξετάζεται περαιτέρω η πιθανότητα ύπαρξης πολλών κοινών εννοιολογικών σημείων στον «διαπολιτισμικό» ιδιωματικό λόγο η επαλήθευση της οποίας αποδεικνύει ότι ο μεταφορικός λόγος δεν αποτελεί ένα απλό λεκτικό τέχνασμα αλλά μια ολοκληρωμένη διαδικασία σκέψης και οργάνωσης του λόγου ενός ατόμου προκειμένου να εκφράσει ορθά την εμπειρία του. Η μεταφορά επομένως κατέχει τη θέση μιας βασικής νοητικής λειτουργίας που επιτρέπει στο άτομο να συλλάβει αλλά και να διατυπώσει αφηρημένες έννοιες.

¹ Ο διαπολιτισμικός χαρακτήρας του μεταφορικού λόγου αφορά στην ύπαρξη κοινών μεταφορικών εκφράσεων σε δύο ή και περισσότερες γλώσσες που φέρουν το ίδιο ή παραπλήσιο νόημα, λόγω του ότι βασίζονται στις ίδιες γνωστικές προσλαμβάνουσες των χρηστών των συγκεκριμένων γλωσσών.

Το σχέδιο έρευνας και διδακτικής παρέμβασης που ακολουθήθηκε είχε ως σκοπό να διερευνήσει τις εννοιολογικές ομοιότητες και διαφορές του μεταφορικού λόγου ανάμεσα στην αγγλική και ελληνική γλώσσα και φυσικά τον τρόπο με τον οποίο οι μαθητές – υποκείμενα της έρευνας αντιλαμβάνονται και κατανοούν αυτή τη σχέση στηριζόμενοι στις ήδη υπάρχουσες γνώσεις τους και στην εμπειρία τους. Στο θεωρητικό πλαίσιο της εργασίας παρατίθενται διεξοδικά οι θεωρητικές αρχές που στηρίζουν τη λειτουργία του μεταφορικού και οι οποίες πηγάζουν από βασικές αρχές της γλωσσολογίας. Εξελικτικά αναφέρονται στην παραδοσιακή αντίληψη (θεωρία της υποκατάστασης / θεωρία της σύγκρισης) η οποία εδράζεται θεωρητικά τόσο στην Ποιητική όσο και στη Ρητορική του Αριστοτέλη, για να περάσουν στη συνέχεια στις διαφορετικές όψεις της σύγχρονης γνωσιακής θεωρίας, (με κύριους εκπροσώπους τους Lakoff και Johnson) στο πλαίσιο της οποίας μελετητές από διαφορετικά γνωστικά πεδία (γλωσσολογία, ψυχολογία, λογοτεχνία) την προσεγγίζουν όχι σαν ένα γλωσσολογικό φαινόμενο αλλά σαν διαδικασία σκέψης και έκφρασης της ανθρώπινης εμπειρίας.

Πέραν του θεωρητικού τμήματος, την εργασία απαρτίζει η παρουσίαση της διδακτικής παρέμβασης. Πιο συγκεκριμένα γίνεται παρουσίαση της μεθόδου διδασκαλίας, του σκοπού και των ειδικότερων στόχων της διδασκαλίας, του δείγματος της έρευνας, των χαρακτηριστικών του περιβάλλοντος διεξαγωγής της διδασκαλίας, του συνοδευτικού υλικού (διδακτικά μέσα και υλικά) και της μεθόδου επεξεργασίας των ερευνητικών δεδομένων.

Την εργασία ολοκληρώνει η παράθεση των αποτελεσμάτων και τα συμπεράσματα που προκύπτουν. Τέλος το παράρτημα περιλαμβάνει δείγμα του υλικού που τέθηκε σε χρήση προκειμένου να διευκολυνθεί και να γίνει όσο το δυνατόν πιο κατανοητή η διδασκαλία. Χαρακτηριστικά απαρτίζεται από δείγματα των αρχικών (pre-test) και τελικών (post-test) ερωτηματολογίων, που συμπληρώθηκαν από τα υποκείμενα της έρευνας, από τα φύλλα εργασίας που λειτουργούσαν ως κατευθυντήριοι άξονες των ενεργειών των μαθητριών, από τα φύλλα παρατήρησης που συμπληρώθηκαν από την εκπαιδευτικό της τάξης.

3. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

3.1 Η Έννοια της Μεταφοράς

Η αναζήτηση του όρου «μεταφορά» σε ένα οποιοδήποτε ετυμολογικό - ερμηνευτικό λεξικό οδηγεί στις πλείστες των περιπτώσεων στην απόδοσή του ως ένα σχήμα λόγου κατά το οποίο η λέξη δεν χρησιμοποιείται κυριολεκτικά αλλά με άλλη σημασία, η οποία προκύπτει μέσα από την παρομοίωση ή τη σύγκριση. Ο χρήστης της γλώσσας επομένως στην καθημερινή του επικοινωνία με συνομιλητές χειρίζεται το μεταφορικό λόγο προκειμένου να εννοήσει κάτι διαφορετικό από εκείνο που εξ αρχής διατυπώνει ή να δημιουργήσει εν δυνάμει ασαφείς εννοιολογικές συνδέσεις – συγκρίσεις μεταξύ πραγμάτων που μοιράζονται ένα κοινό χαρακτηριστικό. Σε ορισμένες περιπτώσεις μάλιστα το γεγονός ότι η εννοιολογική ομοιότητα δύο αντικειμένων προς σύγκριση έγκειται σε ένα και μόνο στοιχείο, μπορεί να προκαλέσει την παραβίαση σημασιολογικών κανόνων και να αποβεί μοιραίο για την αποτελεσματικότητα της επικοινωνίας και επιτυχούς μετάδοσης του λεκτικού μηνύματος.

Σύμφωνα με τον William Grey, η παραπάνω θεώρηση επιβεβαιώνει το γεγονός ότι η πλειονότητα των λέξεων ή εκφράσεων που χρησιμοποιούνται στον καθημερινό λόγο και που αναγνωρίζονται ως άμεσες και κυριολεκτικές δεν είναι τίποτα περισσότερο από απολιθωμένα ψήγματα του μεταφορικού λόγου. Εάν κανείς παρατηρήσει προσεκτικά τις προτάσεις που διατυπώνει ένας ευφραδής χρήστης της γλώσσας, θα διαπιστώσει ότι περιέχουν ένα αξιοσημείωτο αριθμό μεταφορών. Θεωρώντας δεδομένο ότι τα όρια της ορθής χρήσης της γλώσσας χαρακτηρίζονται από ρευστότητα, προσδίδεται ελάχιστη προσοχή στο μεταφορικό χαρακτήρα που ενέχει μια καθημερινή συνομιλία, αλλά και στο ρόλο που η έννοια της «μεταφοράς» κατέχει σχετικά με τη διευκόλυνση της επικοινωνίας (Grey, 2000).

Ο Grey υποστηρίζει ότι μια προσεκτικότερη και λεπτομερέστερη ανάλυση της σημασίας του μεταφορικού λόγου αλλά και του καταλυτικού ρόλου που κατέχει στην εκφορά νοήματος θα οδηγούσε στην καλύτερη κατανόηση της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ γλώσσας και επικοινωνίας. Οι μεταφορές της καθομιλουμένης είναι αόρατες, επειδή γίνονται άμεσα αντιληπτές από τους χρήστες της γλώσσας· για το λόγο αυτό ο μεταφορικός χαρακτήρας μιας έκφρασης στερείται συνήθως

σημασιολογικής ανάλυσης. Γενικότερα, ο μεταφορικός λόγος γίνεται αντιληπτός και χρησιμοποιείται με την ίδια ευκολία που χρησιμοποιούνται απλές και μονόσημες λέξεις. Το ζήτημα που προκύπτει επομένως σχετικά με την εννοιολογική αξιοποίηση του μεταφορικού λόγου στη χρήση της γλώσσας δεν είναι η κατανόηση αυτού καθ' εαυτού του μεταφορικού λόγου αλλά του τρόπου με τον οποίο ο ίδιος καθίσταται αντιληπτός από τους χρήστες της γλώσσας (Grey, 2000).

3.2 Ιστορικό Πλαίσιο - Παραδοσιακή Προσέγγιση της Μεταφοράς

Η παραδοσιακή θεώρηση της σημασίας του μεταφορικού λόγου επιχειρείται τόσο στην *Ποιητική* όσο και στη *Ρητορική* του Αριστοτέλη². Ο Αριστοτέλης προέβαλε μια ολοκληρωμένη θεωρία για τη σημασία και τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου. Η έννοια της μεταφοράς οριζόταν βάσει τριών παραμέτρων: του ανθρώπινου νου, της γλώσσας και του πολιτισμού ενός λαού. Για τον Αριστοτέλη ο μεταφορικός λόγος κατείχε προνομιακή θέση στη λειτουργία της γλώσσας. Ο ίδιος αναγνώριζε τη δύναμη της πειθούς που περιέκλειε η μεταφορά κατά τη χρήση της, προκειμένου να δοθεί λύση σε όποιο κοινωνικό ή πολιτικό ζήτημα.

Σύμφωνα με το φιλόσοφο, η επιτυχημένη χρήση του μεταφορικού λόγου στη ρητορική αλλά και γενικότερα στη διαχείριση του λόγου όφειλε να συνδυάζει διαύγεια, τερπνότητα και πρωτότυπη σκέψη, προκειμένου να παράγει ορθό νόημα. Πέρα από τη ρητορική λειτουργία του μεταφορικού λόγου, ο Αριστοτέλης αναγνώριζε τη γνωστική λειτουργία του, της οποίας η χρήση κατέστη ευρύτερα γνωστή από τη δεκαετία του '80 και μετέπειτα.

Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Cameron, παρόλο που ο Αριστοτέλης συσχέτισε τη μεταφορά με τη μετονομασία ή την αντικατάσταση ενός όρου με έναν άλλο, στην ουσία διατύπωσε μια πιο περίπλοκη θεωρητική οπτική γύρω από τη φύση

² Η παραδοσιακή θεώρηση του μεταφορικού λόγου στηρίζεται σε δύο επιμέρους θεωρίες: τη θεωρία της υποκατάστασης και τη θεωρία της σύγκρισης. Σύμφωνα με την πρώτη, ο μεταφορικός λόγος γίνεται αντιληπτός ως ένα λεκτικό σχήμα, μορφοποιημένο με τέτοιο τρόπο, ώστε να κάνει τις λέξεις να λειτουργούν όχι σε κυριολεκτικό επίπεδο, αλλά να σημαίνουν κάτι διαφορετικό από το πρόδηλο, ακόμη και στην περίπτωση που παραβιάζονται σημασιολογικοί κανόνες. Σύμφωνα με τη δεύτερη, όπως χαρακτηριστικά δηλώνεται και από την ονομασία της [θεωρία της σύγκρισης], ο μεταφορικός λόγος παράγεται μέσα από τη σύνδεση δύο διαφορετικών στοιχείων και τις συνεπακόλουθες υπονοούμενες συγκρίσεις που δημιουργούνται, οι οποίες όμως προϋποθέτουν μια προϋπάρχουσα ομοιότητα μεταξύ τους.

και τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου. Για παράδειγμα, ο ίδιος ανέδειξε τη λειτουργία των ουσιαστικών που φέρουν μεταφορική έννοια. Επίσης περιέγραψε τη σχέση μεταξύ μεταφοράς και παρομοίωσης και ανέλυσε την ιδιαίτερη εννοιολογική δύναμη των μεταφορών που βασίζονται στην αναλογία. Σε μια αναλογική μεταφορά δύο όροι στον «τομέα – πηγή» έχουν την ίδια σχέση με αυτή που έχουν δύο όροι στον «τομέα – στόχο».

Ο Αριστοτέλης περιέγραψε τη διαδικασία κατανόησης του μεταφορικού λόγου ως μια διαδικασία ανεύρεσης ομοιοτήτων μεταξύ διαφορών και υποστήριξε ότι για να ερμηνεύσει και να κατανοήσει ο χρήστης της γλώσσας μια μεταφορά πρέπει να βασιστεί στις προσλαμβάνουσες που διαθέτει από το πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο μεγαλώνει και βιώνει εμπειρίες. Η μεταφορά δεν περιορίζεται αποκλειστικά στον κλάδο της σημασιολογίας ή της πραγματολογίας, αλλά λειτουργεί βάσει και των δύο. Το επικοινωνιακό πλαίσιο της ομιλίας και η γνώση που διαθέτουν οι μετέχοντες συνομιλητές συμβάλλουν εξίσου στη σημασία της μεταφοράς.

Για τον Αριστοτέλη, ο οποίος περιέγραφε τις «στιλιστικές» επιδράσεις του μεταφορικού λόγου στην πολιτική ρητορική, η χρήση της μεταφοράς θεωρούνταν πάντα σκόπιμη και για το λόγο αυτό η μελέτη της στηριζόταν πάντα στην περίπτωση επικοινωνίας. Η μελέτη του μεταφορικού λόγου από τον ίδιο το φιλόσοφο στην *Ποιητική* και στη *Ρητορική* δημιούργησε και έφερε στην επιφάνεια πολλές από τις βασικές ιδέες που ακόμη και σήμερα κυριαρχούν στο χώρο, ενώ ταυτοχρόνως έχει αφήσει ανοιχτά προς μελέτη και έρευνα πολλά ζητήματα που προκύπτουν με την εξέλιξη της γλώσσας και επηρεάζουν το κομμάτι του μεταφορικού λόγου (Cameron, 2003).

Συνέχεια της Αριστοτελικής θεώρησης αποτελεί η οπτική του Paul Ricoeur για τη χρήση του μεταφορικού λόγου. Στο βιβλίο του «*Η Ζωντανή Μεταφορά*» ο συγγραφέας βασίζεται στην αριστοτελική αντίληψη για την ανάλυση της μεταφοράς, η οποία «*μας δείχνει*», «*μας κάνει να βλέπουμε*» το λόγο. Με άλλα λόγια η μεταφορά «*στηρίζεται στην ομοιότητα, αλλά και στο επίπεδο των αισθημάτων: εκφράζοντας μια κατάσταση μέσω μιας άλλης, η μεταφορά «μεταγγίζει» στην καρδιά αυτής της κατάστασης τα αισθήματα που ανήκουν στην αρχική κατάσταση*»³. Πρόκειται

³ “... repose ... sur la ressemblance, mais au niveau de sentiments: en symbolisant une situation par le moyen d'une autre, la métaphore "infuse" au coeur de la situation symbolisée les sentiments attachés à la situation qui symbolise”.

δηλαδή για μια διαδικασία «μεταβίβασης / μετάγγισης αισθημάτων» (transfert de sentiments).

Απορρίπτοντας οποιαδήποτε εγκατεστημένη γνώση για τη γλώσσα, ο Ricoeur αντιμετωπίζει το μεταφορικό λόγο ως ένα αποτελεσματικό όχημα για τον εμπλουτισμό της έκφρασης και της αντίληψης της γλώσσας. Παρόλο που εστιάζει τη θεωρία του στον τρόπο με τον οποίο η μεταφορά επαναπροσδιορίζει την πραγματικότητα, υπογραμμίζει ότι ο ρόλος της είναι περισσότερο ερμηνευτικός παρά οντολογικός, δηλαδή η μεταφορά ερμηνεύει απλώς την πραγματικότητα, δεν δημιουργεί πραγματικότητα. Η δημιουργική λειτουργία της μεταφοράς αναφέρεται στην ικανότητά της να αλλάζει την αντίληψη του χρήστη της γλώσσας. Όπως αναφέρει ο Ricoeur, σκοπός της μεταφοράς δεν είναι ούτε να βελτιώσει την επικοινωνία ούτε να διασφαλίσει μια ομόφωνη συζήτηση, αλλά να αυξήσει στο χρήστη της γλώσσας την αίσθηση της πραγματικότητας μέσω του κατακερματισμού της γλώσσας. Για τον Ricoeur μια νέα μεταφορά «είναι σαν ένα παραποιημένο κομμάτι γυαλί στο διάδρομο της γλώσσας, το οποίο αλλάζει τον τρόπο που κάποιος εστιάζει στο τοπίο που αυτό περικλείει» (Ricoeur, 1998).

Ο Ricoeur στο έργο του *“Hermeneutics and the Human Sciences”* αντιμετωπίζει την έμμεση και πολύσημη γλώσσα όχι ως πάντα κάτι δεδομένο για τους ομιλητές της, αλλά και ως ένα αναπόφευκτο διαμεσολαβητή της κοινωνικής πραγματικότητας. Ο ίδιος διατυπώνει την άποψη ότι: «Εάν είναι αλήθεια ότι οι εικόνες που διαμορφώνει μια κοινωνική ομάδα αφ' εαυτού της αποτελούν ερμηνείες που ανήκουν απ' ευθείας στην καθιέρωση του κοινωνικού δεσμού, τότε είναι απολύτως μάταιο να ψάχνουμε να αποσπάσουμε αυτές τις εικόνες από κάτι προηγούμενο που θα μπορούσε να είναι πραγματικότητα, πραγματική ενέργεια, εξέλιξη της ζωής, από το οποίο θα μπορούσαν να προέλθουν δευτερεύοντες συλλογισμοί» (Ricoeur, 1981, pp. 166-171).

Η παραπάνω αντίληψη αναφέρεται στον ιδεολογικό χαρακτήρα της γλώσσας και αποφεύγει εντέχνως μια πιθανή ανούσια εξίσωση της επινοημένης με την αυθεντική γλώσσα. Παράλληλα αναδεικνύει τον πολυσημικό χαρακτήρα της γλώσσας και εξηγεί το συσχετισμό που ο ίδιος ο Ricoeur προβάλλει μεταξύ της μεταφοράς και της ιδεολογίας. Κατά τον Ricoeur, στο μεταφορικό λόγο γίνεται εκτεταμένη χρήση της πολυσημίας, με αποτέλεσμα η πολυσημία να αποτελεί την καρδιά της γλωσσολογικής δημιουργίας και επινόησης. Το ίδιο συμβαίνει και στην ιδεολογία. Πιο αναλυτικά, μια κοινωνική ομάδα δημιουργεί μια εικόνα για τον εαυτό

της και για τις υπόλοιπες ομάδες που την περιβάλλουν. Η εικόνα αυτή διαπλάθεται και τροποποιείται εν μέρει μέσω της χρήσης της γλώσσας. Εφόσον όλες οι γλώσσες έχουν μια κοινωνική βάση και εφόσον η κοινωνία συντίθεται από κοινωνικές τάξεις, ο επινοημένος λόγος είναι πιθανό να αναλάβει τον άχαρο ρόλο της ανεπιτυχούς επικοινωνίας μεταξύ των διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, καθώς κάθε μια επικοινωνεί σε διαφορετικά επίπεδα και αναπτύσσει διαφορετικούς κώδικες ανάλογα με τη μόρφωση, τη νοοτροπία, τα ερεθίσματα.

Συμπερασματικά, ο Ricoeur παραδέχεται ότι υπάρχουν όρια στην ερμηνευτική προσέγγιση και εννοιολογική ανάλυση του μεταφορικού ή αλλιώς επινοημένου λόγου. Ο ίδιος παρουσιάζει ως λύση τον απαραίτητο, αλλά ταυτόχρονα και μη πραγματοποιήσιμο, περιορισμό διαστρέβλωσης της πραγματικότητας. Θεωρεί δηλαδή ότι επειδή η κοινωνική πραγματικότητα έχει ήδη συμβολικό χαρακτήρα και επειδή η πολυσημία δεν είναι δυνατόν να εκλείψει από την καθημερινότητα, η δημιουργία νέων νοημάτων είναι αναπόφευκτη. Ο χρήση και η προσπάθεια κατανόησης του μεταφορικού λόγου θέτει τη σκέψη σε κίνηση, χωρίς να αλλοιώνει την πραγματικότητα που εκπροσωπεί ο αυθεντικός λόγος (Ricoeur, 1998).

Ένα σημαντικό στοιχείο που εξέλιπε της θεωρίας του φιλοσόφου Αριστοτέλη και των μετέπειτα θιασωτών της σχετικά με το μεταφορικό λόγο ήταν το «γνωστικό μοντέλο» (cognitive model), το οποίο προφανώς θα εξυπηρετούσε στην κριτική ανάλυση του νοήματος που μετέφερε κάθε μεταφορική έκφραση. Σύμφωνα με τον Burke (2002), στους αιώνες που ακολούθησαν μετά την Αριστοτελική προσέγγιση του όρου η μεταφορά περιορίστηκε στη γλωσσολογική της υπόσταση, θεωρούμενη ως ένα απλό στολίδι του λόγου που βοηθούσε στη διάνθιση της επικοινωνίας. Η αντιμετώπιση της μεταφοράς ως καλολογικού στοιχείου και μόνο οδήγησε στον κίνδυνο να χάσει την ουσιώδη και λογική ερμηνεία της από πολλούς εμπειρικούς επιστήμονες. Οι Ρομαντικοί, για παράδειγμα, προσπάθησαν να αντιταχθούν στον εκμηδενισμό της γλώσσας της μεταφοράς και των φανταστικών εικόνων που προκύπτουν από τους συνειρμούς που δημιουργεί ο μεταφορικός λόγος. Η χωρίς κριτική ανάλυση, όμως, λειτουργία της μεταφοράς αγνοήθηκε σε μεγάλο βαθμό μέχρι την περίοδο που ο I.A. Richards⁴ και άλλοι εκπρόσωποι της Νέας Ρητορικής⁵

⁴Ο Richards στο έργο του “The Philosophy of Rhetoric”, υποστηρίζει ότι η χρήση μιας μεταφοράς κατά την εκφορά του λόγου ενός προσώπου προϋποθέτει τη σκέψη δύο διαφορετικών πραγμάτων, η οποία συντελείται ταυτόχρονα και η διάδρασή τους αποφέρει μια λέξη ή φράση που τα ερμηνεύει. Ο

αναβίωσαν τη Ρομαντική και παραδοσιακή ρητορική θεωρία. Συγκεκριμένα οι Burke και Richards ολοκλήρωσαν την αναμόρφωση του θεωρητικού πλαισίου της Αριστοτελικής άποψης για τη μεταφορά, δίνοντας ιδιαίτερο βάρος στο ρόλο του πολιτισμού. Παρεμποδίστηκαν όμως αρκετά στην προσπάθειά τους αυτή λόγω έλλειψης σημαντικού μέρους της γνωστικής θεωρίας, η οποία άλλωστε εκλείπει και από τη θεωρία του Αριστοτέλη.

Η εργασία του Richards αρκετά χρόνια αργότερα επανήλθε στο προσκήνιο και αναγνωρίστηκε από το φιλόσοφο Max Black (1962)⁶. Το γεγονός αυτό αποτέλεσε το έναυσμα για μια ξαφνική άνθιση στο χώρο της μελέτης του μεταφορικού λόγου, η οποία δεν διαφαινόταν από την εποχή της Αναγέννησης. Η πιο ελπιδοφόρα εξέλιξη αυτής της άνθισης υπήρξε η «θεωρία των σχημάτων» (schema theory), η οποία λειτουργεί και ως συμπλήρωμα της θεωρίας του Burke.

Πρόσφατες έρευνες στο χώρο των γνωστικών επιστημών αντιμετωπίζουν, βάσει της «θεωρίας των σχημάτων»⁷, το μεταφορικό λόγο ως μια «επιστήμη υπό

Richards αποδίδει σε αυτές τις δύο διαφορετικές σκέψεις την ορολογία *tenor* (γενική έννοια) και *vehicle* (μέσο έκφρασης) αντιστοίχως, θεωρώντας ότι το *vehicle* δεν διανθίζει τη γενικότερη σημασία του *tenor*, αλλά ότι και τα δύο μαζί παράγουν νόημα όταν λειτουργούν συνδυαστικά (Richards 1936: 100).

⁵ Η "Νέα Ρητορική" είναι μια κατεύθυνση θεωρητικής σκέψης που αναπτύχθηκε στη βόρεια Αμερική. Θεωρεί ότι ο λόγος δεν ορίζεται από το περιβάλλον, αλλά από το έργο που καλείται να επιτελέσει. Επιστήμονες της νέας ρητορικής σχολής χρησιμοποίησαν εθνογραφικές μεθόδους έρευνας (π.χ. παρατήρηση και συνέντευξη) για την ανάλυση κειμενικών ειδών και έκαναν λεπτομερείς περιγραφές τόσο του χώρου παραγωγής τους (ακαδημαϊκού, επαγγελματικού κ.λ.π.) όσο και των κοινωνικών σκοπών που επιτελούν στον κάθε χώρο. Το σκεπτικό τους ήταν ότι οι χώροι και συνθήκες παραγωγής των κειμενικών ειδών παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες σχετικά με τα ρητορικά στοιχεία που επιλέγονται. Η βασική υπόθεση είναι ότι όσο πιο κατανοητοί είναι οι στόχοι που θα επιτευχθούν μέσω ενός συγκεκριμένου κειμενικού είδους, τόσο πιο αποτελεσματική θα είναι η επιλογή των ρητορικών στοιχείων που χρησιμοποιούνται (Freedman & Medway, 1994).

⁶ Ο Black επηρεασμένος από τη θεωρία του Richards παρουσίασε τη «διαδραστική θεωρία της μεταφοράς» (interaction theory of metaphor) ως συνέχεια της προσπάθειας για μια περισσότερο κριτική προσέγγιση του μεταφορικού λόγου. Σύμφωνα με τη διαδραστική θεώρηση, η νοητική διαδικασία που συνδέει το στόχο με την προέλευση – πηγή δεν ενεργοποιεί προϋπάρχουσες ομοιότητες, όπως υποστηρίζει η παραδοσιακή θεώρηση, αλλά φέρνει στο προσκήνιο νέα νοηματικά σχήματα. Η σφαίρα – στόχος και η σφαίρα – προέλευση ως φορείς ιδεών λειτουργούν σε διαδραστικό επίπεδο και αναδεικνύουν έτσι το γνωσιακό ρόλο της μεταφοράς.

⁷ Η «θεωρία των σχημάτων» υποστηρίζει ότι όταν ένας ομιλητής αναφέρεται σε μια κατάσταση κάνοντας χρήση του μεταφορικού λόγου, ο δέκτης της πληροφορίας και έτερος συνομιλητής

συζήτηση». Μια τέτοια επιστήμη υποστηρίζει πολλές από τις ιδέες του Burke, που αφορούν στον τρόπο με τον οποίο λειτουργεί ο συμβολισμός στο μεταφορικό λόγο και σε αυτό που αποσκοπεί. Σύμφωνα με τον Burke (2002), η ουσιώδης λειτουργία του συμβολισμού θεωρείται η αξιολόγηση των λεχθέντων ενός προσώπου και η ακόλουθη πειστικότητά τους. Πιο συγκεκριμένα, εάν ένα πρόσωπο αποδέχεται την αποτίμηση ή την ερμηνεία που αποδίδει ένα άλλο πρόσωπο σε μια κατάσταση, τότε γίνεται λόγος για την ουσία της λειτουργίας της πειθούς. Επομένως, ο πρωταρχικός τρόπος που επιλέγει ένα πρόσωπο για να μεταδώσει την ερμηνεία μιας κατάστασης είναι η μεταφορά.

Η σημασία της παρουσίας του μεταφορικού λόγου λοιπόν επιβεβαιώνεται από τον τρόπο σκέψης των ανθρώπων, που δεν είναι άλλος από την αναλογία. Πιο συγκεκριμένα, η αναλογική σκέψη στην προκειμένη περίπτωση λειτουργεί ως εξής: η μεταφορά ενεργοποιεί τη δημιουργία νοηματικών σχημάτων προκειμένου να καταστεί αντιληπτή. Ο δέκτης της πληροφορίας που μεταδίδει ο μεταφορικός λόγος επικαλείται τα ήδη υπάρχοντα νοηματικά σχήματα που διαθέτει, προκειμένου να τα προσαρμόσει στην κατάσταση που προσπαθεί να ερμηνεύσει, με σκοπό να παράγει νόημα. Η χρήση των νοηματικών σχημάτων επιτρέπει τη γνώση, ακριβώς επειδή επιτρέπει αντιστοίχως την ανάδειξη ομοιοτήτων και αναλογιών ανάμεσα σε καταστάσεις.

3.3 Η θεωρία των Lakoff και Johnson

Οι θεωρίες που αναπτύχθηκαν για τη θέση και τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου στη γλώσσα καθώς και για το ρόλο που επιτελεί στην ανθρώπινη σκέψη και επικοινωνία σχετίζονταν περισσότερο με τη λογοτεχνική του υπόσταση. Η μεταφορά ως επί το πλείστον θεωρούνταν βασικό συστατικό του ποιητικού ή μυθιστορηματικού λόγου και λιγότερο κομμάτι του καθημερινού, απλού λόγου.

χρησιμοποιεί τη μεταφορά σαν ένα στοιχείο που τον προτρέπει να διαγνώσει την αναλογία ανάμεσα στα ήδη προσλαμβάνοντα σχήματα που διαθέτει από την εμπειρία του και σε αυτό που ο συνομιλητής και πομπός της πληροφορίας προσδίδει στην υπό συζήτηση κατάσταση. Στη συνέχεια τοποθετεί τα γνωστικά του σχήματα στα δεδομένα της κατάστασης που πραγματεύεται, προκειμένου να την ερμηνεύσει και προφανώς να την κατανοήσει με τον ορθότερο δυνατό τρόπο, προς αποφυγή παρερμηνείας και διατάραξης της ομαλής διεξαγωγής της επικοινωνίας.

Παρόλα αυτά, μερικοί γλωσσολόγοι με πρωτοπόρο τον Lakoff άρθρωσαν διαφορετική άποψη, συμβάλλοντας έτσι στην ανάπτυξη μιας περισσότερο κριτικής προσέγγισης της έως τότε επικρατούσας αντίληψης και κατά συνέπεια στη δημιουργία μιας θεωρητικής στροφής στο συγκεκριμένο πεδίο. Οι Lakoff και Johnson στο βιβλίο τους “*Metaphors We Live By*” (1980) υποστήριξαν ότι ο μεταφορικός λόγος ως γλωσσολογικό στοιχείο παίζει ενεργό ρόλο στην ανθρώπινη επικοινωνία και κατ’ επέκταση στην ανθρώπινη σκέψη. Κατέδειξαν τον τρόπο με τον οποίο ο μεταφορικός λόγος διεισδύει στην καθημερινότητα και ότι αποτελεί κάτι περισσότερο από ένα απλό γλωσσολογικό στοιχείο, καθώς έχει τη δυνατότητα να διαρθρώνει ολόκληρο το σύστημα ιδεών ενός ατόμου.

Η θεωρία του Lakoff προάγει μια νέα δομή, μια νέα διαρρύθμιση του συστήματος ιδεών, η οποία ονομάζεται «ιδανικά γνωστικά μοντέλα» (“idealized cognitive models”) ή αλλιώς “ICMs”. Η θεωρία των γνωστικών μοντέλων προτείνει ένα πιθανό μηχανισμό για τη λειτουργία της μεταφοράς στη γλώσσα, αλλά πολύ περισσότερο προσπαθεί να ερμηνεύσει τον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του, αφορμώμενο από συγκεκριμένες έννοιες προκειμένου να καταλήξει σε αφηρημένες επιστημονικές έννοιες (Lakoff, 1987).

Ο μεταφορικός λόγος ερευνάται κυρίως ως εκφραστικό μέσο της γλώσσας. Για το λόγο αυτό δεν λειτουργεί ως ένα απλό σύνολο λέξεων, αλλά ως σκέψη, ως ιδέα που αρθρώνεται με το λόγο. Η πλειονότητα των μεταφορών σχετίζεται άμεσα με τις εμπειρίες ενός ατόμου. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που παραθέτουν οι Lakoff και Johnson είναι η μεταφορική έκφραση: «ο χρόνος είναι χρήμα» (“time is money”). Όπως εξηγούν και οι ίδιοι, η συγκεκριμένη μεταφορά αντικατοπτρίζει την κλασική δυτική κουλτούρα και είναι σε θέση να παράγει επιπλέον μεταφορικές εκφράσεις, οι οποίες θεωρούνται υποκατηγορίες του νοήματος που περιέχει. Οι δεδομένες υποκατηγορίες αναφέρονται από τους Lakoff και Johnson ως «συνεπαγόμενες σχέσεις» (“entailment relationships”), καθώς η πρωταρχική (primary) μεταφορά: «ο χρόνος είναι χρήμα» συνεπάγεται της έννοιας: «ο χρόνος είναι μια περιορισμένη προς εκμετάλλευση πηγή», η οποία με τη σειρά της συνεπάγεται ότι «ο χρόνος είναι ένα πολύτιμο αγαθό». Το σύνολο των συγκεκριμένων μεταφορών λειτουργεί ερμηνευτικά για μια σειρά πιθανών προτάσεων που αναφέρονται στην έννοια του χρόνου. Για παράδειγμα:

Πώς περνάς το χρόνο σου; (ο χρόνος είναι χρήμα)

Αξίζει τον κόπο; (ο χρόνος είναι μια περιορισμένη πηγή εκμετάλλευσης)

Έχασα πολύ χρόνο όταν αρρώστησα. (ο χρόνος είναι ένα πολύτιμο αγαθό)

Τα παραπάνω παραδείγματα αποτέλεσαν κίνητρα για την έρευνα του Lakoff πάνω στα γνωστικά μοντέλα και στην κατηγοριοποίησή τους (Lakoff, 1987). Επίσης μπορεί να χαρακτηριστούν και ως εννοιολογικοί άξονες για τη μετάβαση από ένα αφηρημένο πεδίο ιδεών σε ένα πιο συγκεκριμένο, π.χ. από το «χρόνος» στο «χρήμα». Η «χαρτογράφηση» αυτή των μεταφορικών εκφράσεων από το «γενικότερο» στο «ειδικότερο» αποτελεί την πιο ουσιώδη θεωρητική τοποθέτηση των δύο γλωσσολόγων, όσον αφορά στην ερμηνεία του μεταφορικού λόγου. Όταν το πεδίο - πηγή μιας έννοιας σχετίζεται άμεσα με την ανθρώπινη εμπειρία και γνώση, τότε δεν γίνεται πλέον λόγος για μεταφορά, αλλά για ένα σύστημα ενσωμάτωσης της ανθρώπινης γνώσης. Η γνωστική αυτή ενσωμάτωση αναφέρεται και ως εννοιολογική ή συμβολική θεμελίωση, η οποία ανάγεται σε μια διαδικασία κατά την οποία αποδίδεται νόημα σε ένα αυθαίρετο σύμβολο (Lakoff, 1987).

Η σημασιολογική θεμελίωση αφηρημένων εννοιών μέσω κάποιων συγκεκριμένων αποτελεί τη βάση της θεωρίας των «ιδανικών γνωστικών μοντέλων» (“idealized cognitive models”). Ο Lakoff ορίζει ένα ιεραρχικό άξονα εννοιών, ξεκινώντας από τις πιο αφηρημένες και καταλήγοντας στις περισσότερο συγκεκριμένες. Ένας τέτοιος άξονας περιλαμβάνει τις εξής έννοιες: εικόνα - σχήμα, πρόταση, μεταφορά, μετωνυμία, σύμβολο. Το σύνολο των «ιδανικών γνωστικών μοντέλων» μπορεί να οριστεί ως ένα σύνολο νοηματικών πεδίων και μοντέλων που δομούν τις έννοιες (Lakoff, 1987).

Στο βιβλίο του “*The Contemporary Theory of Metaphor*” (1993) ο Lakoff, θέτοντας το ερώτημα για το ποιοι είναι οι γενικοί κανόνες που διέπουν τις γλωσσολογικές εκφράσεις που κατηγοριοποιούνται ως λογοτεχνικές μεταφορές, υποστηρίζει ότι οι γενικοί κανόνες που διέπουν το λογοτεχνικό μεταφορικό λόγο δε βρίσκονται στη γλώσσα, αλλά στην ανθρώπινη σκέψη και για το λόγο αυτό θεωρούνται γενικές χαρτογραφήσεις που διαπερνούν τα εννοιολογικά πεδία.

Αυτοί οι γενικοί κανόνες που παίρνουν τη μορφή «εννοιολογικών χαρτών», βρίσκουν εφαρμογή όχι μόνο στις λογοτεχνικές εκφράσεις αλλά και στην καθημερινή γλώσσα. Εν ολίγοις, το επίκεντρο της λειτουργίας του μεταφορικού λόγου δεν τοποθετείται στη γλώσσα, αλλά στον τρόπο με τον οποίο ένα άτομο αντιλαμβάνεται έναν εννοιολογικό τομέα σε σχέση με κάποιον άλλο. Η γενική θεωρία που προκύπτει επομένως αναφορικά με το μεταφορικό λόγο χαρακτηρίζεται από διατμηματικούς εννοιολογικούς χάρτες. Έτσι αφηρημένες έννοιες όπως ο χρόνος, η αιτία, η αλλαγή

αποδεικνύεται ότι κινούνται στη σφαίρα της μεταφοράς. Το αποτέλεσμα είναι ότι η μεταφορά θεωρείται αναπόσπαστο κομμάτι της σημασιολογίας της καθημερινής γλώσσας και ότι η μελέτη της λογοτεχνικής μεταφοράς αποτελεί επέκταση της μελέτης του καθημερινού μεταφορικού λόγου. Η καθημερινή μεταφορά χαρακτηρίζεται από ένα σύστημα χιλιάδων εννοιολογικών διατμηματικών χαρτογραφήσεων, το οποίο βρίσκει πεδίο εφαρμογής στις καινοφανείς λογοτεχνικές μεταφορικές εκφράσεις.

Για παράδειγμα, μια ερωτική σχέση μπορεί να περιγραφεί σε ένα διήγημα ως αδιέξοδο (“Our relationship has hit a dead-end street”). Σύμφωνα με την έκφραση η αγάπη γίνεται αντιληπτή ως ένα ταξίδι, με τη διαφορά ότι η σχέση έχει μείνει στάσιμη, ότι το ζευγάρι δεν μπορεί να προχωρήσει, ότι πρέπει να επιστρέψει πίσω ή να εγκαταλείψει τελειώς τη σχέση. Αυτή η μεταφορική έκφραση δεν αποτελεί μια μεμονωμένη περίπτωση. Στην αγγλική υπάρχουν πολλές καθημερινές εκφράσεις που αναφέρονται στην έννοια της αγάπης ως ταξίδι, π.χ. : *look how far we have come, it's been a long bumpy road, we can't turn back now, we are at crossroads, we may have to go our separate ways, our relationship is off the track, the marriage is on the rocks*. Σύμφωνα με τον Lakoff, οι παραπάνω αποτελούν καθημερινές εκφράσεις, δεν είναι λογοτεχνικές, ούτε χρησιμοποιούνται απαραίτητα για να προκαλέσουν ρητορική εντύπωση. Για παράδειγμα η έκφραση *look how far we have come* που δεν αναφέρεται αποκλειστικά στην αγάπη, μπορεί κάλλιστα να χρησιμοποιηθεί για να περιγράψει μια ερωτική σχέση.

Ο Lakoff θέτει δύο ερωτήματα:

1. υπάρχει κάποια γενική αρχή που να εξηγεί πως αυτές οι γλωσσολογικές εκφράσεις που αναφέρονται σε ταξίδια, χρησιμοποιούνται για να περιγράψουν μια ερωτική σχέση;
2. υπάρχει κάποια γενική αρχή που να εξηγεί πως συμπεραίνουμε ότι εκφράσεις που αναφέρονται σε ταξίδια, χρησιμοποιούνται για να ερμηνεύσουν μια ερωτική σχέση;

Η απάντηση και στα δύο ερωτήματα είναι θετική. Πράγματι υπάρχει μια γενική αρχή, η οποία όμως δεν αποτελεί τμήμα της αγγλικής γραμματικής, ούτε του αγγλικού λεξιλογίου. Αντιθέτως αποτελεί τμήμα του εννοιολογικού συστήματος της αγγλικής γλώσσας: είναι μια αρχή που τίθεται σε χρήση για να αντιληφθεί ο χρήστης της γλώσσας το εννοιολογικό πεδίο της αγάπης βάσει του εννοιολογικού πεδίου των ταξιδιών. Η αρχή αυτή μπορεί να αποτυπωθεί ως ένα μεταφορικό σενάριο: το ζευγάρι

είναι οι ταξιδιώτες σε ένα κοινό ταξίδι, με τους κοινούς στόχους ζωής ως προορισμούς στους οποίους πρέπει κάποτε να φτάσουν. Η σχέση τους είναι το όχημα, το οποίο τους επιτρέπει να «κυνηγήσουν» τους στόχους τους. Το ταξίδι δεν είναι εύκολο. Υπάρχουν εμπόδια και μέρη (σταυροδρόμια) στα οποία πρέπει να ληφθούν αποφάσεις για το ποιο δρόμο θα ακολουθήσουν και αν θα συνεχίσουν το ταξίδι μαζί.

Σύμφωνα με τον Lakoff (1993), οι παραπάνω μεταφορικές εκφράσεις καλούν το χρήστη της γλώσσας να αντιληφθεί ένα τομέα εμπειρίας: την αγάπη, σε σχέση με ένα τελείως διαφορετικό τομέα εμπειρίας: τα ταξίδια. Πιο συγκεκριμένα οι μεταφορικές εκφράσεις μπορούν να γίνουν αντιληπτές ως χαρτογραφήσεις από ένα τομέα – πηγή (τα ταξίδια) σε ένα τομέα – στόχο (την αγάπη). Η χαρτογράφηση αυτή είναι στενά δομημένη, καθώς στοιχεία στον τομέα της αγάπης (το ζευγάρι, οι κοινοί τους στόχοι, η ερωτική τους σχέση) αντιστοιχούν νοηματικά σε στοιχεία του τομέα του ταξιδιού (οι ταξιδιώτες, το όχημα, οι προορισμοί).

Συμπερασματικά:

- ☉ ο μεταφορικός λόγος επιτρέπει στο χρήστη μιας γλώσσας να αντιληφθεί μια σχετικά αφηρημένη ή μη δομημένη έννοια σε σχέση με μια συγκεκριμένη ή τουλάχιστον πιο στενά δομημένη έννοια.
- ☉ ως προς τη δομή τους οι μεταφορές είναι χαρτογραφήσεις που διαπερνούν εννοιολογικά πεδία.
- ☉ κάθε χαρτογράφηση είναι ένα αμετάβλητο σύνολο εννοιολογικών συσχετίσεων μεταξύ των στοιχείων στον τομέα – πηγή και στον τομέα – στόχο.
- ☉ οι χαρτογραφήσεις των πεδίων δεν διενεργούνται αυθαίρετα από το χρήστη της γλώσσας, αλλά θεμελιώνονται στην καθημερινή εμπειρία και γνώση που αποκτά ο τελευταίος.
- ☉ οι λογοτεχνικές μεταφορές είναι σε ένα μεγάλο ποσοστό επεκτάσεις του καθημερινού συμβατικού συστήματος της μεταφορικής σκέψης ενός ατόμου.

3.3.1 Ο αντίλογος στη θεωρία των Lakoff και Johnson

Η θεωρία της «ανάμειξης» (blending theory)

Εισαγωγή

Το πλαίσιο, το οποίο συνήθως αναφέρεται ως «εννοιολογική μεταφορική θεωρία», έχοντας τις ρίζες του στη θεωρία των Lakoff και Johnson, που άνθισε τη δεκαετία του '80, αποτελεί ένα από τα κεντρικά πεδία της έρευνας που έλαβε χώρα στον ευρύτερο τομέα της γνωστικής ψυχολογίας. Μέσα σε αυτό το πεδίο, οι έννοιες των «τομέων - πηγής» και «τομέων – στόχου», «χαρτογράφησης», «εννοιολογικής σταθερότητας» και ούτω καθεξής αποτελούν ένα κοινό, παρόλα αυτά όχι καθολικό, λεξιλόγιο για τη διαπραγμάτευση των γλωσσικών και των εννοιολογικών φαινομένων του μεταφορικού λόγου. Τα πορίσματα και οι αρχές του πλαισίου αυτού έχουν εφαρμοστεί σε πολλές μελέτες, τόσο εντός όσο και εκτός του τομέα της γλωσσολογίας.

Ένα πιο πρόσφατο πλαίσιο, το οποίο προτάθηκε από τους Fauconnier⁸ και Turner (1994 – 1998), προσπαθεί να εξηγήσει ένα μεγάλο μέρος των ίδιων γλωσσολογικών δεδομένων καθώς επίσης και να ενοποιήσει την ανάλυση του φαινομένου του μεταφορικού λόγου με την ανάλυση μιας ποικιλίας άλλων γλωσσολογικών και εννοιολογικών φαινομένων. Αυτό το νέο θεωρητικό πλαίσιο, το οποίο αναφέρεται συχνά ως η θεωρία της «ανάμειξης», «εννοιολογικής ανάμειξης» ή της «εννοιολογικής ενοποίησης», ασπάζεται πολλές πτυχές της «εννοιολογικής θεωρίας της μεταφοράς» (CMT) (=Conceptual Metaphor Theory). Για παράδειγμα, και οι δύο θεωρητικές προσεγγίσεις αντιμετωπίζουν το μεταφορικό λόγο ως ένα εννοιολογικό, παρά ως ένα αυτούσιο γλωσσολογικό φαινόμενο· και οι δύο συμπεριλαμβάνουν τη συστηματική προβολή της γλώσσας, των νοηματικών εικόνων και της συμπερασματικής δομής – διάρθρωσης μεταξύ των εννοιολογικών πεδίων· και οι δύο προτείνουν περιορισμούς στη δεδομένη προβολή κ.τ.λ..

⁸ Ο Gilles Fauconnier είναι γάλλος γλωσσολόγος, συγγραφέας και ερευνητής στον τομέα της γνωστικής γλωσσολογίας. Είναι καθηγητής στο πανεπιστήμιο του San Diego της Καλιφόρνια, στο τμήμα των γνωστικών επιστημών. Με το ερευνητικό και συγγραφικό του έργο, σε συνεργασία με τον Mark Turner θεμελίωσε τη θεωρία της «εννοιολογικής μίξης» (conceptual blending). Μερικά από τα έργα του είναι: “The Way We Think: Conceptual blending and the Mind’s Hidden Complexities (with Mark Turner)”, “Amalgama Concettuale” (with Mark Turner), “Mappings in Thought and Language”, “Mental Spaces: Aspects of Meaning Construction in Natural Language”.

Παρόλα αυτά υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στις δύο προσεγγίσεις: η «εννοιολογική θεωρία της μεταφοράς» (CMT) θέτει ζήτημα δύο εννοιολογικών αναπαραστάσεων ενώ η θεωρία της «ανάμειξης» επιτρέπει τη δημιουργία περισσότερων. Η «εννοιολογική θεωρία της μεταφοράς» (CMT) ορίζει τη μεταφορά ως ένα μονοδιάστατο φαινόμενο. Οι αναλύσεις που προκύπτουν από τη συγκεκριμένη θεωρία διατυπώνονται βάσει στεγανοποιημένων εννοιολογικών σχέσεων. Αντιθέτως η θεωρία της «ανάμειξης» υπογραμμίζει τη σημασία του φαινομένου της ανάμειξης, παρουσιάζοντάς το ως μια αδιάλειπτη διαδικασία, η οποία εδραιώνει τις ήδη υπάρχουσες μεταφορές και αποφέρει βραχυπρόθεσμες εννοιολογικές πτυχές της, που χρησιμεύουν ως νοηματικό τους συμπλήρωμα (Fauconnier & Turner, 1998).

Η θεωρία της «ανάμειξης» και η «εννοιολογική θεωρία της μεταφοράς»

«Τομείς» ≠ «Νοηματικά Διαστήματα»

Σύμφωνα με την Coulson, στο θεωρητικό πλαίσιο της «εννοιολογικής θεωρίας» η μεταφορά αναλύεται ως μια σταθερή και συστηματική σχέση ανάμεσα σε δύο εννοιολογικούς τομείς. Σε μια μεταφορική έκφραση, όπως π.χ. «*Η επιτροπή με άφησε στο σκοτάδι σχετικά με αυτό το θέμα*», η γλώσσα και η εννοιολογική δομή από τον «τομέα – πηγή» της «όρασης» χρησιμοποιείται για να απεικονίσει μια κατάσταση στον «τομέα – στόχο» της «γνώσης» και της «αντίληψης». Συγκεκριμένα στοιχεία των αντίστοιχων τομέων «πηγής» και «στόχου» επιλέγονται και ορίζονται μέσω του συνδυασμού της «γλώσσας – πηγής» που χρησιμοποιείται («στο σκοτάδι») και της σχετικής εννοιολογικής μεταφοράς, η οποία λειτουργεί ως «χαρτογράφηση», δηλαδή ως μια προφανώς αποθηκευμένη στη μακρόχρονη μνήμη γνωστική δομή, η οποία επεξηγεί τον τρόπο με τον οποίο τα δύο αυτά στοιχεία ευθυγραμμίζονται νοηματικά (Coulson, 1997).

Πιο συγκεκριμένα, στη δεδομένη μεταφορική έκφραση οι γνωστικές δομές που αφορούν στην όραση ανταποκρίνονται νοηματικά με γνωστικές δομές που αφορούν αντιστοίχως στη γνώση και την κατανόηση. Ακριβώς επειδή η χαρτογράφηση των εννοιών ακολουθεί μια συγκεκριμένη εννοιολογική ιεραρχία, η «άγνοια» σχετίζεται με το «σκοτάδι» καθώς και με άλλες συνθήκες που αποκλείουν την «όραση». Στην πραγματικότητα, χάρη στο γενικότερο συσχετισμό της οπτικής αντιληπτικότητας και της συνεπαγόμενης πνευματικής επεξεργασίας του οπτικού ερεθίσματος, σχεδόν οποιαδήποτε έννοια σχετική με την αίσθηση της όρασης είναι πιθανό να έχει ένα σαφή εννοιολογικό ομόλογο στη σφαίρα της γνώσης και των

ιδεών. Πολύ εύκολα κάποιος θα αντιλαμβανόταν τη μεταφορική έννοια μιας πρότασης όπως: «Θα χρειαστείτε ένα ηλεκτρονικό μικροσκόπιο για να αντιληφθείτε το νόημα αυτού του άρθρου» και κατ' επέκταση το γεγονός ότι η εννοιολογική μεταφορά αποτελεί το μηχανισμό μέσω του οποίου ερμηνεύονται τέτοιες προτάσεις.

Ο Fauconnier υποστηρίζει ότι στη θεωρία της «ανάμειξης» το κύριο τμήμα της γνωστικής οργάνωσης δεν είναι ο «τομέας» αλλά το «πνευματικό διάστημα», δηλαδή μια μερικής και προσωρινής εκπροσώπησης δομή, την οποία δημιουργούν οι χρήστες της γλώσσας όταν καλούνται να σκεφτούν ή να συζητήσουν για ένα φανταστικό, παρελθοντικό, παροντικό ή μελλοντικό γεγονός. Τα «πνευματικά διαστήματα» δεν είναι αντίστοιχα των «τομέων»: αντιθέτως, εξαρτώνται από αυτούς, καθώς τα διαστήματα αντιπροσωπεύουν συγκεκριμένα σενάρια σκέψης, τα οποία με τη σειρά τους δομούνται από συγκεκριμένους τομείς. Για παράδειγμα, μια ερμηνεία της πρότασης «*Η επιτροπή με άφησε στο σκοτάδι σχετικά με αυτό το θέμα*», βάσει της θεωρίας της «ανάμειξης», θα συμπεριλάμβανε ένα διάστημα στο οποίο το υποκείμενο βρίσκεται στο σκοτάδι. Ενώ αυτή η εννοιολογική αναπαράσταση ανταποκρίνεται στη γνώση που έχει κάποιος σχετικά με την οπτική εμπειρία, η προσλαμβάνουσα δομή αποτελεί μόνο ένα μικρό υποσύνολο της γνώσης αυτού του τομέα. Με άλλα λόγια, ένα πνευματικό διάστημα είναι μια βραχυπρόθεσμη δομή, η οποία εμπλουτίζεται από πιο γενικές και σταθερές γνωστικές δομές, που σχετίζονται με ένα συγκεκριμένο τομέα (Fauconnier, 1994).

«Δύο τομείς» ≠ «Τέσσερα Διαστήματα»

Ενώ η «εννοιολογική θεωρία» της μεταφοράς περιλαμβάνει τη χαρτογράφηση ανάμεσα σε δύο ακριβώς εννοιολογικές δομές, η θεωρία της «ανάμειξης» τυπικά κάνει χρήση ενός μοντέλου τεσσάρων διαστημάτων. Τα διαστήματα αυτά περιλαμβάνουν δύο διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων», τα οποία στο μεταφορικό λόγο σχετίζονται με την πηγή και το στόχο της «εννοιολογικής θεωρίας», συν ένα «γενικό» διάστημα, το οποίο αντιπροσωπεύει μια εννοιολογική δομή, η οποία μοιράζεται ανάμεσα στα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» και τέλος το διάστημα της «ανάμειξης», όπου το πληροφοριακό υλικό από τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» συνδυάζεται και αλληλεπιδρά.

Όπως αναφέρει η Coulson, μια ερμηνεία της πρότασης: «*Η επιτροπή με άφησε στο σκοτάδι σχετικά με αυτό το θέμα*» θα περιλάμβανε τα ακόλουθα διαστήματα: ένα διάστημα «εισαγωγής δεδομένων» σχετικό με τον τομέα της όρασης, στο οποίο ένα

πρόσωπο X περιβάλλεται από πλήρες σκοτάδι· ακόμη ένα διάστημα «εισαγωγής δεδομένων» σχετικό με τον τομέα της πνευματικής διεργασίας, στο οποίο μια επιτροπή έχει αποκρύψει στοιχεία από το πρόσωπο Ψ· μια χαρτογράφηση μεταξύ αυτών των διαστημάτων, που θα συγκεκριμενοποιεί ότι τα X και Ψ θεωρούνται ως ένα και το αυτό πρόσωπο· ότι η ανικανότητα του προσώπου να δει αντιστοιχεί σε έλλειψη πληροφόρησης, επομένως σε άγνοια κ.τ.λ.: ένα γενικό διάστημα, που θα περιέχει το πληροφοριακό υλικό που τα δύο διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» έχουν από κοινού (ένα πρόσωπο, το οποίο δεν έχει πρόσβαση σε ένα συγκεκριμένο ερέθισμα)· και τέλος το διάστημα «ανάμειξης», στο οποίο μια επιτροπή ευθύνεται για την άγνοια ενός προσώπου.

Με το παράδειγμα αυτό η Coulson επιδιώκει να καταδείξει την ειδοποιό διαφορά ανάμεσα στις δύο θεωρητικές προσεγγίσεις. Στο μοντέλο των τεσσάρων διαστημάτων το υλικό προβάλλεται και από το διάστημα της πηγής και από το διάστημα του στόχου στην «ανάμειξη». Αντιθέτως στην «εννοιολογική θεωρία» παρατηρείται μια απλή, μονοδιάστατη προβολή εννοιολογικού υλικού, του οποίου η χαρτογράφηση προέρχεται από την πηγή και καταλήγει στο στόχο (Coulson, 1997).

Αναδυόμενη Δουή

Σύμφωνα με τον Grady, ένα από τα βασικά πλεονεκτήματα της θεωρίας της «ανάμειξης», είναι ότι το μοντέλο των τεσσάρων διαστημάτων μπορεί να λογοδοτήσει και να ερμηνεύσει φαινόμενα τα οποία αγνοούνται ή βρίσκονται σε λανθάνουσα κατάσταση στο μοντέλο των δύο τομέων. Η ανάλυση της μεταφορικής έκφρασης: «Αυτός ο χειρουργός είναι χασάπης», που αποδίδεται προφανώς σε ένα ανίκανο γιατρό, οδηγεί στα εξής συμπεράσματα: αρχικά εντοπίζονται δύο τομείς, η χειρουργική και η σφαγή, με άμεση προβολή από την πηγή στο στόχο, καθοδηγούμενη από μια σειρά σταθερών ομολογων χαρτογραφήσεων: ο «κρεοπώλης» - «σφαγέας» αντιστοιχεί στον «χειρουργό»· το «ζώο» (αγελάδα) αντιστοιχεί στον «άνθρωπο»· το «εμπόρευμα» (αγελάδα) αντιστοιχεί στον «ασθενή»· ο «μπαλτάς» αντιστοιχεί στο «νυστέρι»· το «σφαγείο» αντιστοιχεί στο «χειρουργείο» και το «κόψιμο του κρέατος» αντιστοιχεί στο «κόψιμο της ανθρώπινης σάρκας». Η ανάλυση αυτή, όμως δεν είναι σε θέση να εξηγήσει αφ' εαυτού της ένα πολύ σημαντικό στοιχείο του νοήματος της μεταφορικής πρότασης, δηλαδή το ότι ο χειρουργός δεν είναι ένας ικανός γιατρός. Αντιθέτως ένας χασάπης, αν και με λιγότερο κοινωνικό κύρος από ένα χειρουργό – επιστήμονα, θεωρείται ικανότατος

στην εργασία του και για το λόγο αυτό απολύτως σεβαστός. Συμπερασματικά λοιπόν, η έννοια της ανικανότητας σωστής διεκπεραίωσης μιας εργασίας δεν νοηματοδοτείται από την πηγή στο στόχο (Grady, 1996).

Το μοντέλο της θεωρίας της «ανάμειξης» επεξηγεί την υπονοούμενη έννοια της «ανικανότητας» ως εξής: η «ανάμειξη» λαμβάνει στοιχεία από τη δομή κάθε διαστήματος «εισαγωγής δεδομένων». Από το «στόχο», που δομείται από τον τομέα της χειρουργικής, λαμβάνει το στοιχείο της ταυτότητας του προσώπου που χειρουργείται (του ομιλητή) και του προσώπου που ενεργεί (του χειρουργού) και πιθανώς λεπτομέρειες για το χώρο διεξαγωγής της εγχείρισης. Από την «πηγή», που σχετίζεται με τον τομέα της «σφαγής», λαμβάνει το στοιχείο του ρόλου που επιτελεί ένας χασάπης και τις σχετικές με αυτόν δραστηριότητες. Και τα δύο διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» μοιράζονται μια κοινή δομή, η οποία απεικονίζεται στο γενικό διάστημα, στο οποίο ένα πρόσωπο χρησιμοποιεί ένα αιχμηρό αντικείμενο για να εκτελέσει μια διαδικασία πάνω σε άλλο πρόσωπο.

Βασικά Στάδια της Θεωρίας της «Ανάμειξης»

Σύμφωνα με την Coulson, η θεωρία της «ανάμειξης» περιλαμβάνει τρεις βασικές διαδικασίες: τη «σύνθεση», την «ολοκλήρωση» και την «επεξεργασία». Η «σύνθεση», ούσα η πιο απλή διαδικασία, αναφέρεται στην προβολή του περιεχομένου από κάθε ένα διάστημα «εισαγωγής δεδομένων» στο διάστημα της «ανάμειξης». Μερικές φορές η διαδικασία αυτή περιλαμβάνει τη νοηματική συγχώνευση των στοιχείων των διαστημάτων «εισαγωγής δεδομένων», όπως όταν παραδείγματος χάριν η «ανάμειξη» περιέχει ένα μόνο πρόσωπο το οποίο σχετίζεται με το ρόλο του χασάπη αφ' ενός και αυτόν του χειρουργού αφ' ετέρου. Οι αναπαραστάσεις που προκύπτουν από τη διαδικασία της σύνθεσης πιθανώς να ανταποκρίνεται ή όχι στην πραγματικότητα. Για παράδειγμα, δεν είναι ρεαλιστικό και επομένως εφικτό ένας χασάπης να εγχειρίσει έναν ασθενή, αλλά παρόλα αυτά εύκολα κανείς δημιουργεί στο μυαλό του μια τέτοια «ανάμικτη» νοηματικά εικόνα.

Η «ολοκλήρωση» είναι η συμπλήρωση ενός νοηματικού σχεδίου, το οποίο προκύπτει όταν η δομή που προβάλλεται από τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» εναρμονίζεται νοηματικά με την ήδη προσλαμβάνουσα πληροφορία που βρίσκεται στη μακρόχρονη μνήμη. Για παράδειγμα, όταν νοερά κανείς προβάλλει την εικόνα ενός χασάπη μέσα σε ένα χειρουργείο, καταλήγει να εισάγει ταυτοχρόνως στη σκηνή και την ιδέα της ανικανότητας, προκειμένου να την αντιληφθεί πλήρως. Ολοκληρώνει

την κατανόηση του σεναρίου με το να εισάγει ένα νέο χαρακτηριστικό του προσώπου, που προκύπτει από την πρόδηλη αντίθεση των στοιχείων των διαστημάτων «εισαγωγής δεδομένων». Η ιδέα μιας ανάρμοστης, ακατάλληλης πράξης προκαλεί στο νου την αντίστοιχη ιδέα ενός ανίκανου ή ακόμα και εμπαθή προσώπου. Κατ' αυτόν τον τρόπο η διαδικασία της «ολοκλήρωσης» θεωρείται συνήθως ως πηγή ενός προεξέχοντος – αναδυόμενου περιεχομένου στην «ανάμειξη».

Τέλος, η «επεξεργασία» θεωρείται η προσομοίωση της πνευματικής διεργασίας του γεγονότος, η οποία είναι πιθανόν να μην έχει τέλος, λόγω των διαδοχικών συνειρμών που προκαλεί. Για παράδειγμα, μπορεί κανείς να περάσει από την εικόνα ενός χασάπη που σφαγιάζει έναν ασθενή στην ακόμη πιο ανάρμοστη εικόνα ενός χασάπη, ο οποίος συσκευάζει το ανθρώπινο κρέας. Από τη στιγμή που θα δημιουργηθούν ανάλογοι νοηματικοί συσχετισμοί στη μακρόχρονη μνήμη, τότε είναι κανείς σε θέση να μιλάει για φανταστικά σενάρια απρόβλεπτων νοηματικών διαστάσεων (Coulson, 1997).

Σε κάθε ένα από αυτά τα στάδια υπάρχει το ενδεχόμενο μιας πιθανής ανάδειξης ενός νέου νοηματικού περιεχομένου, το οποίο όμως δεν καθίσταται διαθέσιμο και από τα δύο διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων». Νέες αντιθέσεις, νέα πλαίσια, νέα χαρακτηριστικά αναδεικνύονται όταν επιτυγχάνεται συνδυασμός στοιχείων από διαφορετικές νοηματικές περιοχές. Τα τμήματα αυτά της αναδυόμενης δομής αποτελούν και τα βασικότερα διαγνωστικά στοιχεία για την ύπαρξη της θεωρίας της «ανάμειξης».

Βέλτιστες αρχές της θεωρίας της «ανάμειξης»

Οι Fauconnier και Turner διακρίνουν πέντε βέλτιστες αρχές της εννοιολογικής ανάμειξης ή πέντε περιοριστικές παραμέτρους υπό τις οποίες λειτουργούν πιο αποτελεσματικά οι μεταφορικές «αναμειξεις». Αυτές είναι οι ακόλουθες:

Ενσωμάτωση ή ενοποίηση: το σενάριο στο αναμεμιγμένο διάστημα πρέπει να είναι μια καλά ενοποιημένη σκηνή.

Δίκτυο: ισχυρές συνδέσεις ανάμεσα στην «ανάμειξη» και στα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» πρέπει να διατηρηθεί, ούτως ώστε ένα κυριολεκτικό γεγονός σε ένα από τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» να ερμηνευτεί κατά τέτοιο τρόπο, που να υποδηλώνει - υπονοεί ένα αντίστοιχο γεγονός στη μεταφορική «ανάμειξη».

Αποφόρτιση νοήματος: δεδομένης του «μίγματος» θα πρέπει να είναι εύκολο να αποδομηθούν τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» και τα νοηματικά δίκτυα.

Τοπολογία: τα στοιχεία του «μίγματος» κρίνεται σκόπιμο να συμμετέχουν με τις ίδιες αναλογίες σχέσεων όπως οι ομόλογοί τους στα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων».

Ορθή αιτιολογία: εάν ένα στοιχείο εμφανιστεί στο «μίγμα», θα πρέπει οπωσδήποτε να είναι πλήρες νοήματος.

Μια επιπλέον αρχή, η οποία οδηγεί σε μερικά από τα ευφάνταστα καλλολογικά στοιχεία και απαντάται στα «μίγματα» ονομάζεται «Μετωνυμική Σύσφιγξη». Η «Μετωνυμική Σύσφιγξη» αναφέρεται στις νοηματικές σχέσεις που αναπτύσσονται ανάμεσα στα στοιχεία που προέρχονται από την ίδια πηγή εισροής δεδομένων και οι οποίες πρέπει να καταστούν όσο το δυνατόν πιο στενές μέσα στο «μίγμα». Για παράδειγμα, οι προσωποποιημένες απεικονίσεις της έννοιας του «θανάτου» στη δυτική κουλτούρα συχνά αναπαριστώνται μέσω της φιγούρας ενός σκελετού, συσχετίζοντας έτσι το γεγονός του θανάτου με ένα αντικείμενο το οποίο, στη σφαίρα της κυριολεξίας, συνδέεται έμμεσα αλλά και περισσότερο έκδηλα με αυτόν (Fauconnier & Turner, 1998).

Η μεταφορά ως πηγή δεδομένων στη θεωρία της «ανάμειξης»

Εάν η εννοιολογική μεταφορική θεωρία ασχολείται κυρίως με σταθερά θεμελιωμένους μεταφορικούς συσχετισμούς ανάμεσα σε έννοιες, και η θεωρία της «ανάμειξης» εστιάζει στη δυνατότητα συνδυασμού στοιχείων από οικείες έννοιες σε νέες και ταυτόχρονα κατανοητές, τότε οι εννοιολογικές μεταφορές τοποθετούνται ανάμεσα στις σταθερές δομές που διατίθενται προς εκμετάλλευση από τη διαδικασία της «ανάμειξης». Όπως επανειλημμένως έχει διατυπωθεί, οι συμβατικές μεταφορές τροφοδοτούν τη διαδικασία «ανάμειξης» με το να εδραιώνουν νοηματικούς συνδέσμους ανάμεσα σε στοιχεία διαφορετικών πεδίων και διαστημάτων.

Είδη ομόλογων συνδέσμων

Όπως υποστηρίζουν οι Fauconnier και Turner το δίκτυο των νοηματικών συσχετισμών, που τελικά καθιστά ένα μίγμα, εξαρτάται πρωτίστως από τη θεμελίωση των νοηματικών δεσμών ανάμεσα στα διαστήματα εισαγωγής δεδομένων. Αυτοί οι

συσχετισμοί μεταξύ των ομόλογων εννοιών κατευθύνουν την κατασκευή του μίγματος (Fauconnier & Turner, 1998).

Οι ίδιοι αναλύουν τη θεωρία των ομόλογων συνδέσμων, διατυπώνοντας την άποψη ότι οι διατμηματικοί ομόλογοι είναι πιθανό να σχετίζονται μεταξύ τους ποικιλοτρόπως. Για παράδειγμα, στην περίπτωση της προαναφερθείσας μεταφορικής έκφρασης: «*Η επιτροπή με άφησε στο σκοτάδι σχετικά με αυτό το θέμα*», η ομολογη σχέση ανάμεσα στο πρόσωπο (στη μια πηγή εισαγωγής πληροφορίας) που βρίσκεται στο σκοτάδι και στο πρόσωπο (στην άλλη πηγή εισαγωγής πληροφορίας) που είναι ανενήμερωτο (βρίσκεται σε άγνοια), βασίζεται στην ταυτοποίηση ή στην ομοιότητα. Με άλλα λόγια, και στις δύο πηγές εισροής πληροφοριών παρουσιάζεται το ίδιο πρόσωπο. Για το λόγο αυτό και οι δύο «απεικονίσεις» του προσώπου συνδέονται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε να δημιουργηθεί μια ομαλή νοηματική δομή και ερμηνεία του μίγματος.

Ο Fauconnier επεκτείνει την ιδέα των ομόλογων σχέσεων και την εφαρμόζει σε νοηματικές δομές που καταδεικνύουν τη σχέση ρόλου – αξίας. Ο ίδιος αναφέρει χαρακτηριστικά το παράδειγμα της σχέσης της Ιοκάστης⁹ και της μητέρας του Οιδίποδα, δηλαδή τη σχέση ανάμεσα σε μια οντότητα και στην αναπαράστασή της. Η ομοιότητα και η αναλογία αποτελούν σχέσεις οι οποίες παίζουν προφανείς ρόλους στα περισσότερα ενοποιημένα νοηματικά δίκτυα, συμπεριλαμβανομένων και

⁹ Μυθική τραγική ηρωίδα. Ήταν γυναίκα του Λάιου και βασίλισσα των Θηβών. Γέννησε ένα γιο, τον Οιδίποδα που όμως, σύμφωνα με ένα χρησμό του μαντείου των Δελφών, ήταν μοιραίο να σκοτώσει τον πατέρα του και να παντρευτεί τη μητέρα του. Ο πατέρας του αποφάσισε τότε να αφήσει το μωρό στον Κιθαιρώνα, για να πεθάνει. Όμως κάποιοι βοσκοί του βασιλιά Πόλυβου της Σικυώνας βρήκαν και ανέθρεψαν τον Οιδίποδα, που, όταν έμαθε πως οι γονείς του είναι από τη Θήβα, αποφάσισε να πάει να τους βρει. Στο δρόμο η άμαξά του ήρθε αντιμέτωπη με μια άλλη και μετά από ένα μεγάλο διαπληκτισμό σκοτώνει τον επιβάτη της που δεν ήταν άλλος από τον πατέρα του. Στη Θήβα εκείνη την εποχή υπήρχε η Σφίγγα, μισός άνθρωπος, μισό λιοντάρι, που έθετε ένα αίνιγμα στους περαστικούς και που έτρωγε όσους δεν το έλυναν. Ο αδελφός της Ιοκάστης, ο Κρέοντας, είχε πει ότι όποιος έλυne το πρόβλημα θα έπαιρνε την Ιοκάστη για γυναίκα. Ο Οιδίποδας το έλυσε κι έτσι, χωρίς να το ξέρει, παντρεύτηκε τη μητέρα του και έκαναν 4 παιδιά τον Ετεοκλή τον Πολυνείκη, την Ισμήνη και την Αντιγόνη. Όταν μαθεύτηκε όμως αυτή η κατάσταση, η Ιοκάστη κρεμάστηκε και ο Οιδίποδας τυφλώθηκε και εξορίστηκε. Η σχέση Οιδίποδα – Ιοκάστης αντιπροσωπεύει στην ψυχολογία το λεγόμενο «οιδιπόδειο σύμπλεγμα» κατά το οποίο η σχέση μητέρας και γιου είναι τόσο στενή, ώστε να υπερβαίνει τη μητρική αγάπη και να αγγίζει τα όρια ενός ερωτικού δεσμού.

εκείνων που αποκαλούνται μεταφορικά «μίγματα». Για παράδειγμα, ένας χειρουργός και ένας χασάπης μοιράζονται τα γενικά χαρακτηριστικά ενός προσώπου που χρησιμοποιεί με επιδεξιότητα ένα εργαλείο, προκειμένου να κόψει σάρκα (Fauconnier, 1994).

Οι συμβατικές μεταφορές από την πλευρά τους προβάλλουν παραδείγματα αντίλογου για να αντιταχθούν στη θεωρία της «ανάμειξης». Παραδείγματος χάριν, ο μεταφορικός συσχετισμός ανάμεσα σε ένα αδαή επιστήμονα (χειρουργό) και σε ένα χασάπη θεωρείται γενικώς συμβατικός και μπορεί να αποτελέσει τμήμα πολλών εννοιολογικών συνειρμών. Προφανώς, επειδή η εννοιολογική ανάμειξη απεδείχθη επιτυχής για κάποιο λόγο, η συχνή χρήση της κατέστησε συμβατική την αντίστοιχη μεταφορική έκφραση.

Φυσικά για να δημιουργηθεί ένα συμβατικό μεταφορικό νοηματικό «μίγμα», πρέπει αρχικά το ίδιο να βασίζεται σε ένα είδος ομολογής «χαρτογράφησης». Σύμφωνα με τη Brugman¹⁰, στην προκειμένη περίπτωση γίνεται λόγος για μια περιοχή όπου η εννοιολογική μεταφορική θεωρία σε συνδυασμό με τις θεωρίες που προέκυψαν τα τελευταία δεκαοχτώ χρόνια εμπλούτισε το θεωρητικό πλαίσιο της θεωρίας της «ανάμειξης». Πολυάριθμες θεωρίες που αφορούν στα είδη των εννοιών, τα οποία συνδέονται μέσω των συμβατικών μεταφορών έχουν μελετηθεί και περιγραφεί, περιλαμβάνοντας τα πρότυπα (μοτίβα) σχέσεων ανάμεσα στην εικονική - σχηματική δομή πηγής και στόχου, τις σχέσεις ανάμεσα σε διαφορετικές νοηματικές «χαρτογραφήσεις», τα είδη του περιεχομένου που μπορεί να σχετίζονται με την πηγή και το στόχο και τους τρόπους με τους οποίους η πηγή και ο στόχος μπορεί να είναι ή να μην είναι όμοια (Brugman, 1990).

¹⁰ Η Brugman στο ερευνητικό και συγγραφικό της έργο ανέλυσε την «υπόθεση της σταθερότητας» (Invariance Hypothesis). Η συγκεκριμένη θεωρητική υπόθεση αναπτύχθηκε αρχικώς από τους Lakoff και Turner το 1989. Γενικότερα υποστηρίζει ότι υπάρχει ένας περιορισμός στις πληροφορίες που περιέχει μια εννοιολογική «χαρτογράφηση», βάσει της γνωστικής γλωσσολογίας. Η θεωρία ερευνά τη γνώση του δέκτη πληροφοριών σχετικά με τον «τομέα – στόχο» μιας μεταφοράς, ούτως ώστε ο στόχος να διατηρήσει τη βασική εννοιολογική ακεραιότητά του κατά τη διαδικασία χαρτογράφησης. Με άλλα λόγια χαρτογραφούνται μόνο οι πληροφορίες του «τομέα – πηγή» που είναι σύμφωνες με αυτές του «τομέα – στόχου». Η “Invariance Hypothesis” θεωρείται ότι μπορεί να επιλύσει προβλήματα κατανόησης του μεταφορικού λόγου με σκοπό να αποδείξει ότι η γνωστική γλωσσολογία, ως επιστήμη, είναι χρήσιμη και εφαρμόσιμη στη χρήση και κατανόηση της γλώσσας.

Ουσιαστικά υπάρχει μια κατηγορία μεταφορών οι οποίες δεν βασίζονται στην ομοιότητα ή στην αναλογία και ως εκ τούτου διαφέρουν από τις ομόλογες μεταφορικές σχέσεις που προκύπτουν διαδοχικά. Παραδείγματος χάριν:

Αυτά τα δύο χρώματα δεν είναι ιδιαίτερα στενά (όμοια).

Το ηλιόλουστο χαμόγελό του φώτισε το δωμάτιο.

Αύριο είναι μια μεγάλη μέρα για αυτή την οργάνωση.

Οι παραπάνω προτάσεις αποτελούν επεξηγήσεις των αντίστοιχων ακόλουθων συμβατικών μεταφορών: **η ομοιότητα είναι εγγύτητα (οικειότητα), η ευτυχία είναι φωτεινότητα, η σημασία είναι μέγεθος**. Σύμφωνα με τους Lakoff και Johnson (1980), δεν υπάρχει μια προφανής λογική εξήγηση, βάσει της οποίας οι έννοιες που ταιριάζουν ανά ζεύγη σε αυτές τις μεταφορές να είναι όμοιες ή ανάλογες η μια με την άλλη. Η μια αποτελεί διαβάθμιση της άλλης κατά μια έννοια, αλλά αυτό δεν αποτελεί αρκετό κίνητρο για την ερμηνεία των νοηματικών ζευγών (π.χ. η φωτεινότητα δεν επεξηγεί την ομοιότητα και ούτω καθεξής). Αντιθέτως αυτές οι μεταφορές δεν εξηγούνται ευλόγως ως σταθεροί εννοιολογικοί συνειρμοί που προκύπτουν από επαναλαμβανόμενους εμπειρικούς συσχετισμούς. Όπως ο επαναλαμβανόμενος συσχετισμός ανάμεσα στην ποσότητα και το ύψος (π.χ. ενός σωρού αντικειμένων) οδηγεί στη μεταφορά «παίζει κάτι περισσότερο;», αυτές οι μεταφορές κινητοποιούνται από επαναλαμβανόμενους τύπους εκφράσεων οι οποίοι αντικατοπτρίζουν συγκεκριμένες εμπειρίες. Για παράδειγμα, η φωτεινότητα συσχετίζεται με τη θερμότητα και κατ' επέκταση τη ζεστασιά και τη θαλπωρή όπως και με την αυξημένη ορατότητα, οι οποίες προκαλούν ευχάριστα συναισθήματα. Οι Lakoff και Johnson υποστήριξαν με πειστικότητα ότι διάφορες μεταφορές που σχετίζονται με άλλες έννοιες ως προς τη σημασία του «πάνω» δεν είναι δυνατόν να βασιστούν σε αντικειμενική ομοιότητα ή σε κοινά χαρακτηριστικά, γεγονός που επαληθεύεται και από τα προαναφερθέντα παραδείγματα. Αυτά δεν βασίζονται στην ομοιότητα ή την αναλογία, αλλά αντιθέτως βασίζονται στον **εμπειρικό συσχετισμό** (Lakoff & Johnson, 1980).

Ο Grady (1997), επίσης υποστηρίζει ότι μεταφορές του τύπου: «η ομοιότητα είναι εγγύτητα», «η ευτυχία είναι φωτεινότητα» και «η σημασία είναι μέγεθος» θεωρούνται και χαρακτηρίζονται ως «πρωτογενείς μεταφορές». Αποτελούν δηλαδή μια ειδική κατηγορία σταθερών συσχετισμών, οι οποίοι όμως δεν βασίζονται ούτε στην ομοιότητα ούτε στην αναλογία. Αυτοί οι συσχετισμοί φαίνεται να αποτελούν

ένα ξεχωριστό είδος ομολογών εννοιολογικών συνδέσεων, στις οποίες μπορούν να βασιστούν τα «μίγματα».

Σύνθετα μεταφορικά «μίγματα»

Εφόσον η «ανάμειξη» είναι μια περιστασιακή διαδικασία «κατασκευής» νοημάτων, οποιαδήποτε ιδέα υφίσταται αρχικά ως «πρωτογενής μεταφορά» ή ως εννοιολογικός συσχετισμός, υπόκειται σε ερμηνευτική ανάλυση. Η ιδέα – πηγή οποιασδήποτε μεταφοράς μπορεί να υποκινήσει την κατασκευή μιας πλουσιότερης σε έννοιες εικόνας. Εάν για παράδειγμα, η δυσκολία γίνεται αντιληπτή ως βάρος, εξαιτίας του ευνόητου συνειρμού μεταξύ των δύο, τότε μπορούμε να κάνουμε λόγο για «τόνους δουλειάς». Ομοίως εάν μια εύθυμη διάθεση συνδέεται μεταφορικά με το έντονο φως, τότε μπορεί κανείς να αντιληφθεί τη σημασία της έντασης ενός χαμόγελου χιλιάδων κιλοβατών. Επίσης εάν η κίνηση προς τα εμπρός σχετίζεται με την επίτευξη κάποιου επιδιωκόμενου στόχου, τότε η έκφραση: «ανοίγω δρόμο» δηλώνει την πορεία προς το επιθυμητό αποτέλεσμα.

Σχέση μεταφοράς – «ανάμειξης»

Σύμφωνα με την Coulson (1997), ο ρόλος των βασικών μεταφορών στα σύνθετα «μίγματα» επεξηγεί μια σημαντική αρχή που αφορά στη σχέση μεταφοράς και «ανάμειξης»: αυτό που θεωρείται μεταφορά είναι συγκεκριμένες συνδέσεις μέσα σε ένα ολόκληρο εννοιολογικό δίκτυο. Τα μεταφορικά «μίγματα» είναι πιθανό να περιέχουν εικονικούς συσχετισμούς, που από μόνοι τους δεν λαμβάνονται ως μεταφορικοί. Για παράδειγμα, όταν η έννοια του θανάτου προσωποποιείται ως ένας σκελετός που κρατά ένα δρεπάνι, τότε γίνεται λόγος για μια μεταφορική εικόνα, η οποία όμως αναλύεται με τη βοήθεια λεπτομερειών που δεν προκύπτουν από τη μεταφορική «χαρτογράφηση». Σε αυτή την περίπτωση η σχέση μεταξύ του θανάτου και του σκελετού δεν είναι μεταφορική αλλά μετωνυμική¹¹. Η εικόνα του σκελετού επομένως συνδέεται ακόμα πιο άμεσα με το θάνατο στο εννοιολογικό «μίγμα», λόγω του ότι ο σκελετός ως έννοια προέρχεται από το θάνατο ως συμβάν.

Η Coulson τονίζει με το παραπάνω παράδειγμα τη σημασία της σχέσης των συμβατικών μεταφορών, θεωρώντας τις αφετηρίες για τη διαδικασία δημιουργίας

¹¹ Η μετωνυμία αποτελεί μέρος της μη κυριολεκτικής γλώσσας. Η μετωνυμία ορίζει το σύνολο βάσει του μέρους ή διαφορετικά το όλο ορίζεται σε σχέση με κάτι που συνδέεται νοηματικά με εκείνο.

σύνθετων εννοιολογικών «μιγμάτων». Η αναγνώριση μιας μεταφορικής σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στα στοιχεία της πηγής και του στόχου αποτελεί το σημείο εκκίνησης για την ανάλυση ενός εννοιολογικού «μίγματος» (Coulson, 1997).

Η μεταφορική σύσταση ενός «μίγματος»

Δεδομένου ότι τα περισσότερα παραδείγματα που πραγματεύεται η θεωρία της «ανάμειξης» δεν είναι αμιγώς μεταφορικά, κρίνεται σκόπιμο να διαπιστωθούν τα χαρακτηριστικά των μεταφορικών «μιγμάτων» και οι διαφορές τους από τις υπόλοιπες μεταφορές. Μερικά «μίγματα» εξαρτώνται από ομόλογες συνδέσεις που υπαγορεύονται από συμβατικούς μεταφορικούς συσχετισμούς. Παρόλα αυτά υπάρχουν και άλλες εκδοχές των «μιγμάτων» που σχετίζονται με τη δομή τους, το περιεχόμενό τους αλλά και το γλωσσολογικό και εννοιολογικό πλαίσιο στο οποίο παρουσιάζονται και συνεπώς λειτουργούν με μεταφορική ιδιότητα.

Οι Fauconnier & Turner (1998), υποστηρίζουν ότι σε ένα μεταφορικό «μίγμα» οι προεξέχοντες νοηματικοί ομόλογοι από τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» προβάλλονται σε ένα στοιχείο του μικτού διαστήματος, δηλαδή συγχωνεύονται. Ένα στοιχείο του «μίγματος» αντιστοιχεί σε ένα στοιχείο κάθε διαστήματος εισαγωγής δεδομένων. Για παράδειγμα στην έκφραση «Αυτός ο χειρουργός είναι χασάπης» ο χειρουργός συνδέεται και με τον επιστήμονα – γιατρό και με το χασάπη. Συνεπώς η σημασία της μεταφοράς έγκειται στο γεγονός ότι ένα πράγμα απεικονίζεται ως κάτι άλλο ή εξισώνεται με κάτι άλλο. Στο πλαίσιο της θεωρίας της «ανάμειξης» αυτό σημαίνει ότι ένα στοιχείο του «μίγματος» συνδέεται νοηματικά με κάθε ένα στοιχείο των διαστημάτων «εισαγωγής δεδομένων».

Ο αντίλογος σε αυτή τη θεώρηση διατυπώνεται από τους ίδιους τους Fauconnier & Turner (1998), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι σε άλλα είδη νοηματικών «μιγμάτων» οι ομόλογες έννοιες είναι πιθανόν να προβληθούν σε διαφορετικά στοιχεία του «μικτού» διαστήματος. Ένα τέτοιο είδος μη μεταφορικής συγχώνευσης υφίσταται στην «πλαισίωση», η οποία είναι μια ποικιλία εννοιολογικής ενσωμάτωσης που λειτουργεί με τις ίδιες προαναφερθείσες βασικές αρχές. Στην περίπτωση της «πλαισίωσης» μια έννοια διαθέτει τα περιθώρια να αναλυθεί εννοιολογικά βάσει ενός γενικότερου πλαισίου. Για παράδειγμα, η πρόταση: «Ο Καρλ είναι εργένης» εξαρτάται ερμηνευτικά από την ακόλουθη εννοιολογική πραγμάτευση: ένας συγκεκριμένος ανύπαντρος άνδρας (ο Καρλ) σχετίζεται με το

πολιτισμικό μοντέλο των εργένηδων, το οποίο με τη σειρά του αποκτά νόημα σε σχέση με το αντίθετο μοντέλο του έγγαμου βίου κ.τ.λ.. Η εικόνα του Καρλ και κατ' επέκταση του εργένη άνδρα αντιπροσωπεύουν τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» για μια εννοιολογική ενοποίηση. Στην περίπτωση του «μίγματος» ο Καρλ συγχωνεύεται στο πλαίσιο του ρόλου του «εργένη». Το παράδειγμα αυτό δεν αποτελεί μέρος του μεταφορικού λόγου, εφόσον αντιπροσωπεύει μια συγκεκριμένη ποικιλία συγχώνευσης: τα στοιχεία τα οποία είναι ομόλογα στη διατμηματική εννοιολογική χαρτογράφηση συνδυάζονται μόνο μέσα στο «μίγμα». Ενώ όλα τα εννοιολογικά «μίγματα» είναι επιλεκτικά λόγω του ότι ερμηνευτικά βασίζονται σε μέρος της γνώσης που διαθέτει ο χρήστης της γλώσσας για τα πεδία «εισαγωγής δεδομένων», η πλαισίωση περιλαμβάνει εννοιολογικούς ομολόγους που είναι ουσιαστικά συμβατοί, ούτως ώστε η πληροφορία για κάθε ένα από αυτούς να ερμηνεύει επακριβώς το συγχωνευμένο στοιχείο του «μίγματος».

Από την άλλη πλευρά τα μεταφορικά «μίγματα» προϋποθέτουν ένα διαφορετικό τύπο συγχώνευσης, στον οποίο συγκεκριμένα προεξέχοντα νοηματικά τμήματα της δομής του πεδίου «εισαγωγής δεδομένων» απαγορεύεται να εισχωρήσουν στο «μίγμα» και το αντίστροφο (η προεξέχουσα νοηματική δομή του «μίγματος» δεν εισχωρεί στο διάστημα «εισαγωγής δεδομένων»). Αυτό σημαίνει ότι η πληροφορία ενός από τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» (του στόχου) πρέπει να αγνοηθεί κατά την ερμηνεία του «μίγματος» (π.χ. η άγνοια δε σχετίζεται κυριολεκτικά με το σκοτάδι). Στην περίπτωση αυτή ένα σημαντικό χαρακτηριστικό της μεταφορικής συγχώνευσης των εννοιολογικών ομολόγων είναι το ότι περιλαμβάνει τον παραμερισμό και προφανώς τη μη προβολή της γνώσης που έχει ο χρήστης της γλώσσας για το «στόχο».

Με την παραπάνω θεώρηση οι Fauconnier & Turner (1998) επιδιώκουν να καταστήσουν σαφές το γεγονός ότι, εάν ο μεταφορικός λόγος εξαρτάται από πρόδηλες διαφορές ανάμεσα σε σχετικές έννοιες, τότε υπονοείται ότι υπάρχουν διαβαθμίσεις στη νοηματοδότηση της μεταφοράς. Ενώ κάποιες προτάσεις λαμβάνονται ως μεταφορικά πρωτότυπες και άλλες ως μη μεταφορικές, δεν υπάρχει κάποια ουσιαστική διαφοροποίηση μεταξύ των δύο κατηγοριών.

Κατευθυντικότητα και ασύμμετρη τοπικότητα

Ένα άλλο σημαντικό χαρακτηριστικό των μεταφορικών «μιγμάτων» είναι ότι τα διαστήματα «εισαγωγής δεδομένων» δεν διαθέτουν την ίδια νοηματική βαρύτητα ως θέματα. Ουσιαστικά αυτό που προκαλεί το εννοιολογικό «μίγμα» είναι η αλληλεπίδραση μεταξύ των δύο και η θεώρηση των συσχετιζόμενων εννοιών τους. Με άλλα λόγια, κάθε διάστημα «εισαγωγής δεδομένων» διαθέτει υψηλή τοπικότητα. Μια δεδομένη ερμηνεία μπορεί να σχετίζεται περισσότερο με ένα διάστημα από ότι με ένα άλλο, αλλά και τα δύο τίθενται σε σύγκριση μέσω του νοήματος του «μίγματος», καθώς η λειτουργία του «μίγματος» είναι να δώσει στο χρήστη της γλώσσας ένα μέσο ανάλυσης και κατανόησης της σχέσης που αναπτύσσεται μεταξύ των δύο.

Η Coulson (1997) διατυπώνει την άποψη ότι οι μεταφορές σε αντίθεση με τα «μίγματα» διακρίνονται για την ασύμμετρη τοπικότητά τους. Ένα από τα εισαγόμενα δεδομένα είναι τοπικό ενώ το άλλο παρέχει ένα μέσο αναπλαισίωσης του πρώτου για εννοιολογική και επικοινωνιακή σκοπιμότητα. Αυτά αντίστοιχα αποτελούν τα πληροφοριακά δεδομένα του «στόχου» και της «πηγής» της μεταφοράς. Για παράδειγμα, η πρόταση: «Ο χειρουργός μου είναι χασάπης» είναι μια απαξιωτική πρόταση για το χειρουργό και όχι για τον χασάπη. Όταν λοιπόν κάποιος χρησιμοποιεί το «μίγμα», αποσκοπεί στο να απεικονίσει νοερά, να κατανοήσει ή να περιγράψει τα στοιχεία που φέρει ένας «χασάπης» χειρουργός και όχι να εμπλουτίσει τις γνώσεις του πάνω στο τι είναι ο χασάπης.

Σύμφωνα με την Coulson (1997), η τοπικότητα δεν αποτελεί το μοναδικό παράγοντα που καθορίζει την κατευθυντικότητα της μεταφοράς. Ένα μεταφορικό «μίγμα» που περιλαμβάνει συμβατικές χαρτογραφήσεις, κληρονομεί την κατευθυντικότητα των συγκεκριμένων ερμηνευτικών χαρτογραφήσεων. Επίσης η τοπικότητα πιθανώς να σχετίζεται και με άλλους παράγοντες καθώς συγκεκριμένα είδη εννοιών έχουν περισσότερες πιθανότητες να προκαλέσουν μεταφορικές ομόλογες έννοιες, οι οποίες με τη σειρά τους είναι πιθανό να εμπλουτιστούν σε περιεχόμενο.

3.3.2 Ο Αντίλογος στη Θεωρία της «Ανάμειξης» (blending theory)

Η γλωσσολογική προσέγγιση του μεταφορικού λόγου

Εισαγωγή

Ένα παράδοξο φαινόμενο της μελέτης της γνωστικής προσέγγισης του μεταφορικού λόγου θεωρείται η έλλειψη γλωσσολογικής ανάλυσης της μεταφορικής

γλώσσας. Πολλοί ερευνητές εστίασαν την προσοχή τους στην ανάδειξη των εννοιολογικών σχέσεων που αναπτύσσονται μεταξύ των μεταφορικών εκφράσεων, με αποτέλεσμα να αγνοήσουν σε μεγάλο βαθμό το γλωσσολογικό πλαίσιο στο οποίο εμφανίζεται και λειτουργεί ο μεταφορικός λόγος.

Σύμφωνα με την Cameron (1999), ένας από τους βασικούς λόγους αυτής της αργής ανάπτυξης του πεδίου μελέτης της γλωσσολογικής προσέγγισης του μεταφορικού λόγου θεωρείται η δυσκολία μετάβασης από ένα τύπο έρευνας σε κάποιο άλλο και η σύνδεση των θεωριών που αναπτύχθηκαν κατά καιρούς γύρω από το φαινόμενο της μεταφοράς. Το μεγαλύτερο μέρος της γλωσσολογικής προσέγγισης της μεταφοράς μπορεί να χαρακτηριστεί ως ένα θεωρητικό υπόβαθρο στο οποίο στηρίζονται έννοιες και υποθέσεις σχετικές με τη φύση της εννοιολογικής μεταφοράς. Συγκεκριμένα, οι υποθέσεις αυτές βασίζονται σε εμπειρικά θεμέλια καθώς οι γλωσσολόγοι αναζητούν και συλλέγουν γλωσσολογικά παραδείγματα που επισφραγίζουν τη θεωρητική τους δομή. Οι γλωσσολογικές προσεγγίσεις επομένως ανταποκρίνονται περισσότερο στην εμπειρική έρευνα και έρχονται σε αντίθεση με τις ερμηνευτικές θεωρίες φιλοσόφων όπως ο Ricoeur ή τις αναλυτικές θεωρίες φιλοσόφων όπως ο Davidson.

Παρόλα αυτά, όταν οι γνωστικές – γλωσσολογικές θεωρίες τίθενται υπό εξέταση σε γλωσσολογικό πλαίσιο, προκύπτουν προβλήματα πρακτικής φύσης. Το πιο σύνθηες πρόβλημα είναι η αξιόπιστη αναγνώριση των μεταφορών στην καθημερινή χρήση της γλώσσας. Όταν οι γνωστικές μεταφορικές θεωρίες εφαρμόζονται σε αυθεντικά γλωσσολογικά πλαίσια, η αξιόπιστη αναγνώριση των γλωσσολογικών μεταφορών θεωρείται μια εκ των ουκ άνευ υπόθεση (*conditio sine qua non*). Η γλωσσολογική έρευνα δε βασίζεται σε ένα προκαθορισμένο σύνολο εννοιολογικών μεταφορών, αλλά πραγματεύεται αυθόρμητες μεταφορικές εκφράσεις, οι οποίες προκύπτουν στη ρύμη του καθημερινού λόγου. Υπάρχει επομένως μια σημαντική διαφορά ανάμεσα στη θεωρία που στηρίζει τις εννοιολογικές μεταφορές του τύπου: «η ζωή είναι ταξίδι» και «η αγάπη είναι ταξίδι» και στην αναγνώριση των ίδιων εκφράσεων ως μεταφορών σε ένα καθημερινό πλαίσιο επικοινωνίας.

Σύμφωνα με τους Cameron και Low (1999), πολλοί γλωσσολόγοι - ερευνητές προσπάθησαν να γεφυρώσουν το χάσμα ανάμεσα στη γνωστική θεωρία της μεταφοράς και στη γλωσσολογική της προσέγγιση, όπως αυτή απαντάται στον καθημερινό λόγο ή σε λογοτεχνικά κείμενα. Η προσπάθεια όμως δεν απέδωσε τη δημιουργία ενός λειτουργικού ορισμού της γλωσσολογικής μεταφοράς. Μια πιθανή

εξήγηση έγκειται στην ήδη υπάρχουσα θεωρία της γνωστικής μεταφοράς. Παρόλο που οι ψυχολόγοι πιστεύουν στη σημασία της αξιοπιστίας των ερευνητικών οργάνων, στο θέμα της ταυτοποίησης των διαφορετικών θεωριών του μεταφορικού λόγου περιορίζονται στην υιοθέτηση της στρατηγικής των γνωστικών γλωσσολόγων, οι οποίοι ερευνούν ξεκάθαρες και προκαθορισμένες περιπτώσεις μεταφορών. Οι γνωστικοί ψυχολόγοι και γλωσσολόγοι επομένως δεν επεκτείνουν την έρευνα στην ανάλυση του μεταφορικού λόγου, όπως αυτός προκύπτει μέσα σε οποιοδήποτε επικοινωνιακό πλαίσιο. Συμπερασματικά το γνωστικό θεωρητικό πλαίσιο δεν αποτελεί αξιόπιστο όργανο για τη γλωσσολογική ταυτοποίηση των μεταφορών.

Την απάντηση σε αυτό το θεωρητικό κενό δίνουν οι θεωρητικές προσεγγίσεις της θεωρητικής και εφαρμοσμένης γλωσσολογίας. Σύμφωνα με τους Barnden, Lee και Markert (2001), η εξέταση του μεταφορικού λόγου μέσα σε ένα οποιοδήποτε επικοινωνιακό πλαίσιο καθημερινής ομιλίας επιβάλλει μια αξιόπιστη διαδικασία ταυτοποίησης που αφορά στη σωστή χρήση της γλώσσας, στη μετάφραση και στη συνοχή του λόγου, ώστε να παράγεται νόημα. Η εφαρμοσμένη γλωσσολογία αναγνωρίζει τη μεταφορά ως ένα γλωσσολογικό προϊόν γραπτού ή προφορικού λόγου και εξάγει συμπεράσματα για το ρόλο της στη χρήση της γλώσσας όσον αφορά σε νοητές αναπαραστάσεις καταστάσεων ή γεγονότων, αλλαγές σε γλωσσικές συμπεριφορές ακόμα και στην εκμάθηση μιας ξένης γλώσσας.

Όπως αναφέρει ο Clark (1996), η εφαρμοσμένη γλωσσολογική μεταφορική θεωρία εστιάζει το ενδιαφέρον της στη συνύπαρξη του γλωσσολογικού φαινομένου με τις κοινωνικές και γνωστικές επεκτάσεις που μπορεί να πάρει σε ένα τυχαίο επικοινωνιακό πλαίσιο. Εάν υπάρξει περιορισμός μόνο στη γνωστική ή μόνο στην κοινωνικο - πολιτισμική έκφανση της θεωρίας, τότε τα συμπεράσματα που προκύπτουν δεν είναι διαφορετικά αλλά εξίσου έγκυρα. Αντιθέτως η αλληλεπίδραση αυτών των δύο παραμέτρων παράγει τη γλωσσική συμπεριφορά που η γλωσσολογική προσέγγιση πρεσβεύει. Οι γλωσσολόγοι προσπαθούν να αναδείξουν την άποψη μιας γλώσσας σε χρήση, που αποτρέπει μια μονόπλευρη ή κατατμημένη προσέγγιση με το να υιοθετεί τη γνωστική και κοινωνική παράμετρο ως αναπόσπαστα τμήματα της ίδιας θεωρίας.

Η Cameron (1999), αντιμετωπίζει τη γλώσσα ως ένα σύνθετο, δυναμικό σύστημα, το οποίο εφαρμόζεται σε συγκεκριμένο πλαίσιο προκειμένου να επιτευχθεί επικοινωνία υπό συγκεκριμένες διαδικασίες. Η γλώσσα ως κείμενο και κατ' επέκταση η γλώσσα ως σύνολο λέξεων μετατρέπεται σε ένα προεξέχον χαρακτηριστικό

αλληλεπίδρασης μεταξύ του λόγου ως πηγή νοήματος και ως επικοινωνιακού πλαισίου. Επομένως η μεταχείριση της μεταφοράς ως γλωσσολογικού φαινομένου σε χρήση δημιουργεί την ανάγκη να τεθούν περιορισμοί στο θεωρητικό πλαίσιο της εμπειρικής έρευνας.

Η μεταφορά ως «γλώσσα σε χρήση»

Ένα άμεσο αποτέλεσμα της υιοθέτησης της θεωρητικής προσέγγισης του μεταφορικού λόγου ως «λόγου σε χρήση» είναι ότι οι χρήστες της γλώσσας αποτελούν αναπόσπαστο κομμάτι του ερευνητικού πεδίου, εφόσον συμβάλλουν στην απάντηση πολλών ερωτημάτων που αφορούν στην ταυτοποίηση των μεταφορών. Σύμφωνα με την Cameron (1999), οι θεωρητικές περιγραφές για τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου είναι απομονωμένες από στοιχεία που δίνουν πληροφορίες για τον εκάστοτε χρήστη της γλώσσας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελούν οι θεωρίες για την αντίληψη της μεταφοράς που παρατίθενται με θεωρίες της θεωρητικής γλωσσολογίας, βασισμένες σε μια αμιγώς φορμαλιστική λογική, η οποία εξηγεί τη μεταφορά ως μια διαδικασία 2-3 βημάτων. Τέτοιες θεωρίες, οι οποίες δεν λαμβάνουν υπ' όψιν παράγοντες όπως το χρονικό πλαίσιο, την περίσταση επικοινωνίας ή ακόμη και την ψυχολογική κατάσταση του ομιλητή, δεν συνάδουν με τα αποτελέσματα πολλών εμπειρικών ερευνών που δείχνουν ξεκάθαρα ότι η παραγωγή μεταφορικού νοήματος δε διαφέρει χρονικά και διαδικαστικά από την παραγωγή κυριολεκτικού νοήματος.

Την παραπάνω προσέγγιση υποστηρίζουν και οι Giora & Fein, οι οποίοι καταδεικνύουν την ανάγκη να συσταθούν επίπεδα ταυτοποίησης μεταφορών ανάλογα με τη συχνότητα χρήσης τους και κατ' επέκταση την αναγνωρισιμότητά τους από τους χρήστες της γλώσσας. Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι οι χρήστες της γλώσσας είναι πιθανότερο να διαχειριστούν νοηματικά με αμεσότητα μια πολυδιατυπωμένη μεταφορική έκφραση, ενώ λιγότερο γνωστές μεταφορικές εκφράσεις είναι πιθανότερο να υποστηριχθούν νοηματικώς από την κυριολεκτική σημασία των λέξεων που την απαρτίζουν. Τέτοια εμπειρικά αποτελέσματα λειτουργούν ως υπενθύμιση του ότι μια θεωρία μπορεί να γενικευθεί και ότι το εκάστοτε θεωρητικό πλαίσιο εφαρμογής της μπορεί να επιλεγθεί προκειμένου να αρμόζει στον τύπο του μεταφορικού λόγου και του επικοινωνιακού πλαισίου που τίθεται υπό μελέτη (Giora & Fein, 1996).

Η μελέτη του μεταφορικού λόγου στο πλαίσιο της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας επιτάσσει το διαχωρισμό ανάμεσα σε ένα **θεωρητικό επίπεδο ανάλυσης** και σε ένα **διαδικαστικό επίπεδο ανάλυσης**, θέτοντας την ανάγκη μιας ταύτισης των δύο¹². Ένα τρίτο επίπεδο, **το νευρολογικό**, μπορεί επίσης να κάνει την εμφάνισή του. Σύμφωνα με την Cameron (1999), το πρώτο επίπεδο είναι το επίπεδο στο οποίο λαμβάνει χώρα η θεωρητική ανάλυση και κατηγοριοποίηση του μεταφορικού λόγου. Στο επίπεδο αυτό σημασία έχει η παραγωγή του θεωρητικού πλαισίου, το οποίο να συνάδει με το αντίστοιχο επικοινωνιακό πλαίσιο. Με άλλα λόγια, ο μεταφορικός λόγος, ως γλωσσικό φαινόμενο ερευνάται σε συνάρτηση με τις παραμέτρους που ορίζουν ο πομπός και ο δέκτης του πληροφοριακού μηνύματος.

Το δεύτερο επίπεδο σχετίζεται με τη διαδικασία στην οποία εμπλέκονται οι χρήστες της γλώσσας, προκειμένου να παράγουν και να αποκωδικοποιήσουν το νόημα της μεταφορικής έκφρασης. Πιο συγκεκριμένα, το δεύτερο επίπεδο αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο ενεργοποιούνται οι έννοιες όταν γίνονται αντιληπτά τα λεκτικά σχήματα, στον τρόπο με τον οποίο ερμηνεύεται μια μεταφορική έκφραση, στον τρόπο με τον οποίο μια μεταφορική έκφραση μπορεί να οργανώσει εννοιολογικές δομές στη μακρόχρονη μνήμη και τέλος στον τρόπο με τον οποίο η επεξεργασία του νοήματος του μεταφορικού λόγου μπορεί να οδηγήσει στην αλλαγή των εννοιολογικών δομών και να προσδώσει νέα νοήματα στα λεκτικά σχήματα.

Η εφαρμοσμένη λοιπόν γλωσσολογική άποψη για το φαινόμενο του μεταφορικού λόγου απαιτεί από τον ερευνητή την καθιέρωση κατάλληλου θεωρητικού πλαισίου, το οποίο θα ορίζει και θα κατηγοριοποιεί τις παραμέτρους που επηρεάζουν τη χρήση και την κατανόηση του φαινομένου:

- Ο ερευνητής πρέπει να διαχωρίζει σαφώς και επακριβώς σε ποιο επίπεδο αναλύεται η μεταφορά (θεωρητικό ή διαδικαστικό).
- Ο ερευνητής πρέπει να ελέγχει αν το αναλυτικό θεωρητικό πλαίσιο ικανοποιεί περιορισμούς όλων των επιπέδων (κατώτερων ή ανώτερων).
- Διαφορετικοί τύποι μεταφορικών εκφράσεων απαιτούν διαφορετικά θεωρητικά πλαίσια.

¹² Η αυθεντική ορολογία για τα επίπεδα 1 και 2 είναι κατά τον Mart (1982) υπολογιστικά και αλγοριθμικά. Ο Kittay (1987) χρησιμοποιεί τους όρους εννοιολογικό και ψυχολογικό. Η Cameron (1999) υιοθετεί την ορολογία θεωρητικό και διαδικαστικό, θεωρώντας ότι δεν προκαλείται σύγχυση στην κατανόηση των όρων.

- Τα αναλυτικά θεωρητικά πλαίσια μπορεί να είναι πολυδιάστατα, προκειμένου να λογοδοτούν για διαφορετικές εκφάνσεις του μεταφορικού λόγου, όπως η μορφή της γλώσσας, ο ρόλος της εξοικείωσης της έκφρασης ή του επικοινωνιακού πλαισίου.

Συμπεράσματα

Η μελέτη του μεταφορικού λόγου θέτει στους ερευνητές το δίλημμα εάν θεωρείται ένα γλωσσολογικό φαινόμενο ή απλώς μια διαδικασία σκέψης ή ακόμη και τα δύο. Μια ευρεία ιστορική ανασκόπηση του φαινομένου καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ο μεταφορικός λόγος δεν ορίζεται μόνο από τις γνωστικές του πλευρές ή μόνο από τα γλωσσολογικά του χαρακτηριστικά, αλλά λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένα κάθε φορά επικοινωνιακά πλαίσια, συνδέοντας κατ' αυτόν τον τρόπο τη γνωστική με την κοινωνικο – πολιτισμική του πλευρά. Ο συγκερασμός των δύο πλευρών άργησε να κάνει την εμφάνισή του, καθώς πολλοί θεωρητικοί γλωσσολόγοι ανέπτυσαν θεωρίες βασιζόμενοι μόνο στη λογική των κανόνων της γλώσσας, ενώ πολλοί γνωστικοί ψυχολόγοι εργάστηκαν πάνω στο φαινόμενο, δημιουργώντας αναλογίες και συσχετισμούς ανθρώπινου εγκεφάλου και ηλεκτρονικού υπολογιστή.

Όπως αναφέρει η Cameron (1999), για να διαμορφωθεί μια ολοκληρωμένη επιστημονική εικόνα ο μεταφορικός λόγος πρέπει να εξεταστεί βάσει τριών παραμέτρων: γλώσσας, σκέψης και αλληλεπίδρασης των ομιλητών. Το γεγονός ότι η μεταφορά είναι κάτι περισσότερο από γλώσσα δε σημαίνει απαραίτητα ότι η μορφή της γλώσσας που χρησιμοποιείται στο μεταφορικό λόγο μελετάται ανεξάρτητα από αυτόν. Η τάση απλοποίησης των μεταφορών στη μορφή: το Α είναι Β κ.ο.κ. με σκοπό να δοθεί μεγαλύτερη έμφαση στο εννοιολογικό περιεχόμενο του λόγου, οδήγησε στη δυσκολία κατανόησης και διαχείρισης των μεταφορικών εκφράσεων. Στο σημείο αυτό μια προσέγγιση του τομέα της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας θα μπορούσε να αποκαταστήσει και να ανανεώσει το ενδιαφέρον στη γλώσσας ως προς τις λέξεις, τις προτάσεις (περιεχόμενο) και την περίσταση επικοινωνίας (κοινωνικο – πολιτισμικό πλαίσιο). Επομένως η μορφή της γλώσσας πρέπει να μελετηθεί σε συνάρτηση με τη γλώσσα σε χρήση. Η γνωστική προσέγγιση αποτελεί τη βάση για την ερμηνεία των εννοιών που μεταδίδει ο μεταφορικός λόγος και η κοινωνική αλληλεπίδραση των ομιλούντων λογοδοτεί για την εξέλιξη του λόγου και των νοημάτων που μεταφέρει.

Μεταφορά # εικονική μεταφορά: ο ρόλος του γλωσσολογικού πλαισίου

Όπως οι μεταφορές έτσι και οι εικονικές μεταφορές περιλαμβάνουν ομόλογες σχέσεις μεταξύ των εννοιών τους, οι οποίες ερμηνεύονται ως ουσιαστικά διαφορετικές. Η Coulson (1997) παραθέτει το ακόλουθο υποθετικό παράδειγμα, που απευθύνεται από ένα καθηγητή σε ένα συνάδελφο νεαρότερης ηλικίας: «Εάν ήμουν στη θέση σου, θα εργαζόμουν για την ολοκλήρωση του βιβλίου μου». Όπως και στις μεταφορές το εννοιολογικό «μίγμα» που αποτελεί τη βάση αυτής της πρότασης περιλαμβάνει ομόλογες έννοιες, οι οποίες ερμηνεύονται ως σημαντικά διαφορετικές και συγχωνεύονται στο πεδίο του «μίγματος». Μια οντότητα αντιστοιχεί σε διαφορετικό πρόσωπο σε κάθε πληροφοριακό δεδομένο. Ο υποτιθέμενος καθηγητής δεν έχει και δεν μπορεί να έχει όλες τις ιδιότητες και των δύο καθηγητών. Οι μεταξύ τους διαφορές είναι εκείνες που κινητοποιούν νοηματικά το «μίγμα». Πιο συγκεκριμένα, ο καθηγητής στο εννοιολογικό πλαίσιο του «μίγματος» βρίσκεται στην κατάσταση του νεαρού καθηγητή, ο οποίος πρέπει να εκδώσει ένα βιβλίο, προκειμένου να διατηρήσει την ακαδημαϊκή του θέση ή να προαχθεί, αλλά έχει τη νοοτροπία και τις προτεραιότητες του πρεσβύτερου καθηγητή. Στο σημείο αυτό η Coulson θέτει το ερώτημα: «Εάν αυτό το «μίγμα» περιλαμβάνει τη συγχώνευση διαφορετικών προσώπων, γιατί δεν μοιάζει με μεταφορά;»

Και απαντά: ένας από τους παράγοντες που επηρεάζουν τη σύσταση αυτής της πρότασης είναι η κατανόηση του βαθμού της διαφορετικότητας ανάμεσα στις δύο ομόλογες έννοιες. Η αντιληπτή διαφορά ανάμεσα σε δύο οντότητες αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για το πόσο μεταφορικός θα μοιάζει ο συνειρμός μεταξύ των δύο. Μια πρόταση η οποία ξεκινά με: «Εάν ήμουν σύννεφο...» μοιάζει περισσότερο μεταφορική από ότι μια που ξεκινά με: «Εάν ήμουν στη θέση σου...». Μια πρόταση που ξεκινά με: «Εάν ήμουν ο Ναπολέων...» νοηματικά τοποθετείται κάπου στη μέση. Αυτή η σχετική κλιμάκωση ουσιαστικά βασίζεται στο βαθμό διαφοροποίησης των κατηγοριών και στο σχετικό επίπεδο της αφηρημένης έννοιας ανάμεσα στο στοιχείο του «εγώ» και του ομόλογου σε κάθε περίπτωση όρου.

Ένας άλλος παράγοντας είναι η ίδια η δομή των προτάσεων. Η ρητορική δεινότητα των μεταφορικά εικονικών προτάσεων αντιτίθενται σε εκείνες που συνδέονται άμεσα με το μεταφορικό λόγο. Μια πρόταση η οποία ξεκινά με: «Εάν ήμουν σύννεφο...» μοιάζει λιγότερο μεταφορική από μια που ξεκινά με: «Είμαι ένα σύννεφο,...», εφόσον η εικονική μεταφορά ακυρώνει την περίπτωση εξίσωσης του νοήματος των δύο προτάσεων. Πιο αναλυτικά, ενώ και οι δύο προτάσεις μπορούν να αναλυθούν βασισμένες στο ίδιο δίκτυο εννοιολογικών συνδέσμων και συνειρμικών

προεκτάσεων, το προφίλ τους είναι διαφορετικό λόγω του ότι το ένα συμφωνεί περισσότερο με τον πρωτότυπο μεταφορικό λόγο. Οι μεταφορές τυπικά επαληθεύουν ομόλογες νοηματικές συνδέσεις, χωρίς να δίνουν εμφανή προσοχή σε πιθανές ασυναρτησίες που προκύπτουν μεταξύ των συνδεόμενων όρων των προτάσεων (Coulson, 1997).

Η παραπάνω θεώρηση υπαινίσσεται ότι ο μεταφορικός λόγος δεν είναι ένα πλήρως αναλυμένο φαινόμενο. Η Coulson υπογραμμίζει τη σημασία και την ανάγκη που προκύπτει να διευρυνθεί το θεωρητικό πλαίσιο της θεωρίας της «ανάμειξης» με σκοπό να ερμηνεύσει περισσότερο συστηματικά τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου όχι μόνο στις περιπτώσεις που αποτελούν τον κανόνα αλλά και στις εξαιρέσεις αυτού.

Συμπεράσματα

Το επιχείρημα ότι η εννοιολογική θεωρία της μεταφοράς και η θεωρία της «ανάμειξης» αποτελούν συμπληρωματικούς φορμαλισμούς του ίδιου θεωρητικού πλαισίου οδηγεί στο συμπέρασμα ότι η πλειονότητα των διαφορών τους αντικατοπτρίζει το χειρισμό διαφορετικών πλευρών των ίδιων δεδομένων. Ενώ οι θεωρητικοί του εννοιολογικού πλαισίου επιχειρούν να εδραιώσουν γενικούς κανόνες για το σύνολο των μεταφορικών εκφράσεων, οι εκπρόσωποι της μεταγενέστερης θεωρίας της «ανάμειξης» τυπικά εστιάζουν την προσοχή τους στις λεπτομέρειες και ιδιαιτερότητες μεμονωμένων παραδειγμάτων. Επειδή είναι χρήσιμο να διαχωρίζονται οι σταθεροί συσχετισμοί που υπάρχουν στη μακρόχρονη μνήμη από τις συνεχείς διαδικασίες ανάκτησής τους, οι θεωρητικοί της «ανάμειξης» υποστηρίζουν ότι η πρώτη λειτουργία αντιστοιχεί στη σφαίρα επιρροής της εννοιολογικής θεωρίας και η δεύτερη σε αυτή της θεωρίας της «ανάμειξης». Συνεπώς η μεταφορική θεωρία θα συνεχίσει να απευθύνει ερωτήματα που αφορούν στο αν οι έννοιες είναι συμβατικά συνδεδεμένες μεταξύ τους, πως και γιατί προκύπτουν τέτοιου είδους συμβατότητες και πως δομούνται οι διαπεδικές «χαρτογραφήσεις». Τα παραπάνω ζητήματα αποτελούν ήδη βασικές παραμέτρους του κεντρικού ερωτήματος: «Πώς προκύπτουν τα μεταφορικά μίγματα;» και μπορεί να κατέχουν σημαντικό ρόλο σε παραδείγματα ημι-μεταφορικών εκφράσεων. Μια πλήρης κατανόηση των εννοιολογικών χαρακτηριστικών που αποτελούν τη βάση των μεταφορικών εκφράσεων απαιτεί ένα πλούσιο εννοιολογικό θεωρητικό πλαίσιο και ένα ολοκληρωμένο μοντέλο εννοιολογικών «μιγμάτων».

4. Μεταφορά και Επιστήμες

Οι σύγχρονες θεωρίες περί μεταφορικού λόγου αντιλαμβάνονται τη μεταφορά όχι ως ένα απλό λογοτεχνικό επινόημα, αλλά ως ένα ενεργό μέσο κατανόησης της γλώσσας και ίσως την ίδια τη βάση της γλώσσας. Το γεγονός αυτό κατέστησε επιτακτική την ανάγκη για διαχωρισμό της λειτουργίας της μεταφοράς στα διάφορα πεδία χρήσης της.

Παρά την ευρεία χρήση του, ο μεταφορικός λόγος εξειδικεύεται ανάλογα με την περίσταση και το πεδίο αναφοράς. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Hoffman, ο λόγος ύπαρξης της μεταφοράς συνίσταται στο να καθιστά ενεργή την κατανόηση νοήματος: *«Χρησιμοποιούμε τη μεταφορά για να ομαδοποιήσουμε τις περιοχές των εμπειριών μας, για να προσανατολιστούμε, για να εκφραστούμε μέσω των αισθήσεών μας, για να περιγράψουμε τη διαδικασία της μάθησης. Ακόμη και οι ιδέες απεικονίζονται ως αντικείμενα, ως περιεχόμενα ή ως πράγματα που πρέπει να επικοινωνηθούν.»* (Hoffman, 1990: 178-179).

Βασικός στόχος του επιστημονικού λόγου είναι να περιγράψει και στη συνέχεια να εξηγήσει και να ερμηνεύσει αντικείμενα και φαινόμενα που εμφανίζονται στη φυσική ή κοινωνική πραγματικότητα. Μέσω της περιγραφής και της εξήγησης κάθε επιστήμη συγκροτεί το ιδιαίτερο γνωσιακό της πεδίο. Ο ρόλος της γλώσσας στη συγκρότηση του πεδίου είναι καταλυτικός και η ένταξη της επιστημονικής γλώσσας στα κοινωνικά της συμφραζόμενα απαιτεί να αποκωδικοποιηθούν ορισμένα βασικά και επαναλαμβανόμενα χαρακτηριστικά της σε επίπεδο δομής, χαρακτηριστικά που τη διαφοροποιούν από την κοινή γλώσσα και την καθιστούν δύσκολη και πιθανώς ακατανόητη. Αυτή η αποκωδικοποίηση πραγματοποιείται μέσω του φαινομένου της γραμματικής μεταφοράς¹³. Ενώ η πρώτη

¹³ Ιδιαίτερη θέση στη γλώσσα της επιστήμης κατέχουν οι ονοματοποιήσεις, δηλαδή η προτίμηση στην κατασκευή και χρήση ονοματικών δομών έναντι ρηματικών. Αυτό το φαινόμενο αποτελεί μια μορφή γραμματικής "μεταφοράς" με την έννοια ότι μια γραμματική δομή (η ρηματική) αντικαθίσταται από μια άλλη (την ονοματική). Η μεταφορά δεν είναι σε αυτή την περίπτωση ρητορικό τέχνασμα αλλά τεχνική με συγκεκριμένη λειτουργία και αποτελεσματικότητα. Το ιδιαίτερο που συμβαίνει στη γλώσσα της επιστήμης -ήδη από τα κείμενα των αρχαίων ελλήνων επιστημόνων και αργότερα στην επιστήμη του Μεσαίωνα και της Αναγέννησης- είναι ότι οι διαδικασίες εκφράζονται με ονοματικές δομές, χαρακτηριστικό που, όπως είδαμε, δεν είναι συνηθισμένο στην κοινή γλώσσα. Η ειδοποιός διαφορά,

φάση της εκπαιδευτικής γνώσης, που έχει σχέση με το γραπτό λόγο, βασίζεται στην ικανότητα αφαίρεσης, η επόμενη φάση, η φάση της τεχνικής γνώσης, του λόγου εξειδικευμένων επιστημονικών χώρων, βασίζεται στη μεταφορά· στη μεταφορά με τη γραμματική όμως έννοια του όρου, δηλαδή τη συνολική αναδιατύπωση της σχέσης ανάμεσα στη γραμματική και τη σημασιολογία. Ορισμένοι αφηρημένοι όροι, όπως *κίνηση*, *ταχύτητα*, *αναλογία* είναι ήδη μεταφορικοί εν τη γενέσει τους, αφού προκειμένου να δημιουργηθούν ανακατασκευάστηκαν γεγονότα ή ιδιότητες σε ουσιαστικά. Αντιμετωπίζονται, δηλαδή, σαν να είναι είδη αντικειμένων. Στην περίπτωση όμως αυτή δεν είναι πλέον θέμα δημιουργίας τεχνικών όρων· η μεταφορά καταλαμβάνει το σύνολο αυτού του είδους λόγου, επειδή εξυπηρετεί την ανάπτυξη θεμελιωμένων επιχειρημάτων, την ανάπτυξη, δηλαδή, του είδους της συλλογιστικής που ταιριάζει με την εμπειρικά ελέγξιμη επιστήμη. Η γραμματική μεταφορά επιτρέπει να αναδιατυπωθεί οποιαδήποτε παρατήρηση, ή σειρά παρατηρήσεων, με συνοπτικό τρόπο από τη γραμματική, έτσι ώστε να λειτουργεί ως σημείο εκκίνησης για την περαιτέρω εξέλιξη του συλλογισμού.

Στον κόσμο της μητρικής μας γλώσσας, ο οποίος αποτελείται από προτάσεις, η εμπειρία κατασκευάζεται ως αλληλεπίδραση μεταξύ γεγονότων και οντοτήτων. Αντίθετα, ο τεχνολογικός μας κόσμος αποτελείται σχεδόν αποκλειστικά από αντικείμενα, εφόσον τα μόνα «γεγονότα» σε αυτόν είναι οι σχέσεις που οργανώνονται μεταξύ των «αντικειμένων». Το γεγονός αυτό γίνεται φανερό σε καθένα από τα παρακάτω παραδείγματα, στα οποία παρατηρείται η χρήση της μεταφορικής γλώσσας:

- Η ένταση της φωτιάς **επιηρέαζει σημαντικά** την εκπομπή καπνού.
- Τα ποσοστά θανάτου από καρκίνο του πνεύμονα **σχετίζονται με** το αυξημένο κάπνισμα.
- Απότομες αλλαγές στο ρυθμό ανάπτυξης **προκαλούνται από** εξωτερικά γεγονότα.
- Οι αυξημένες υποχρεώσεις **ενδέχεται να αντανακλώνται** στις διατροφικές συνήθειες.

Αυτό το είδος λόγου εξυπηρέτησε πολύ τις φυσικές επιστήμες, όπου ήταν πολύ σημαντικό να κατασκευαστεί ένας κόσμος «αντικειμένων», συμπεριλαμβανομένων

δηλαδή, της γλώσσας της επιστήμης είναι ότι θα δηλώσει το φαινόμενο ως *ο βρασμός του νερού / η τήξη του μετάλλου* και όχι ως *το νερό έβρασε / το μέταλλο έλιωσε*.

και των τεχνητών οντοτήτων που μπορούσαν να δημιουργηθούν όπως και όταν το απαιτούσε ο λόγος. Από συμβολική άποψη, αυτού του είδους ο λόγος κρατά τον κόσμο ακίνητο και τον κάνει να μοιάζει με τα ουσιαστικά, που είναι σταθερά στο χρόνο, ενώ ταυτόχρονα τον παρατηρούμε, πειραματιζόμαστε με αυτόν, τον μετράμε και τον θεμελιώνουμε με λογικό τρόπο.

Σε αντίθεση με τις φυσικές επιστήμες ο λόγος των ανθρωπιστικών επιστημών, π.χ. της ιστορίας, δεν είναι εξαιρετικά τεχνικός. Υπάρχουν λίγοι τεχνικοί όροι (π.χ. όροι που αφορούν τη διάκριση ιστορικών περιόδων, *-ισμοί* κ.ά.), πολλοί από τους οποίους είναι κοινοί σε συναφή επιστημονικά πεδία. Η ανάγνωση ενός κειμένου από το πεδίο αυτό δίνει την αίσθηση ότι η γλώσσα του βρίσκεται πολύ κοντά στη γενική καθημερινή χρήση της γλώσσας. Ωστόσο, χαρακτηρίζεται από υψηλό βαθμό αφαίρεσης, η οποία μάλιστα εντοπίζεται όχι τόσο στις σχέσεις που εγκαθιδρύονται μεταξύ των προτάσεων (χρήση συνδέσμων, δεικτών κλπ.) αλλά στο εσωτερικό τους με την ευρύτατη χρήση και εδώ της ονοματοποίησης. Οι δύο βασικοί επιστημονικοί στόχοι, της περιγραφής και της εξήγησης-ερμηνείας, επιτυγχάνονται με διαφορετικά μέσα στα δύο πεδία. Η περιγραφή στις φυσικές επιστήμες σημαίνει κατονομασία, ορισμό και ταξινόμηση, με στόχο τη δόμηση ενός νέου ταξινομικού συστήματος. Αντίθετα, στις ανθρωπιστικές σημαίνει γενίκευση στη βάση των υπάρχουσών πληροφοριών και περιστασιακά μόνο ταξινόμηση των γενικών κατηγοριών με νέους τρόπους. Όσον αφορά την εξήγηση, στις φυσικές επιστήμες επιτυγχάνεται με την οικοδόμηση εξωτερικών κατά βάση σχέσεων μεταξύ των συμβάντων (ρητή χρήση χρονικής, αιτιακής κλπ. συνδεσμολογίας). Σε ένα κείμενο ανθρωπιστικών επιστημών οι σχέσεις που εγκαθιδρύονται μεταξύ των συμβάντων είναι κατά κανόνα εσωτερικές, αναφέρονται δηλαδή στην ίδια την εσωτερική δόμηση του κειμένου. Και γι' αυτό η κατανόησή του προϋποθέτει σε πολύ μεγαλύτερο βαθμό πολλαπλή ανάγνωση των σημασιών: η επιχειρηματολογία βρίσκεται συνήθως "θαμμένη" -ως αποτέλεσμα της διαδικασίας της ονοματοποίησης-, διαλύοντας έτσι τη "φυσικότητα" της σχέσης μεταξύ των σημασιών και της πραγμάτωσής τους, η οποία χαρακτηρίζει τον προφορικό αυθόρμητο λόγο (π.χ. χρήση ονομάτων αντί ρημάτων για τη δήλωση ενεργειών: *η αναχώρησή του και όχι αυτός έφυγε*). Όπως πολύ εκφραστικά δηλώνεται από τον Halliday (1993), "καθώς μεγαλώνουμε, μαθαίνουμε ότι τα ουσιαστικά είναι για τους ανθρώπους και τα πράγματα, ενώ τα ρήματα για τις δράσεις και τα γεγονότα... Τώρα πρέπει να αναδομήσουμε την νοητική εικόνα του κόσμου

έτσι ώστε να γίνει ένας κόσμος που είναι φτιαγμένος από πράγματα, παρά ένας κόσμος που γίνονται πράγματα, όπως είχαμε συνηθίσει".

Η επιστημονική γλώσσα δομεί έτσι την πραγματικότητα, ώστε να δίνει μεγαλύτερη έμφαση στις διαδικασίες και τα αποτελέσματα, και όχι στα υποκείμενα που εμπλέκονται σε αυτά. Η ανάλυση της γλώσσας της επιστήμης δεν στοχεύει στο να γίνει απλώς ένας άλλος εξειδικευμένος επιστημονικός κλάδος. Μπορεί, ωστόσο, αφενός να βοηθήσει τους μαθητές να νιώσουν μεγαλύτερη εξοικείωση με τα φαινόμενα συνδέοντάς τα με την εμπειρία τους, αφετέρου να βοηθήσει τους επιστήμονες να σχετικοποιήσουν τον ρόλο τους. Να δουν, δηλαδή, την κατοχή της επιστημονικής γνώσης όχι ως προνόμιο αλλά ως μορφοποίηση της εμπειρίας που παράγεται από την κοινωνία και επομένως σε αυτήν ανήκει.

4.1 Ο μεταφορικός λόγος στις Θετικές Επιστήμες

Η χρήση του μεταφορικού λόγου σε επιστημονικά δοκίμια επιβεβαιώνει τη σύνδεση του επιστημονικού λόγου με μια πιο συμβατική πλευρά της γλώσσας. Ο επιστημονικός λόγος αποσκοπεί στην αντικειμενικότητα, τη διαφάνεια και την απροσωπία, καθώς επιδιώκει να πείσει τον αναγνώστη ότι τα πραγματικά γεγονότα λειτουργούν ανεξάρτητα από ανθρώπινες παρεμβάσεις, πειράματα και παρατηρήσεις. Κατά συνέπεια ένα επιστημονικό δοκίμιο δεν είναι τίποτε περισσότερο από μια απλή και συνεκτική αναφορά, η οποία στερείται καλλολογικών στοιχείων, προκειμένου να μην κλονιστεί η αντικειμενικότητά του. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει ο Gross (1990), η απουσία «στιλιστικών επινοημάτων»: μεταφοράς, αναλογίας, υπερβολής, παρομοίωσης οδηγούν στο συμπέρασμα ότι ένα επιστημονικό δοκίμιο είναι ένα προσεκτικά προσαρμοσμένο σε αυστηρή γλώσσα κείμενο στο οποίο η περίτεχνη γλώσσα ξεχωρίζει μέσω της απουσίας της.

4.2 Ο μεταφορικός λόγος στη Γλωσσολογία

Το ερώτημα που τίθεται από εκπροσώπους φιλοσοφικών σχολών είναι αν και κατά πόσο ο μεταφορικός λόγος μπορεί να αποδοθεί με κυριολεκτικούς όρους. Πολλές ήταν οι σχολές που επιχείρησαν να παρουσιάσουν κυριολεκτικά μεταφορικές

εκφράσεις και κυρίως εκείνες που πρέσβευαν τη θεωρία του Λογικού Θετικισμού¹⁴ και επέτειναν τη σημασία της λογικής και αντικειμενικής οπτικής της γλώσσας.

Απάντηση σε αυτή την προβληματική έδωσε το έργο του Black¹⁵, καταδεικνύοντας ότι οι αναγνώστες προσλαμβάνουν τις μεταφορές, όντες ήδη «οπλισμένοι» με κοινότυπες εξηγήσεις – ερμηνείες των λέξεων που συνιστούν τη μεταφορά. Κατά συνέπεια, η κατανόηση μιας μεταφορικής έκφρασης σχετίζεται άμεσα με τον τρόπο που ο δέκτης της διαβάζει ένα κείμενο ή αντιλαμβάνεται το συνομιλητή του.

Η συγκεκριμένη οπτική νοηματικής πρόσληψης της μεταφοράς συγκεντρώνει αρκετές αντίθετες απόψεις. Όπως είναι αναμενόμενο από ένα θεωρητικό της γλωσσολογίας, που τίθεται υπέρ μιας λογικά διαφανούς γλώσσας, όπως ο Davidson, η μεταφορά περιέχει νόημα πάνω και πέρα από την κυριολεκτική της σημασία. Υπάρχει βέβαια η πιθανότητα να καταδεικνύει κάποια ομοιότητα ανάμεσα σε προφανώς ανόμοια πράγματα, αλλά στην ουσία δεν επιβεβαιώνει την υποτιθέμενη ομοιότητα και δεν παράγει νόημα (Davidson, 1984).

4.3 Ο μεταφορικός λόγος στην Ψυχολογία

Εάν θεωρηθεί δεδομένο ότι ο μεταφορικός λόγος διαπερνά όλα τα επιστημονικά πεδία, τότε σίγουρα κατέχει δυναμική παρουσία στο χώρο της ψυχολογίας και ιδιαίτερα στην παραγωγή αποτελεσματικών ιδεών. Σύμφωνα με τον Brent, η μεταφορά για την επιστήμη της ψυχολογίας δεν εκφράζει απλώς την ανθρώπινη σκέψη, αλλά τη διέπει και αποτελεί κύριο συστατικό της. Ο ίδιος υποστηρίζει ότι η ανάλυση των ανθρωπίνων συναισθημάτων περιστρέφεται γύρω από τη μεταφορά εσωτερικών ψυχικών διεργασιών και ενστίκτων. Η αντιληπτικότητα ενός ατόμου ταλαντεύεται ανάμεσα στην πραγματικότητα και τη μεταφορά της. Πιο αναλυτικά, η χρήση του μεταφορικού λόγου για την περιγραφή ενός πραγματικού

¹⁴ Ο λογικός θετικισμός με κύριο εκπρόσωπο τον Russell, είναι ένα φιλοσοφικό κίνημα που υποστηρίζει ότι οι μόνες δηλώσεις που έχουν νόημα (δηλαδή είναι μεστές νοήματος) είναι οι αναλυτικές ή όσες μπορούν να δοκιμαστούν ή να επαληθευτούν εμπειρικά. Κατά συνέπεια, οι θετικιστές φιλόσοφοι ενδιαφέρονταν πρωτίστως για τις ιδιότητες των προτάσεων που μπορούσαν να εκτιμηθούν με όρους αλήθειας ή ψεύδους. Στη γλωσσολογία αυτή η προσέγγιση υιοθετήθηκε σε ένα χώρο που κατέστη γνωστός με το όνομα **σημασιολογία συνθηκών αληθείας** ή **αληθειακή σημασιολογία**.

¹⁵ Βλ. υποσημείωση 4.

γεγονότος δεν αποτελεί απλά το σύνολο αυθαίρετων λέξεων για τη σύσταση μιας έκφρασης, που κατ' επέκταση επικοινωνεί μια ιδέα. Αντιθέτως ο μεταφορικός λόγος λειτουργεί μέσα σε συγκεκριμένο κοινωνικό και ιστορικό πλαίσιο, καθώς μεταφέρει τα «πιστεύω» και τις αρχές της δομής του εκάστοτε κοινωνικού συνόλου (Brent, 2000).

4.4 Ο μεταφορικός λόγος στην Κοινωνιολογία και Ανθρωπολογία

Οι εκπρόσωποι της κοινωνιολογίας και της ανθρωπολογίας αντίστοιχα δίνουν ιδιαίτερο βάρος στο ρόλο που κατέχει ο μεταφορικός λόγος στη γλώσσα, στηριζόμενοι σε τρεις παραμέτρους: στην «υπόθεση» των Sapir – Whorf¹⁶, στην υποτιθέμενη πρωτόγονη σκέψη κάποιων φυλών και στις πολιτισμικές διαφορές διαφόρων λαών που υπονοούνται στη μετάφραση λογοτεχνικών και μη έργων. Ο Fernandez στο έργο του “*Beyond Metaphor : The Theory of Tropes in Anthropology*” θεωρεί εξίσου σημαντική την επιρροή της γλώσσας πρωτόγονων λαών και των ιδιωματοσμών της στις κοινωνίες του δυτικού πολιτισμού. Χαρακτηριστικά αναφέρει ότι το μεγαλύτερο τμήμα της ανθρώπινης λογικής θεωρείται κενό. Για το λόγο αυτό η νοηματοδότηση του ευρύτερου κοινωνικού πλαισίου μέσα στο οποίο δρα και αναπτύσσει την προσωπικότητά του ένα άτομο, διενεργείται από το οικείο και πιο στενό περιβάλλον μέσα στο οποίο βιώνει την καθημερινότητά του (Fernandez, 1991).

Με άλλα λόγια ο Fernandez επιδιώκει να καταδείξει τη σπουδαιότητα που κατέχουν οι ιδιωματοσμοί μιας γλώσσας κατά την επικοινωνία όχι μόνο σε τοπικό αλλά και σε ευρύτερο επίπεδο. Η χρήση του μεταφορικού λόγου αντιπροσωπεύει ακριβώς αυτό το πέρασμα από την έκφραση – έννοια «πηγή» που είναι οικεία και καθημερινή στο «στόχο», που με τη σειρά του είναι αφηρημένος, εσωτερικός, ιδεατός.

¹⁶ Η «υπόθεση» των Sapir – Whorf ή αλλιώς γνωστή ως «υπόθεση της γλωσσολογικής σχετικότητας» έχει ως αξίωμα την ύπαρξη μιας συστηματικής σχέσης ανάμεσα στις γραμματικές κατηγορίες της γλώσσας που μιλά ένα άτομο και τον τρόπο με τον οποίο το ίδιο άτομο αντιλαμβάνεται τον κόσμο γύρω του και λειτουργεί μέσα σε αυτόν. Πιο συγκεκριμένα υποστηρίζει ότι η φύση μιας γλώσσας επηρεάζει σε μεγάλο βαθμό τις συνήθειες σκέψης των ομιλούντων της και κατά συνέπεια οδηγεί στο συμπέρασμα ότι διαφορετικοί γλωσσολογικοί τύποι αποφέρουν διαφορετικά μοτίβα σκέψης. Η αντίληψη αυτή διεκδικεί την πιθανότητα της πλήρους απεικόνισης (συμβολισμού) του κόσμου μέσω της γλώσσας, ακριβώς επειδή υπονοεί ότι οι μηχανισμοί **οποιασδήποτε γλώσσας** διέπουν τις σκέψεις της ομιλούσας κοινότητας (Sapir, 1983).

Σε αντίθεση με τη θεωρία των Lakoff και Johnson που θέλει το μεταφορικό λόγο να αντιπροσωπεύει κάτι θεμελιώδες όσον αφορά στη λειτουργία του ανθρώπινου εγκεφάλου, πολλοί κοινωνιολόγοι θεωρούν ότι το πεδίο ορισμού του «στόχου» είναι πολιτισμικά καθορισμένο. Το γεγονός αυτό επαληθεύει η νοηματική ομοιότητα κάποιων εκφράσεων που προέρχονται από διαφορετικές γλώσσες και χρησιμοποιούνται σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα. Η γλωσσολογία αιτιολογεί μια τέτοια ομοιότητα, θεωρώντας πως υπάρχει μια παγκόσμια βάση εννοιολογικών αρχών, την οποία μοιράζονται οι γλώσσες του κόσμου. Ο γλωσσολόγος Jakendorf υποστηρίζει ότι όλοι οι λαοί μοιράζονται κοινές εμπειρίες από την επαφή τους με τον περιβάλλοντα φυσικό κόσμο. Η γλώσσα επομένως που χρησιμοποιούν για να επικοινωνήσουν δημιουργεί νόημα μέσα από τη σημασία των εμπειριών που βιώνουν. Για τον Jakendorf όλες οι γλώσσες περιέχουν και μοιράζονται κοινούς κώδικες ευρύτερων νοηματικών σχημάτων, οι οποίοι όμως διασπώνται σε διαφορετικές λέξεις ή εκφράσεις, προκειμένου να λειτουργήσουν αρμονικά μέσα σε διαφορετικά κάθε φορά πολιτισμικά πλαίσια (Jakendorf, 1983).

5. Η μεταφορά στη Λογοτεχνία

Όπως έχει ήδη αναφερθεί και στην εισαγωγή του θεωρητικού πλαισίου η πρώτη μελέτη του φαινομένου του μεταφορικού λόγου ανάγεται στον Αριστοτέλη που αντιμετωπίζει τη μεταφορά ως είδος σύγκρισης (παρομοίωσης), βασισμένης σε προϋπάρχουσες ομοιότητες (π.χ. *Η καρδιά του είναι πέτρα = Η καρδιά του είναι σαν πέτρα*). Από το σημείο αυτό ξεκινάει η λεγόμενη κλασική παράδοση που θεωρεί τη μεταφορά ως απλό σχήμα λόγου ή διακοσμητική προσθήκη στην κυριολεκτική γλώσσα. Άμεση συνάρτηση της προσέγγισης αυτής είναι η παραδοχή ότι κάθε μεταφορική διατύπωση μπορεί να αντικατασταθεί από κυριολεξία που φέρει την ίδια σημασία. Ο χρήστης της γλώσσας (ομιλητής ή ακροατής) αναγνωρίζει τη μεταφορά ακριβώς λόγω της απόκλισής της από την κυριολεξία και προσπαθεί να ανασκευάσει τη σημασία ανατρέχοντας πάντα στις κυριολεκτικές σημασίες των εμπλεκόμενων όρων και στη σημασιακή σύγκρουση που προκαλεί η μεταφορική τους χρήση. Η ερμηνεία λόγου χάρη της έκφρασης «*Η ελπίδα πέθανε*» προϋποθέτει την αναγνώριση από τον ακροατή της ασυμβατότητας των σημασιολογικών χαρακτηριστικών (μη ζωντανό), που χαρακτηρίζει την έννοια «*ελπίδα*» και (ζωντανό), που χαρακτηρίζει το υποκείμενο του «*πεθαίνω*», καταλήγοντας στη σημασία «*Η ελπίδα δεν υπάρχει πια*».

Η επισήμανση του Black ότι η μεταφορά είναι γνωστικό εργαλείο υποστηρίζει τις απόψεις της γνωστικής γλωσσολογίας που αναβαθμίζει τη μεταφορά από τρόπο έκφρασης σε τρόπο σκέψης. Το έργο των Lakoff και Johnson επιδιώκει να ανατρέψει ουσιαστικά τη θέση ότι η μεταφορά υποκαθιστά απλώς μια κυριολεξία που έχει την ίδια σημασία. Εφόσον η μεταφορική έκφραση αντανακλά έναν ιδιαίτερο τρόπο σκέψης δεν μπορεί να αντικατασταθεί, τουλάχιστον χωρίς σημαντική απώλεια νοήματος, από μια μη μεταφορική. Ως ιδιαίτερος τρόπος σκέψης η μεταφορά δομεί τις συλλογιστικές διαδικασίες και επιδρά στη συμπεριφορά του χρήστη της γλώσσας, ενώ η μεταβίβαση της έμφασης από το γλωσσικό στο γνωστικό επίπεδο φέρνει στο προσκήνιο τις μεταφορικές αντιστοιχίες στην καθημερινή γλώσσα. Σύμφωνα με τους Lakoff & Johnson (1999) η εννοιολογική μεταφορά (conceptual metaphor) είναι ο μηχανισμός που επιτρέπει την πρόσβαση σε μια αφηρημένη έννοια (υποκειμενική εμπειρία) μέσω μιας απτής και συγκεκριμένης (αισθησιοκινητικής εμπειρίας), ενώ η γλώσσα αντανακλά απλώς τη σύλληψη του αφηρημένου μέσω του συγκεκριμένου.

Για τους γνωστικούς γλωσσολόγους, επομένως, οι συμβατικές καθημερινές μεταφορές δεν είναι «νεκρές», όπως στην αριστοτελική κλασική παράδοση, ενώ οι λογοτεχνικές μεταφορές βασίζονται στη δημιουργική εκμετάλλευση συμβατικών αντιστοιχιών. Για παράδειγμα, καθημερινές μεταφορικές εκφράσεις όπως: «έρχονται δύσκολα χρόνια», «πάει καιρός», «πλησιάζει η ώρα», «φτάνουν τα Χριστούγεννα», «περιμένω με ανυπομονησία το μέλλον», «τα χρόνια έρχονται και περνάνε» μπορούν να χρησιμοποιηθούν σε ένα λογοτεχνικό κείμενο καθώς πραγματώνουν γλωσσικά τη συγκεκριμένη μεταφορική αντιστοιχία. Ο ισχυρισμός των γνωστικών γλωσσολόγων επομένως είναι ότι ο χρόνος (όπως και άλλες αφηρημένες έννοιες) δεν μπορεί να εκφραστεί μόνο κυριολεκτικά, εφόσον το εννοιολογικό και γλωσσικό σύστημα βασίζεται σε κάποιο βαθμό στη μεταφορά και οποιαδήποτε κυριολεξία για την έννοια του «χρόνου» ή οποιαδήποτε άλλη αφηρημένη θα πρέπει να είναι συμβατή με τις όποιες συνεπαγωγές προκύπτουν από τη μεταφορά.

Έτσι η δυνατότητα επέκτασης της συμβατικής - καθημερινής μεταφοράς σε νέες, πρωτότυπες εκφράσεις (λογοτεχνικές) δείχνει ακριβώς ότι η μεταφορική αντιστοιχία είναι ενεργή για τους ομιλητές μιας γλώσσας. Για το λόγο αυτό οι λογοτεχνικές μεταφορές διαχειρίζονται εννοιολογικές αντιστοιχίες που σχετίζονται με την εμπειρία του ατόμου. Αντιστοιχίες όπως «το πολύ είναι επάνω», «γνωρίζω είναι βλέπω», «η αλλαγή είναι κίνηση», «οι καταστάσεις είναι θέσεις /τοποθεσίες», «ο χρόνος είναι κινούμενο αντικείμενο», «οι σκοποί είναι προορισμοί», «οι αιτίες

είναι φυσικές δυνάμεις» είναι μερικές μόνο από τις λογοτεχνικές μεταφορές που εστιάζουν στη βιωματική διάσταση και στο ρόλο του ψυχισμού στη διαμόρφωση της μεταφορικής σημασίας.

Η Kövecses (2002) θέτει το ερώτημα για το ποια είναι η σχέση ανάμεσα στο μεταφορικό λόγο που αναπτύσσεται στην καθημερινή γλώσσα και σε αυτόν που χρησιμοποιείται στη λογοτεχνία και για το αν οι λογοτεχνικές μεταφορές αποτελούν μια ξεχωριστή και ανεξάρτητη κατηγορία από τις υπόλοιπες κοινές μεταφορές. Σύμφωνα με την ίδια, η απάντηση δίνεται από τη διαδεδομένη μεταξύ πολλών ερευνητών αντίληψη ότι η πραγματική πηγή του μεταφορικού λόγου βρίσκεται στη λογοτεχνία και στις τέχνες γενικότερα. Η συγκεκριμένη θεώρηση πρεσβεύει ότι τα πιο αυθεντικά παραδείγματα μεταφορών δημιουργούνται από τους ίδιους τους ποιητές και τους λογοτέχνες.

Αντίλογο προβάλλει η οπτική της γνωστικής γλωσσολογίας, η οποία υποστηρίζει ότι η παραπάνω θεώρηση ανταποκρίνεται μερικώς στην πραγματικότητα, καθώς η καθημερινή γλώσσα και το εννοιολογικό σύστημα που τη στηρίζει συνεισφέρουν κατά πολύ στις λογοτεχνικές επινοήσεις του εκάστοτε δημιουργού. Φυσικά αυτό δε σημαίνει ότι οι ποιητές και οι λογοτέχνες δεν είναι σε θέση να δημιουργήσουν αυθεντικά μεταφορικά σχήματα λόγου. Προφανώς δημιουργούν πρωτότυπες μεταφορές, οι οποίες θεωρούνται αξιοσημείωτες λόγω του συχνά ανώμαλου γλωσσολογικού και εννοιολογικού τους χαρακτήρα. Η Kövecses στο βιβλίο της “Metaphor. A Practical Introduction” (2002), παραθέτει ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα λογοτεχνικής μεταφοράς από το έργο του Gabriel García Márquez «Ο Έρωτας στα χρόνια της χολέρας», όπως αναλύεται από τον Ray Gibbs: *Μια φορά δοκίμασε χαμομήλι και το έδωσε πίσω λέγοντας μόνο: «Αυτό το πράγμα έχει τη γεύση παράθυρου». Και εκείνη και οι υπηρέτες εξεπλάγησαν επειδή ποτέ δεν γνώρισαν κάποιον που να είχε πει βραστό παράθυρο, αλλά όταν δοκίμασαν το τσάι σε μια προσπάθεια να καταλάβουν, κατάλαβαν: πράγματι είχε τη γεύση παράθυρου. (1994, p. 261).* Η έκφραση «το τσάι έχει τη γεύση παράθυρου» θεωρείται προφανώς μια αντισυμβατική μεταφορά, η οποία επινοήθηκε από το συγγραφέα προκειμένου να δημιουργήσει μια νέα και διαφορετική οπτική της πραγματικότητας. Κατά την Kövecses (2002), οι αυθεντικές, ευρηματικές λογοτεχνικές μεταφορές, όπως η παραπάνω, θεωρούνται τυπικά περισσότερο δυσνόητες αλλά πλουσιότερες σε νόημα σε σύγκριση με τις μεταφορές του καθημερινού λόγου ή τις μεταφορές που χρησιμοποιούνται στις θετικές επιστήμες.

5.1 Η διαφορά ανάμεσα στον καθημερινό και λογοτεχνικό λόγο

Οι αυθεντικές, ευρηματικές μεταφορές που χρησιμοποιούνται στη λογοτεχνία είναι σαφώς λιγότερες από εκείνες που βασίζονται στο εννοιολογικό σύστημα του καθημερινού απλού λόγου. Μια σημαντική ανακάλυψη της γνωστικής γλωσσολογίας στο χώρο της ποίησης είναι η παραδοχή ότι ένα μεγάλο μέρος της ποιητικής γλώσσας βασίζεται σε συμβατικές εννοιολογικές μεταφορές.

Η Kövecses προς επαλήθευση της συγκεκριμένης άποψης παραθέτει ως παράδειγμα ένα ποίημα της Emily Dickinson που πραγματεύεται την αγάπη: “I taste a liquor never brewed...From the manzanilla come!” (2002, p. 45). Με μια πρώτη ανάγνωση του ποιήματος ο αναγνώστης δεν είναι σε θέση να δηλώσει κατηγορηματικά ότι το κύριο θέμα του ποιήματος είναι η αγάπη, εφόσον η λέξη «αγάπη» ή «έρωτας» απουσιάζουν εντελώς από το ίδιο. Αυτό όμως που ωθεί τον εκάστοτε αναγνώστη να εξάγει το συμπέρασμα ότι το ποίημα έχει ερωτικό περιεχόμενο είναι η γνωστική γλωσσολογική ερμηνεία του μεταφορικού λόγου που περιέχει. Με άλλα λόγια η κρίση του αναγνώστη βασίζεται στην εννοιολογική μεταφορά που συνδέει τον έρωτα με εκδηλώσεις ακραίων συναισθημάτων. Η έννοια της «αγάπης» επομένως μπορεί μεταφορικά να γίνει αντιληπτή και να οπτικοποιηθεί με πολλούς τρόπους. Ο αναγνώστης στην περίπτωση αυτή καλείται να ερμηνεύσει το ποίημα βάσει συγκεκριμένων μεταφορικών σχημάτων, με το νόημα των οποίων είναι ήδη εξοικειωμένος. Τέτοιες συμβατικές μεταφορικές εκφράσεις μπορεί να είναι: «η αγάπη είναι θρεπτικό συστατικό» ή «η αγάπη είναι έκσταση». Οι αντίστοιχες καθημερινές εκφράσεις που αποτελούν προέκταση των παραπάνω μπορεί να είναι: «η αγάπη με κρατά στη ζωή», «πεθαίνω για την αγάπη σου», «η αγάπη σου με μεθάει» κ.ο.κ. Σύμφωνα με την Kövecses (2002), και οι δύο μεταφορικές εκφράσεις μοιράζονται κάποια κοινά εννοιολογικά χαρακτηριστικά καθώς το αλκοόλ που προκαλεί έκσταση είναι ταυτοχρόνως και θρεπτικό συστατικό της αγάπης.

Η Kövecses καταλήγει στο συμπέρασμα ότι ανάλογα παραδείγματα ποιητικού λόγου επαληθεύουν το ίδιο γενικό συμπέρασμα: οι μεταφορές που χρησιμοποιούνται από τους ποιητές βασίζονται σε καθημερινές συμβατικές μεταφορές, και συνεχίζει παραφράζοντας τον Gibbs, ο οποίος υποστηρίζει ότι το μεγαλύτερο μέρος της αντίληψης των βιωμάτων και εμπειριών του ανθρώπου είναι μεταφορικό, καθώς κινητοποιεί αλλά και περιορίζει τον ευρηματικό τρόπο σκέψης. Η ιδέα ότι η μεταφορά περιορίζει την ευρηματικότητα μπορεί να παρουσιάζεται αντίθετη στην

ευρέως διαδεδομένη πεποίθηση ότι η μεταφορά με τον ένα ή τον άλλο τρόπο απελευθερώνει το νου προκειμένου να εμπλακεί σε αποκλίνουσες σκέψεις (1994, p.7).

Η πεποίθηση ότι οι ευρηματικοί άνθρωποι κάνουν εκτεταμένη χρήση συμβατικών, καθημερινών μεταφορικών εκφράσεων γεννά τα ακόλουθα ερωτήματα: «Με ποιο τρόπο συμβαίνει αυτό;» και «Ποια είναι η σχέση ανάμεσα σε μια συμβατική και μια λογοτεχνική μεταφορά;». Σύμφωνα με την Kövecses (2002), την απάντηση στους παραπάνω προβληματισμούς δίνουν οι Lakoff και Turner (1989), οι οποίοι επισημαίνουν ότι οι λογοτέχνες χρησιμοποιούν διάφορα επινοήματα προκειμένου να δημιουργήσουν νέα, αντισυμβατικά γλωσσολογικά σχήματα και εικόνες, ορμώνον από την καθημερινή γλώσσα και σκέψη. Τα επινοήματα αυτά είναι: η προέκταση¹⁷ (extending), η επεξεργασία¹⁸ (elaboration), ο προβληματισμός¹⁹ (questioning) και ο συνδυασμός²⁰ (combining).

Την άποψη ότι ο καθημερινός μεταφορικός λόγος γεννά τον «αυθεντικό» λογοτεχνικό ενισχύει η οπτική των Steen και Gibbs (2004), οι οποίοι υποστηρίζουν ότι η δυσκολία στο να ανιχνευθεί η αυθεντικότητα του λογοτεχνικού μεταφορικού λόγου και κατά συνέπεια η ευρηματικότητα του εκάστοτε λογοτέχνη ή ποιητή οφείλεται στο γεγονός ότι οι κριτικοί των λογοτεχνικών έργων αποσκοπούν στο να παράγουν ενδιαφέρουσες και καινοτόμες ερμηνείες των ίδιων, ενώ οι γλωσσολόγοι αποσκοπούν στο να παράγουν αξιόπιστες αναλύσεις και ερμηνείες των μεταφορικών εκφράσεων.

Πράγματι η αντίθεση αυτή επιβεβαιώνει την τάση πολλών κριτικών της λογοτεχνίας να κατηγοριοποιήσουν τα προσωπικά χαρακτηριστικά των δημιουργιών ενός συγγραφέα, προκειμένου να διευκολύνουν την τοποθέτηση και αξιολόγησή του

¹⁷ Στην προέκταση μια συμβατική εννοιολογική μεταφορά που σχετίζεται με συγκεκριμένες συμβατικές γλωσσολογικές εκφράσεις, εκφράζεται με νέα γλωσσολογικά μέσα, τα οποία βασίζονται στην εισαγωγή ενός νέου εννοιολογικού στοιχείου στον «τομέα – πηγή».

¹⁸ Η επεξεργασία διαφέρει από την προέκταση στο ότι επεξεργάζεται ένα ήδη υπάρχον στοιχείο του «τομέα – πηγή» με ένα ασυνήθιστο τρόπο. Αντί να εισάγει ένα νέο στοιχείο στον «τομέα – πηγή», πραγματεύεται νοηματικά ένα ήδη υπάρχον με ένα νέο, αντισυμβατικό τρόπο.

¹⁹ Το επινοήμα του προβληματισμού θέτει υπό αμφισβήτηση τη νοηματική καταλληλότητα των κοινών, καθημερινών μεταφορών, όταν οι ίδιες χρησιμοποιούνται στον ποιητικό λόγο.

²⁰ Ο συνδυασμός θεωρείται ο πιο ισχυρός μηχανισμός για την προσαρμογή του καθημερινού εννοιολογικού συστήματος στη λογοτεχνία. Η διαδικασία του συνδυασμού περιλαμβάνει την ενεργοποίηση διαφόρων συμβατικών μεταφορών ταυτοχρόνως.

στον κανόνα. Η τάση όμως αυτή δε χαίρει κοινής αποδοχής. Πολλοί κριτικοί, ανταποκρινόμενοι στους κανόνες της γνωστικής γλωσσολογίας, ισχυρίζονται ότι ακόμη και εάν για παράδειγμα ήταν εφικτό να ερμηνευτούν εκδοχές της χρήσης του μεταφορικού λόγου σε έργα του Shakespeare με αναφορές στα γνωστικά σχήματα που προφανώς είναι κοινά στην πλειονότητα των χρηστών μιας γλώσσας, δεν θα μπορούσε να εξηγηθεί η ιδιαιτερότητα του μεταφορικού λόγου στο «Βασιλιά Ληρ» ή σε οποιοδήποτε άλλο έργο του ίδιου συγγραφέα.

Τα παραπάνω σχόλια αποδεικνύουν γιατί μέχρι του παρόντος δεν έχει πραγματοποιηθεί εκτεταμένες εμπειρικές έρευνες στον τομέα της λογοτεχνίας, οι οποίες θα μπορούσαν να προσφέρουν πληροφορίες σχετικές με τη «φύση», τη χρήση και τη λειτουργία του μεταφορικού λόγου στη λογοτεχνία. Παρόλα αυτά υπάρχουν και εξαιρέσεις. Οι κριτικοί της λογοτεχνίας δεν μπορούν πάντοτε να αποφεύγουν να κάνουν γενικά σχόλια για το έργο που αναλύουν, βάσει της προσωπικής τους ανάγνωσης, ιδιαίτερα όταν αντλούν στοιχεία από τη θεωρία της λογοτεχνίας. Έτσι παρά την αντίσταση που προβάλλεται στη γενίκευση, ο μεταφορικός λόγος στη λογοτεχνία τοποθετείται αρκετές φορές σε γενικά καλούπια που αφορούν στη χρήση και στην κατανόηση της γλώσσας.

Σύμφωνα με τον Goatly (1997), η σύγκριση μεταξύ μεταφορικού λόγου που απαντάται σε διάφορα κειμενικά είδη αποδεικνύει ότι:

- Τα λογοτεχνικά κείμενα χρησιμοποιούν τις περισσότερες μεταφορές.
- Η ποίηση έχει τις περισσότερες λεκτικές μεταφορές.
- Στην ποίηση εντοπίζονται οι περισσότερες παρομοιώσεις.
- Η ποίηση δημιουργεί τις περισσότερες νοηματικές προεκτάσεις μέσω των μεταφορών.

Βάσει των όσων έχουν ειπωθεί, μια πιθανή λύση στον προβληματισμό περί γενίκευσης των «αυθεντικών» λογοτεχνικών μεταφορών θα δινόταν εάν οι διαφοροποιήσεις μεταξύ λογοτεχνικών ειδών, περιόδων και ύφους μετατρέπονταν σε ερευνητικά ερωτήματα, με θεωρητικό υπόβαθρο τις απόψεις της γλωσσολογίας. Σε μια τέτοια περίπτωση θα προκύψει μια μελέτη λογοτεχνικών και μη λογοτεχνικών κειμένων, τα οποία θα χρησιμεύσουν ως δείγματα για τον εντοπισμό και την ανάλυση διαφορετικών κατηγοριών μεταφορών.

5.2 Πολυσημία και διδασκαλία της λογοτεχνικής μεταφοράς

Ο Χατζησαββίδης στο άρθρο του «Γλώσσα και Λογοτεχνία: ο λογοτεχνικός και μη λογοτεχνικός λόγος στη διδακτική πράξη», χαρακτηρίζει την πολυσημία ως ένα εγγενές χαρακτηριστικό της γλώσσας, «ένα στοιχείο της ταυτότητάς της». Κάθε λέξη έχει μια πρωτεύουσα σημασία, την **κυριολεκτική**, και κάποια ή κάποιες δευτερεύουσες, περιθωριακές σημασίες, τις **μεταφορικές**. Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι ο εκάστοτε χρήστης της γλώσσας μεταφέρει μια μορφή από μια έννοια σε μια άλλη, που είτε έχει κάποια κοινά χαρακτηριστικά με την πρώτη είτε μπορεί συνειρμικά να δημιουργήσει συσχετισμούς. Η πολυσημία δεν είναι χαρακτηριστικό μόνο των λέξεων αλλά και των κειμένων. Ένα κείμενο, όπως και μια λέξη, αποκτά το σύνολο των δυνατών σημασιών σε συνάρτηση με τα επικοινωνιακά και τα ιστορικοπολιτισμικά δεδομένα που ορίζουν και παράγουν το κείμενο. Από την άποψη λοιπόν της πολυσημίας τόσο ο λογοτεχνικός όσο και ο μη λογοτεχνικός λόγος χρησιμοποιούν τη δυνατότητα αυτή.

Η πολυσημία ως εγγενές χαρακτηριστικό της γλώσσας είναι κυρίαρχη σε αυτή και εκφράζεται με διαφορετικούς τρόπους ανάλογα με την επικοινωνιακή περίσταση. Κατά το ίδιο σκεπτικό ο λογοτεχνικός λόγος που περιέχει το λογοτεχνικό κείμενο είναι ένας τρόπος συμβατός με την κοινωνική πρακτική που παράγει το λογοτεχνικό προϊόν και ο μη λογοτεχνικός λόγος είναι συμβατός με την κοινωνική πρακτική που τον παράγει. Αυτό σημαίνει ότι έχουμε δύο διαφορετικές κοινωνικές πρακτικές, άρα και δύο διαφορετικά είδη λόγου.

Η κοινωνική πρακτική από την οποία παράγεται ο λογοτεχνικός λόγος προϋποθέτει και ίσως απαιτεί μεγαλύτερο βαθμό δημιουργικότητας και μεγαλύτερο βαθμό πολυσημίας της γλώσσας. Εκτός αυτού, το κείμενο που συγκροτείται από λογοτεχνικό λόγο μπορεί και πολλές φορές ίσως πρέπει να είναι περισσότερο πολύσημο από ένα κείμενο που συγκροτείται από μη λογοτεχνικό λόγο. Επειδή ο σκοπός του τελευταίου είναι συνήθως η αποτελεσματική επικοινωνία, η οποία δυσχεραίνεται από την πολυσημία -η οποία με τη σειρά της προϋποθέτει μεγάλο βαθμό δημιουργικότητας- είναι λιγότερο πολύσημο ως κείμενο.

Τα κριτήρια λοιπόν της δημιουργικότητας και της πολυσημίας καθορίζουν και τις διαφορές του λογοτεχνικού από το μη λογοτεχνικό λόγο, τα οποία μπορεί να συνοψιστούν στα εξής σημεία:

- Ο λογοτεχνικός λόγος χαρακτηρίζεται από μεγαλύτερο βαθμό δημιουργικότητας και πολυσημίας από ό,τι ο μη λογοτεχνικός λόγος.

- ☉ Το λογοτεχνικό κείμενο καλείται να επιτελέσει πιο διευρυμένη κοινωνική λειτουργία από αυτή που επιτελεί ένα κείμενο μη λογοτεχνικό.
- ☉ Ένα κείμενο σε λογοτεχνικό λόγο προσεγγίζεται συνήθως διαφορετικά από τον αναγνώστη από ό,τι ένα κείμενο σε μη λογοτεχνικό λόγο. Σε αυτή τη διαφορετική προσέγγιση συμβάλλει κυρίως η εκτεταμένη χρήση καλολογικών στοιχείων (μεταφορές, παρομοιώσεις κ.τ.λ.).
- ☉ Οι κοινωνικές πρακτικές που υπονοούνται πίσω από τα δύο είδη λόγου είναι διαφορετικές, περισσότερο ρητές στο λογοτεχνικό και λιγότερο ρητές στο μη λογοτεχνικό λόγο.

Σύμφωνα με το Χατζησαββίδη (1999), τα κριτήρια που καθορίζουν το λογοτεχνικό και το μη λογοτεχνικό λόγο, όπως αναφέρθηκε προηγουμένως, είναι διαφορετικά. Γι' αυτό διαφορετικά είναι και τα χαρακτηριστικά που συνέχουν τα δύο είδη λόγου. Ο μη λογοτεχνικός λόγος προηγείται του λογοτεχνικού. Έτσι η παραγωγή και η κατανόηση του λογοτεχνικού λόγου προϋποθέτει μια διαμόρφωση του υποκειμένου τέτοια, στην οποία να έχουν ενσωματωθεί όλα εκείνα τα κοινωνικοπολιτισμικά και ιστορικά στοιχεία, που θα επιτρέψουν το υποκείμενο να παραγάγει και να κατανοήσει το λογοτεχνικό λόγο, ο οποίος με τη σειρά του αποτελεί την αντανάκλαση των προσλαμβανουσών από το υποκείμενο. Ο μη λογοτεχνικός λόγος προϋποθέτει κι αυτός μια ανάλογη με αυτήν του μη λογοτεχνικού λόγου διαμόρφωση του υποκειμένου, η οποία όμως συγκροτείται από προσλαμβάνουσες και συμβάσεις που απαιτούν γνώση των συνθηκών επικοινωνίας και τους κανόνες που συγκροτούν μια αποτελεσματική επικοινωνία.

Η διαφοροποίηση των δύο ειδών λόγου που αναπτύχθηκε παραπάνω παραπέμπει αναγκαστικά και στους δύο πόλους του παραγόμενου λογοτεχνικού ή μη λογοτεχνικού λόγου: στον παραγωγό – πομπό και στον αποδέκτη – δέκτη του μηνύματος. Και αυτό παραπέμπει με τη σειρά του σε δύο έννοιες, γνωστές από τη θεωρία της λογοτεχνίας, τις έννοιες της προθετικότητας και της αποδεκτότητας. Η πρώτη αναφέρεται στην τάση του παραγωγού λόγου να δράσει με το περιεχόμενο και τη μορφή του κειμένου του σύμφωνα με τις ιδεολογικοπολιτικές, γλωσσικές και άλλες προθέσεις του. Η δεύτερη αναφέρεται στην τάση του αποδέκτη-αναγνώστη του λόγου να κατανοήσει το κείμενο σύμφωνα με τις ιδεολογικοπολιτικές, κοινωνικές και άλλες απόψεις που τον συγκροτούν ως υποκείμενο. Η προθετικότητα που ενυπάρχει

στο μη λογοτεχνικό λόγο είναι αυτή της πληροφόρησης, της πειθούς, της ενημέρωσης και δευτερευόντως της συγκινησιακής-συναισθηματικής φόρτισης. Γι' αυτό και η αποδεκτότητα του αποδέκτη θα πρέπει στο μη λογοτεχνικό λόγο να προσεγγίζει όσο το δυνατό περισσότερο την προθετικότητα του παραγωγού του κειμένου για να υλοποιείται η επικοινωνία μεταξύ πομπού και δέκτη. Η μικρή ή μεγάλη απόκλιση επιφέρει τη μερική ή την ολική διαστρέβλωση του νοήματος. Στο λογοτεχνικό λόγο το βασικό στοιχείο που ενυπάρχει στην προθετικότητα του παραγωγού του λόγου είναι η συγκινησιακή-συναισθηματική φόρτιση, ενώ η σχέση της προθετικότητας με την αποδεκτότητα είναι χαλαρή, όπως χαλαρή είναι και η επικοινωνιακή σχέση του συγγραφέα-λογοτέχνη με τον αναγνώστη.

Ο λογοτεχνικός λόγος λοιπόν προτίθεται κυρίως να αγγίζει συναισθηματικά τον αποδέκτη, ενώ ο μη λογοτεχνικός λόγος προτίθεται κυρίως να πληροφορήσει. Η σχέση προθετικότητας και αποδεκτότητας στα δύο είδη λόγου είναι διαφορετική. Η διαφορετικότητα πραγμάτωσης αυτής της σχέσης γίνεται κατανοητή μέσω των λειτουργιών της γλώσσας. Η λειτουργία που κυριαρχεί στο λογοτεχνικό λόγο (χωρίς να απουσιάζουν εντελώς οι άλλες) είναι η ποιητική (ή αισθητική) λειτουργία, η οποία αφορά στο μήνυμα που επικοινωνείται και αναφέρεται όχι μόνο στο περιεχόμενό του αλλά και στη μορφή του και που αποτελεί ένα συνδυασμό, ο οποίος αγγίζει (ή προτίθεται να αγγίξει) το συναισθηματικό κόσμο του αποδέκτη. Στο μη λογοτεχνικό λόγο κυριαρχούν άλλες λειτουργίες της γλώσσας (όπως η αναφορική, η βουλευτική κ.ά), ανάλογα με το ιδιαίτερο είδος του λόγου. Αυτές αφορούν είτε στον πομπό είτε στο δέκτη είτε στο περιεχόμενο είτε στον «αγωγό» μέσω του οποίου επιτελείται η επικοινωνία. Η κυριαρχία της ποιητικής λειτουργίας είναι αυτή που κάνει το λογοτεχνικό λόγο το μέσο δια του οποίου το κείμενο αποκτά νόημα, ενώ η κυριαρχία των άλλων λειτουργιών είναι αυτή που κάνει το μη λογοτεχνικό λόγο ένα μη καλλιτεχνικό δημιούργημα, με σκοπό κυρίως χρηστικό. Ο παραγωγός του λογοτεχνικού λόγου δημιουργεί νόημα, εκμεταλλευόμενος το κοινωνικοπολιτιστικό, ιδεολογικό και γλωσσικό απόθεμα του αποδέκτη. Αντίθετα τα κείμενα που συγκροτούνται από μη λογοτεχνικό λόγο είναι γλωσσικά κατασκευάσματα, τα οποία περιέχουν κάποιο βαθμό τεχνικής, τα σημαίνοντα²¹ όμως που τα αποτελούν

²¹ Σημαίνουν: η μία από τις δύο όψεις που συνιστούν το γλωσσικό σημείο (η άλλη είναι το σημαινόμενο), και συγκεκριμένα, η ακουστική εικόνα, δηλαδή η μορφή μιας λέξης. Π.χ. στο γλωσσικό σημείο *μήλο* η ακουστική εικόνα [milo] αποτελεί το σημαίνον.

παραπέμπουν σε σημαινόμενα²², τα οποία προσδιορίζονται από ορισμένες παραμέτρους, όπως είναι οι συνθήκες επικοινωνίας, η κοινωνικοπολιτιστική και ιδεολογική ταυτότητα του πομπού και του δέκτη κ.ά.

5.3 Οι Συμβατικές Εκδοχές του Μεταφορικού Λόγου στη Λογοτεχνία

Η προσωποποίηση (personification)

Σύμφωνα με την Kövecses (2002), η προσωποποίηση²³ είναι ένα μεταφορικό επινόημα, το οποίο έχει ευρεία χρήση στη λογοτεχνία. Το πιο χαρακτηριστικό παράδειγμα προσωποποίησης αφηρημένης έννοιας σε λογοτεχνικό κείμενο είναι ο χρόνος. Ο «χρόνος» παρουσιάζεται ως «κλέφτης», ως «καταστροφέας», ως «κριτής» σε αντίστοιχα έργα των Milton, Rainer Maria Rilke και Mencken. Η προσωποποίηση επιτρέπει στον αναγνώστη να χρησιμοποιήσει τη γνώση του για τον κόσμο και τον εαυτό του προκειμένου να αντιληφθεί πολυπλοκότερες έννοιες όπως ο «χρόνος», ο «θάνατος», οι «δυνάμεις της φύσης» κ.ά.

Ένα σημαντικό ερώτημα που προκύπτει από τη χρήση της προσωποποίησης στη λογοτεχνία είναι το γιατί ο λογοτέχνης χρησιμοποιεί διαφορετικά πρόσωπα και συνεπώς διαφορετικούς «τομείς – πηγές» για να απεικονίσει και να αποδώσει νοηματικά το «χρόνο». Σύμφωνα με τους Lakoff και Turner (1989), η απάντηση έγκειται στο νόημα που μεταφέρει η εξής μεταφορά: «τα γεγονότα είναι πράξεις». Δεδομένης της προαναφερθείσας μεταφορικής έκφρασης οτιδήποτε συμβαίνει γίνεται αντιληπτό ως μια ενέργεια ή πράξη. Για τους Lakoff και Turner αυτό συνεπάγεται ενός σημαντικού συμπεράσματος που θέλει την κάθε πράξη να προκαλείται από κάποιο ενεργό παράγοντα – αίτιο. Αποτέλεσμα αυτής της θεώρησης είναι η προσωποποίηση διαφόρων καταστάσεων όπως ο «θάνατος» ή ο «χρόνος». Ο χρόνος

²² Σημαινόμενο: η μία από τις δύο όψεις που συνιστούν το γλωσσικό σημείο (η άλλη είναι το σημαίνον), και συγκεκριμένα, η έννοια, το νόημα. Π.χ. στο γλωσσικό σημείο *μήλο* η έννοια "μήλο" αποτελεί το σημαινόμενο. Το σημαινόμενο, δηλαδή το νόημα, η σημασία είναι μια γενικευτική / αφαιρετική ανάκλαση της ανθρώπινης εμπειρίας.

²³ Γλωσσολογικά προσωποποίηση θεωρείται η παράσταση άψυχων ή αφηρημένων εννοιών ως προσώπων.

είναι ένας εξωγενής παράγοντας που δρα στις ζωές των ανθρώπων και μπορεί να χαρακτηριστεί ως «κλέφτης», «κριτής», «καταστροφέας», «καταδιώκτης» ανάλογα με τις αλλαγές που επιφέρει. Γενικότερα η έννοια του «χρόνου» γίνεται αντιληπτή σε μη μεταφορικό επίπεδο ως μια «αλλαγή», η οποία επηρεάζει τη ζωή των ανθρώπων με θετικό ή αρνητικό τρόπο. Η γνώση αυτής της σύμβασης εξηγεί την πλειονότητα των προσωποποιήσεων που χρησιμοποιούνται για το «χρόνο» (Lakoff & Turner, 1989).

Μεταφορές που βασίζονται σε εικόνες

Οι μεταφορικές εκφράσεις που βασίζονται σε εικόνες κάνουν την εμφάνισή τους κυρίως στον ποιητικό λόγο, καθώς είναι πλούσιες σε περιγραφικές λεπτομέρειες. Για την ερμηνευτική προσέγγιση των συγκεκριμένων «μεταφορικών εικόνων» η Kövecses παραθέτει και αναλύει την ακόλουθη ποιητική έκφραση: «*Η γυναίκα μου... της οποίας η μέση είναι μια κλεψύδρα*» (“ *My wife... whose waist is an hourglass*”).

Η έκφραση αυτή παρουσιάζει δύο λεπτομερείς εικόνες: το σώμα μιας γυναίκας και μια κλεψύδρα. Οι εικόνες βασίζονται στο σχήμα δύο «αντικειμένων». Βάσει της μεταφοράς το σχήμα μιας κλεψύδρας αντιστοιχεί επακριβώς και σκιαγραφεί νοερώς το σχήμα του σώματος μιας γυναίκας. Το αξιοσημείωτο σε αυτή την περίπτωση είναι ότι οι ίδιες οι λέξεις της μεταφοράς δεν μαρτυρούν τίποτε για το ποιο τμήμα της κλεψύδρας αντιστοιχεί στη γυναικεία σιλουέτα. Παρόλα αυτά ο αναγνώστης του ποιήματος αντιλαμβάνεται επακριβώς το σημείο που εννοείται. Αυτή η άμεση και χωρίς επεξήγηση αντίληψη του αναγνώστη για το νόημα που φέρει η μεταφορική έκφραση καθιστά τις «μεταφορικές εικόνες» εννοιολογικές και όχι απλώς γλωσσολογικές (Kövecses, 2002).

Εκτεταμένες Μεταφορές (extended metaphors) ή «Μεγαλομεταφορές» (megametaphors)

Κατά την Kövecses (2002), κάποιες μεταφορές, συμβατικές ή πρωτότυπες, μπορούν να διατρέχουν ολόκληρα λογοτεχνικά κείμενα χωρίς όμως η παρουσία τους σε αυτά να είναι πρόδηλη. Αυτό που συνήθως αντιλαμβάνεται ο αναγνώστης του κειμένου είναι συγκεκριμένα ψήγματα των μεταφορικών εκφράσεων, που ονομάζονται «μικρομεταφορές» και που αποτελούν μέρος μιας εκτεταμένης μεταφορικής έκφρασης, η οποία διατηρεί σε συνοχή το νόημά τους.

Η έννοια της «εκτεταμένης μεταφοράς» μελετήθηκε από τον Paul Werth. Ο ίδιος σε ένα απόσπασμα από το έργο του Dylan Thomas “Under Milk Wood”²⁴ αναλύει την έννοια του συγκεκριμένου τύπου λογοτεχνικής μεταφοράς. Στο κείμενο είναι έκδηλη η παρουσία της προσωποποίησης. Ανθρώπινες ιδιότητες προσάπτονται σε άψυχα αντικείμενα προκειμένου να επιτευχθεί η περιγραφή μιας πόλης που βρίσκεται σε πλήρη ηρεμία κατά τη διάρκεια της νύχτας. Σύμφωνα με τον Werth, η ηρεμία της πόλης ισοδυναμεί με τον ανθρώπινο «ύπνο». Η «εκτεταμένη μεταφορά» που προκύπτει επομένως είναι: *ο ύπνος είναι ανικανότητα*. Η μεταφορά αυτή ουσιαστικά υποστηρίζει με λανθάνοντα τρόπο τις υπόλοιπες μικρομεταφορές που είναι εμφανείς κατά την ανάγνωση του αποσπάσματος. Η σημασία της έγκειται στο γεγονός ότι η έννοια του «ύπνου» λειτουργεί ως «τομέας – πηγή» για την έννοια του «θανάτου». Από τη στιγμή που ο «θάνατος» γίνεται αντιληπτός μέσα από το οπτικό πρίσμα του «ύπνου» και ο «ύπνος» εξισώνεται με την «ανικανότητα», συνεπάγεται ότι και ο «θάνατος» αποτελεί «ανικανότητα» και μάλιστα την υπέρτατη ανθρώπινη ανικανότητα που καταργεί τη λειτουργία όλων των ανθρωπίνων αισθήσεων (Werth, 1994).

Ιδιωματισμοί (idioms)

Σύμφωνα με την Kövecses (2002), η κατηγορία των γλωσσολογικών εκφράσεων που ονομάζονται ιδιωματατισμοί είναι μια σύνθετη γλωσσολογική περίπτωση που περιλαμβάνει μεταφορές, μετωνυμίες, περιφραστικά ρήματα (phrasal verbs), ζευγάρια λέξεων, παροιμίες κ.ά. Κατά την παραδοσιακή θεώρηση του όρου, οι ιδιωματατισμοί θεωρούνται συμβατικές γλωσσολογικές εκφράσεις που λειτουργούν ανεξάρτητα από κάθε εννοιολογικό σύστημα. Έχουν συγκεκριμένες συντακτικές ιδιότητες καθώς και ιδιαίτερο νόημα το οποίο σχετίζεται άμεσα με το νόημα του περιεχομένου των λέξεων που τις συνθέτουν.

Με γνώμονα την παραδοσιακή θεώρηση το γεγονός ότι κάθε ιδιωματική έκφραση λειτουργεί ανεξάρτητα στο λόγο οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ιδιωματατισμοί είναι απλά ένα ακόμη γλωσσολογικό φαινόμενο. Μόνο υπό αυτό το πρίσμα το νόημά τους και οι συντακτικές τους ιδιότητες αναλύονται μια προς μια ξεχωριστά. Όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Kövecses (2002), θα πρέπει να

²⁴ Το απόσπασμα είναι το ακόλουθο: “It is spring...town are sleeping now” (quoted in Werth, 1994, p. 84).

σημειωθεί ότι η άποψη αυτή βρίσκει αντίκρισμα μόνο στην περίπτωση που γίνεται αναφορά στη σχέση των γλωσσολογικών νοημάτων και όχι σε εκείνη των εννοιολογικών. Τα γλωσσολογικά νοήματα διαχωρίζονται πλήρως από το ανθρώπινο εννοιολογικό σύστημα και από την ευρύτερη αντίληψη που έχει ένα άτομο για τον κόσμο γύρω του ή ακόμα και από τις εγκυκλοπαιδικές γνώσεις που μοιράζονται οι ομιλητές μιας γλώσσας.

Αντιθέτως, η γνωστική γλωσσολογική άποψη υπογραμμίζει τη σημασία του εννοιολογικού τομέα μιας ιδιοματικής έκφρασης, ο οποίος θεωρείται ο κατ' εξοχήν υπεύθυνος για τη δημιουργία και μετάδοση του νοήματος της έκφρασης. Η πλειονότητα των ιδιοματισμών θεωρείται προϊόν του εννοιολογικού συστήματος και όχι μονομερώς του γλωσσολογικού. Ένας ιδιοματισμός δεν είναι μια έκφραση, το νόημα της οποίας σχετίζεται άμεσα με το νόημα των συνιστώντων μερών της. Το νόημά της προκύπτει από τη γενικότερη θεώρηση που έχει ο εκάστοτε χρήστης της γλώσσας για τον κόσμο και η οποία είναι ενσωματωμένη μέσα στο εννοιολογικό του σύστημα. Συμπερασματικά, λοιπόν, οι ιδιοματισμοί θεωρούνται φύσει εννοιολογικά και όχι γλωσσολογικά συστήματα (Kövecses, 2002).

Ιδιοματισμοί βασισμένοι στη μεταφορά

Σύμφωνα με τους Knowles & Moon (2006), μερικοί ιδιοματισμοί είναι περισσότερο σαφείς ως προς το νόημά τους, ενώ για άλλους ο αναγνώστης ή συνομιλητής χρειάζεται να καταβάλλει μεγαλύτερη προσπάθεια για να αντιληφθεί τη σημασία τους. Για παράδειγμα, οι ακόλουθες (τυπικές βρετανικές) ιδιοματικές εκφράσεις:

kick the bucket = τα τίναξε (απεβίωσε)

make a mountain out of a molehill = κάνει την τρίχα τριχιά

out of the blue = εντελώς ξαφνικά

rain cats and dogs = βρέχει καρεκλοπόδαρα

cost an arm and a leg = στοίχισε μια περιουσία

μπορούν να ερμηνευθούν μέσα στο κατάλληλο πλαίσιο συμφραζομένων χωρίς να ληφθούν υπ' όψιν οι μεταφορές που πιθανώς να περιέχουν. Η περίπτωση της έκφρασης: “the monthly payments **cost an arm and a leg**” (= οι μηνιαίες πληρωμές κοστίζουν μια περιουσία) μπορεί να ερμηνευθεί ως ένας εμφατικός τρόπος δήλωσης ότι οι μηνιαίοι λογαριασμοί είναι υψηλοί. Παρόλα αυτά, όταν οι ιδιοματισμοί μελετώνται από την οπτική του μεταφορικού λόγου, είναι πιθανό ο χρήστης της

γλώσσας να αντιληφθεί το ιδιωματικό νόημα, το πως το ίδιο παράγεται ακόμα και να δημιουργήσει νοηματικές εικόνες που βασίζονται στη μεταφορά.

Οι Knowles & Moon (2006) υποστηρίζουν ότι η νοηματική ερμηνεία των ιδιωματικών εκφράσεων ποικίλλει κατά περίπτωση. Παραδείγματος χάριν οι ιδιωματισμοί: *cost an arm and a leg* (= κοστίζει μια περιουσία) και *twist someone round your little finger* (= είναι του χεριού μου, κάνω κάποιον ό,τι θέλω) θεωρούνται σχετικώς ευκολονόητοι και σαφείς ως προς την ερμηνεία τους. Εν αντιθέσει οι ιδιωματισμοί: *kick the bucket* (= τα τίναξε) και *rain cats and dogs* (= βρέχει καρεκλοπόδαρα) είναι σχεδόν αδύνατον να ερμηνευθούν αν δεν υπάρξουν μέσα σε ένα συγκεκριμένο εννοιολογικό πλαίσιο συμφραζόμενων. Οι Knowles & Moon²⁵ στην περίπτωση αυτή θέτουν το ερώτημα: «Τί σχέση έχει η κυριολεκτική απόδοση της έκφρασης *kick the bucket* (= κλωτσάω τον κουβά) με το «θάνατο» και πώς μια δυνατή βροχή μπορεί να προσομοιάζει την περίπτωση ζώων να πέφτουν από τον ουρανό (*rain cats and dogs* = βρέχει γάτες και σκύλους);». Είναι βέβαια πιθανό ο χρήστης της γλώσσας να οπτικοποιήσει τις περιπτώσεις των ασαφών ιδιωματισμών σε μια προσπάθεια καλύτερης κατανόησής τους. Για παράδειγμα, στην περίπτωση του ιδιωματισμού *rain cats and dogs* = βρέχει γάτες και σκύλους προκύπτει η εικόνα γατών και σκύλων που πέφτουν από τον ουρανό σαν βροχή, ενισχυμένη ακόμη και από ανάλογες εικόνες κινουμένων σχεδίων ή διαφημίσεων.

Η διατύπωση των ιδιωματικών εκφράσεων είναι συνήθως σταθερή και παγιωμένη. Παρόλα αυτά υπάρχουν ιδιωματισμοί των οποίων η διατύπωση μεταβάλλεται, ενώ η μεταφορά, η εννοιολογική εικόνα και συνεπώς το νόημα που περιέχουν παραμένουν σταθερές. Παραδείγματος χάριν, στις εκφράσεις: *wash your dirty linen in public, air your dirty laundry, do your dirty washing in public* η μεταφορά, η εικόνα και το νόημά τους είναι το ίδιο (= βγάζω τα άπλυτα κάποιου στη φόρα), ο ιδιωματισμός εκφράζεται ποικιλοτρόπως.

Όπως και στην περίπτωση των μεταφορικών εκφράσεων, η κυριολεκτική ερμηνεία ενός ιδιωματισμού προφανώς θα οδηγήσει σε λανθασμένο, ακατάλληλο για την περίπτωση και το πλαίσιο των συμφραζόμενων νόημα. Για παράδειγμα, στην πραγματικότητα κανείς δεν είναι σε θέση να «κινήσει γη και ουρανό» (*move heaven*

²⁵ Οι ίδιοι υποστηρίζουν ότι σαφείς απαντήσεις σε ανάλογα ερωτήματα που έχουν τεθεί κατά καιρούς δεν έχουν δοθεί όσον αφορά στην προέλευση αυτών των εκφράσεων, δεδομένου ότι οι θεωρίες που έχουν αναπτυχθεί για ανάλογες περιπτώσεις δεν είναι ικανοποιητικές.

and earth), αλλά χρησιμοποιεί τον εν λόγω ιδιωματοισμό με υπερβολή για να δηλώσει ότι θα καταβάλλει κάθε δυνατή προσπάθεια προκειμένου να πετύχει το στόχο του. Υπάρχουν όμως και κάποιοι ιδιωματοισμοί, οι οποίοι ανταποκρίνονται στην κυριολεκτική τους σημασία. Οι εκφράσεις π.χ. ότι κάτι δεν είναι *someone's cup of tea* (= δεν είναι αγαπημένη του συνήθεια) ή ότι μια κατάσταση δεν είναι για κάποιον *a bed of roses* (= η ζωή δεν είναι στρωμένη με ροδοπέταλα) μπορούν να ερμηνευτούν βασισμένες στην κυριολεξία τους. Παρόλα αυτά, η σημασία των παραπάνω ιδιωματοισμών προέρχεται από τις μεταφορές που οι ίδιοι περιέχουν (Knowles & Moon, 2006).

Μετωνυμία (metonymy)

Σύμφωνα με τους Knowles & Moon (2006), η μετωνυμία είναι ένα σημαντικό είδος της μη κυριολεκτικής γλώσσας. Γενικά οι περιπτώσεις της μετωνυμίας περιλαμβάνουν συσχετισμούς ανάμεσα στη μερική και τη γενική έννοια μιας έκφρασης. Αναλυτικότερα, η λέξη για το μέρος ενός πράγματος χρησιμοποιείται για να αναφερθεί στο σύνολο (στο όλο) ή διαφορετικά το σύνολο περιγράφεται σε σχέση με μια ειδικότερη έννοια που σχετίζεται άμεσα μαζί του. Ένα χαρακτηριστικό παράδειγμα που αναφέρουν οι Knowles & Moon είναι η λέξη *hand* (= χέρι), η οποία χρησιμοποιείται για να δηλώσει τη λέξη *worker* (= εργάτης) και μάλιστα αναφέρεται σε χειρώνακτα εργάτη (*manual worker*) (η λέξη *manual* έχει λατινική ρίζα, καθώς προέρχεται από τη λατινική λέξη *manus* που σημαίνει «χέρι»). Ένα ακόμη παράδειγμα μετωνυμικού λόγου της βρετανικής γλώσσας είναι η έκφραση: *a fresh pair of legs* (ένα νέο ζευγάρι πόδια), η οποία αποτελεί ποδοσφαιρική ορολογία και χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε αναπληρωματικό παίκτη κάποιας ομάδας.

Ενώ ο μεταφορικός λόγος είναι αδύνατον να αποδοθεί με κυριολεκτική σημασία, οι μετωνυμίες ανταποκρίνονται μερικώς στην πραγματικότητα, καθώς μεταξύ των μετωνυμιών και των νοημάτων τους υπάρχει μια σχετική συσχέτιση, π.χ. τα πόδια παραπέμπουν στο πρόσωπο ενός ποδοσφαιριστή εφόσον αυτά αποτελούν το κύριο εργαλείο της δουλειάς του. Αντιθέτως οι μεταφορές βασίζονται νοηματικά σε συγκρίσεις στοιχείων. Για το λόγο αυτό πολλοί γλωσσολόγοι υπογραμμίζουν τη διαφορά μεταφοράς και μετωνυμίας, παρουσιάζοντάς τις ως διαφορετικά αλλά συμπληρωματικά στοιχεία του λόγου (Knowles & Moon, 2006).

Συνεκδοχή (synecdoche) – Σχέση μετωνυμίας - συνεκδοχής

Όπως η μετωνυμία έτσι και η συνεκδοχή αποτελεί ένα είδος μεταφορικού λόγου. Συγκεκριμένα η συνεκδοχή λαμβάνεται ως εννοιολογικό συμπλήρωμα της μετωνυμίας καθώς καλύπτει περιπτώσεις όπου μια γενική έννοια αναφέρεται με το όνομα ενός από τα στοιχεία που τη συνθέτουν ή και περιπτώσεις όπου το μέρος μιας έννοιας αναφέρεται με το όνομα του συνόλου. Χαρακτηριστικό παράδειγμα συνεκδοχής την αγγλική γλώσσα είναι η έκφραση: «*Η Σκωτία έχει πολλές ελπίδες να κερδίσει το παιχνίδι*» στην οποία ο όρος «*Σκωτία*» αναφέρεται στην εθνική ομάδα ποδοσφαίρου της χώρας.

Όπως αναφέρουν οι Knowles & Moon (2006), ο όρος *συνεκδοχή* χρησιμοποιείται σε περιπτώσεις όπου η *μετωνυμία* φέρει μια στενότερη έννοια και μάλιστα παραπέμπει στη διαδικασία ονομασίας πραγμάτων μέσω των *συνειρμών*. Για παράδειγμα, ενώ η λέξη *χέρια* με την έννοια του *εργατικού δυναμικού* αποτελεί δείγμα συνεκδοχικού λόγου, η λέξη *στέμμα* με την έννοια του *μοναρχικού πολιτεύματος* αποτελεί δείγμα μετωνυμικού λόγου. Παρόλα αυτά καθίσταται συχνά δύσκολος ο διαχωρισμός ανάμεσα στις δύο περιπτώσεις, καθώς για πολλούς γλωσσολόγους η συνεκδοχή δεν αποτελεί ξεχωριστή κατηγορία μεταφορικού λόγου αφ' εαυτού της αλλά τμήμα του μετωνυμικού λόγου²⁶. Την παραδοχή αυτή επαληθεύει το ακόλουθο παράδειγμα που παραθέτουν οι Knowles & Moon: η λέξη *πλαστικό* (χρήμα) με την έννοια της *πιστωτικής κάρτας* είναι μια περίπτωση συνεκδοχικού λόγου καθώς το υλικό για την κατασκευή των πιστωτικών καρτών είναι το πλαστικό. Παράλληλα όμως η περίπτωση αυτή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και ως μετωνυμική επειδή η λέξη *πλαστικό* χρησιμοποιείται για να γίνει αναφορά σε ένα ολόκληρο σύστημα πληρωμής μέσω προκαθορισμένων πιστωτικών υπηρεσιών που προσφέρουν τα τραπεζικά καταστήματα και όχι μόνο μέσω των πιστωτικών καρτών.

Σχέση μετωνυμίας – μεταφοράς

Σύμφωνα με τους Knowles & Moon (2006), η σύγκριση μεταξύ μεταφοράς και μετωνυμίας, βάσει γλωσσολογικής θεώρησης, οδηγεί στο συμπέρασμα ότι υπάρχουν σημαντικές διαφορές ανάμεσα στα δύο είδη. Πιο συγκεκριμένα, η ουσία του μεταφορικού λόγου έγκειται στην ομοιότητα που προκύπτει ανάμεσα σε δύο

²⁶ Για το λόγο αυτό υπάρχουν περιπτώσεις όπου η μετωνυμία και η συνεκδοχή αναφέρονται ως φαινόμενα του «μέρους και του όλου» (part and whole phenomenon) ή ως φαινόμενα του «συνειρμού» (phenomenon by association).

έννοιες, οι οποίες είναι ξεχωριστές, δεν σχετίζονται μεταξύ τους και αντιπροσωπεύουν διαφορετικά πράγματα. Η θεώρηση αυτή από την οπτική της θεωρίας της εννοιολογικής μεταφοράς θα εκφραζόταν σε σχέση με τις αντιστοιχίες που θα προέκυπταν μεταξύ των δύο εννοιών, που εκφράζουν δύο διαφορετικούς τομείς, δηλαδή (ο «τομέας – πηγή» και ο «τομέας – στόχος» παραμένουν δύο ξεχωριστά στοιχεία).

Σε αντίθεση με τη μεταφορά, η ουσία της μετωνυμίας εκφράζεται μέσω της εννοιολογικής κοντινότητας - εγγύτητας²⁷ (closeness) δύο όρων, παρά μέσω της ομοιότητας ή της νοηματικής αντιστοιχίας τους. Η μετωνυμία αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της έννοιας στην οποία αναφέρεται, καθώς τα δύο στοιχεία του μετωνυμικού λόγου (το όλο και το μέρος) είναι ουσιαστικά κομμάτι ενός πράγματος και ανήκουν στον ίδιο εννοιολογικό τομέα. Η μετωνυμία λειτουργεί επιλέγοντας το μέρος για να αναφερθεί στο σύνολο.

Οι Knowles & Moon (2006) παραθέτουν το ακόλουθο παράδειγμα για να καταστήσουν σαφή τη διαφορά ανάμεσα στη μεταφορά και τη μετωνυμία: η έννοια της λέξης head (= κεφάλι) στις εκφράσεις sixty head of cattle (= εξήντα κεφαλές αγελάδων, δηλαδή εξήντα αγελάδες) και the head of the organization (= ο επικεφαλής του οργανισμού) είναι προφανώς διαφορετική. Στην πρώτη περίπτωση αντιπροσωπεύει μια μετωνυμική έκφραση, στην οποία αναφέρεται στο σύνολο των ζώων, καθώς τα κεφάλια των αγελάδων και οι αγελάδες είναι ένα και το αυτό. Στη δεύτερη περίπτωση αντιπροσωπεύει μια μεταφορική έκφραση, δημιουργώντας μια μεταφορική αναλογία ανάμεσα σε ένα κοινωνικό οργανισμό και στο πρόσωπο που το διευθύνει.

Γενικά η μετωνυμία και η μεταφορά παρουσιάζουν ουσιαστικές διαφορές ως προς τη λειτουργία τους στο λόγο. Η μετωνυμία ισοδυναμεί με την αναφορά. Είναι δηλαδή μια μέθοδος ονομασίας ή ταυτοποίησης κάποιου πράγματος μέσω ενός άλλου, το οποίο αποτελεί συστατικό στοιχείο του πρώτου ή συνδέεται συμβολικά με αυτό. Αντιθέτως, η μεταφορά σχετίζεται με την κατανόηση και την ερμηνεία μιας έννοιας. Αποτελεί δηλαδή ένα μέσο για την κατανόηση ή την επεξήγηση ενός φαινομένου, το οποίο νοηματοδοτείται περιγραφικά μέσω ενός άλλου.

²⁷ Πολλοί μελετητές χρησιμοποιούν εναλλακτικά αντί του όρου “closeness” τον όρο “contiguity” (= γειννίαση).

6. Η Παγκοσμιότητα των Εννοιολογικών Μεταφορών

Η Kövecses στο βιβλίο της “Metaphor – A Practical Introduction” (2002) πραγματεύεται την καθολικότητα των μεταφορών, προτείνοντας τη διεξαγωγή μιας συγκριτικής μελέτης ανάμεσα σε γλώσσες που τυπολογικά τουλάχιστον δεν παρουσιάζουν κοινά χαρακτηριστικά και αντιπροσωπεύουν διαφορετικούς πολιτισμούς. Το ερώτημα αν υπάρχουν κοινές εννοιολογικές μεταφορές σε όλες τις γλώσσες και τις κουλτούρες του κόσμου είναι πρακτικώς δύσκολο να απαντηθεί, δεδομένου ότι υπάρχουν πάνω από 4000 ομιλούμενες γλώσσες σε όλο τον κόσμο. Εάν λοιπόν αποδειχθεί ότι υπάρχουν κοινές εννοιολογικές μεταφορές σε τυπολογικά διαφορετικές γλώσσες, τότε μπορεί να διατυπωθεί η υπόθεση ότι οι συγκεκριμένες μεταφορές είναι καθολικές ή αλλιώς παγκόσμιες. Η Kövecses επεκτείνει τον προβληματισμό, θέτοντας και ένα δεύτερο ερώτημα που αφορά στη γνωστική γλωσσολογική πλευρά του μεταφορικού λόγου: «Γιατί αυτές οι εννοιολογικές μεταφορές εμφανίζονται σε τόσο διαφορετικές γλώσσες και κουλτούρες;».

Η ίδια μελέτησε και συνέκρινε την έννοια της «ευτυχίας» όπως αυτή εκφράζεται μεταφορικά στην αγγλική, στην κινεζική και στην ουγγρική γλώσσα, δηλαδή σε τρεις εντελώς άσχετες τυπολογικά και πολιτισμικά γλώσσες. Η έρευνα απέδειξε ότι αρκετές από τις αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις υφίστανται με τον ίδιο τρόπο και στις δύο άλλες γλώσσες. Η Kövecses αιτιολογεί το φαινόμενο προβάλλοντας τρία επιχειρήματα, κλίνοντας περισσότερο προς το τρίτο, χωρίς όμως να υποβιβάζει τα άλλα²⁸:

1. Το φαινόμενο είναι τυχαίο.
2. Η μια γλώσσα δανείστηκε τις μεταφορικές εκφράσεις από την άλλη.
3. Η ύπαρξη των κοινών μεταφορών οφείλεται σε κάποιο παγκόσμιο κίνητρο εμφάνισης των μεταφορών σε διαφορετικά πολιτισμικά περιβάλλοντα.

Και καταλήγει διατυπώνοντας την άποψη ότι ομόλογες μεταφορικές έννοιες και κατ' επέκταση εκφράσεις κάνουν την εμφάνισή τους σε διαφορετικές γλώσσες

²⁸ Η Kövecses επιχειρηματολογεί για αυτή της την άποψη, επικαλούμενη γλωσσικές ετερότητες μιας κοινής εννοιολογικής μεταφοράς που έχει μελετηθεί εκτεταμένως τα τελευταία χρόνια.

1. Προσπαθεί να αποδείξει ότι υπάρχουν μεταφορές που είναι σχεδόν παγκόσμιες.
2. Υποδηλώνει ότι οι μεταφορές αυτές μοιράζονται μια κοινή γλωσσική και εννοιολογική δομή.
3. Ισχυρίζεται ότι αυτή η σχετική παγκοσμιότητα των μεταφορών προκύπτει από παγκόσμιες απόψεις που σχετίζονται με το ανθρώπινο σώμα και την ανθρώπινη φυσιολογία.

παγκόσμιας κλίμακας, βάσει κοινών ανθρωπίνων εμπειριών. Κατ' αυτόν τον τρόπο οι μεταφορικές εκφράσεις ενσωματώνονται στην εκάστοτε γλώσσα με αποτέλεσμα να δημιουργούν νέους εμπειρικούς συσχετισμούς, οι οποίοι επεξηγούν την καθολικότητα του χαρακτήρα αυτών των μεταφορών.

6.1 Πολιτισμική Διαφοροποίηση του Μεταφορικού Λόγου

Η έννοια της καθολικότητας του μεταφορικού λόγου σχετίζεται άμεσα και συμπληρώνεται από την αντίθετη έννοια της πολιτισμικής ετερότητας. Σύμφωνα με την Kövecses (2002), δεδομένου ενός αφηρημένου «τομέα – στόχου» και του είδους της διαφοροποίησης της μεταφορικής αντίληψης του συγκεκριμένου τομέα, το φαινόμενο της πολιτισμικής διαφοροποίησης ή αλλιώς της πολιτισμικής ετερότητας του μεταφορικού λόγου στηρίζεται στις ακόλουθες τρεις πιθανότητες:

1. Διαφοροποίηση στην κλίμακα των εννοιολογικών μεταφορών και μετωνυμιών.
2. Διαφοροποίηση στη νοηματική επεξεργασία των εννοιολογικών μεταφορών και μετωνυμιών.
3. Διαφοροποίηση στην έμφαση που προσδίδεται στη μεταφορά σε σύγκριση με τη μετωνυμία.

Η Kövecses διακρίνει δύο είδη πολιτισμικής διαφοροποίησης: τη διαπολιτισμική (cross – cultural ή intercultural variation) και την ενδοπολιτισμική (intracultural ή within culture variation) διαφοροποίηση²⁹.

6.1.1 Η διαπολιτισμική διαφοροποίηση (cross – cultural ή intercultural variation)

Η Kövecses (2002) παρατηρεί ότι υπάρχουν αρκετές διαφορές στην κλίμακα των εννοιολογικών μεταφορών που οι γλώσσες και οι πολιτισμοί διαθέτουν για τη νοηματική σύλληψη συγκεκριμένων «τομέων – στόχων». Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα της σύγκρισης της αγγλικής και της γλώσσας της φυλής των Ζουλού³⁰. Οι δύο γλώσσες μοιράζονται πολλές εννοιολογικές μεταφορές, χωρίς όμως αυτό να

²⁹ Η ίδια πραγματεύεται και αναλύει την έννοια των δύο διαφοροποιήσεων χρησιμοποιώντας εννοιολογικές μεταφορές που αφορούν στο ανθρώπινο σώμα και στα ανθρώπινα συναισθήματα, όπως και στην περίπτωση της ανάλυσης της καθολικότητας του μεταφορικού λόγου όπου αναφέρθηκε στην έννοια της «ευτυχίας». (βλ. σελ. 40).

³⁰ Αποτελεί μια από τις αφρικανικές διαλέκτους.

σημαίνει ότι η μία γλώσσα δεν περιέχει μεταφορές οι οποίες είναι ανύπαρκτες στην άλλη. Μια περίπτωση σχετική με το θέμα είναι η μεταφορά που μοιράζεται τη λέξη «καρδιά». Στη γλώσσα των Ζουλού υπάρχει η μεταφορά «*Ο θυμός είναι (δηλαδή, γίνεται αντιληπτός) στην καρδιά*» η οποία αποδίδεται σε έννοιες που παραπέμπουν σε «θυμό», «ανυπομονησία», «μισαλλοδοξία», δηλαδή συναισθήματα που προκαλούν εσωτερική ψυχολογική πίεση την οποία είναι αδύνατο να αντέξει μια περιοχή μικρής «χωρητικότητας», όπως η καρδιά. Αντιθέτως στην αγγλική οι μεταφορές που περιέχουν τη λέξη «καρδιά», σχετίζονται κυρίως με έννοιες όπως η «αγάπη», ο «έρωτας», η «φροντίδα» και τα σχετικά. Η μεταφορά λοιπόν που περιέχει και στις δύο γλώσσες τη λέξη «καρδιά» γίνεται αντιληπτή μέσω της ερμηνείας δύο αντίθετων συναισθημάτων.

Υπάρχουν βέβαια και περιπτώσεις όπου δύο γλώσσες μπορεί να μοιράζονται μία μεταφορά, της οποίας η ερμηνευτική επεξεργασία βρίσκει εφαρμογή σε διαφορετικές περιπτώσεις. Για παράδειγμα, η αγγλική και η γλώσσα των Ζουλού μοιράζονται τη λέξη «φωτιά» ως «τομέα – πηγή» για την έννοια του «θυμού». Παρόλα αυτά η γλώσσα των Ζουλού επεξεργάζεται νοηματικά μια σχετική μεταφορά με τρόπο που δε βρίσκει εφαρμογή στην αγγλική. Στη γλώσσα των Ζουλού μπορεί κάποιος να εξουδετερώσει το θυμό κάποιου άλλου με το να «*του πετάξει νερό*». Αυτή η πιθανή μεταφορική συνεπαγωγή δεν υιοθετείται από τον αγγλικό μεταφορικό λόγο που σχετίζεται με την έννοια της «φωτιάς» και δεν λαμβάνεται ως μια συμβατική γλωσσολογική έκφραση. Παρόλα αυτά, η συγκεκριμένη μεταφορική συνεπαγωγή βρίσκει εφαρμογή σε μεταφορικές εκφράσεις που πραγματεύονται την έννοια του «ενθουσιασμού» στην αγγλική γλώσσα, όπως στην περίπτωση της έκφρασης: “He was a wet blanket” at the party (= ήταν μια κρύα κουβέρτα στο πάρτι), που σημαίνει ότι κάποιος χάλασε τη διασκέδαση και το ευχάριστο κλίμα μιας εκδήλωσης λόγω της κακής του διάθεσης³¹ (Kövecses, 2002).

6.1.2 Αιτίες της διαπολιτισμικής διαφοροποίησης

³¹ Η αντίστοιχη ελληνική ερμηνεία θα μπορούσε να αποδοθεί με την έκφραση «αυτός ο άνθρωπος είναι κρύος», που χαρακτηρίζει άτομο απρόσιτο, αντικοινωνικό και χωρίς διάθεση για κοινωνική συναναστροφή. Ο κοινός εννοιολογικός άξονας που διαπερνά και τις τρεις γλώσσες βασίζεται στην ανάλυση της λέξης κρύος – βρεγμένος (= wet) που σχετίζεται με το «νερό» στη μεταφορική έκφραση των Ζουλού.

Σύμφωνα με την Kővecses (2002), η ύπαρξη της διαπολιτισμικής διαφοροποίησης του μεταφορικού λόγου οφείλεται σε δύο κύρια αίτια: α) στο ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο και β) στο φυσικό και υλικό περιβάλλον στο οποίο τοποθετείται και αναπτύσσεται ένας πολιτισμός.

Το ευρύτερο πολιτισμικό πλαίσιο

Η Kővecses πραγματεύεται τη διαφοροποίηση του μεταφορικού λόγου μέσα από το πρίσμα του πολιτισμικού πλαισίου, προσπαθώντας να καταδείξει σημαντικές διαφορές που παρουσιάζουν κοινές μεταφορές, τις οποίες μοιράζονται συγκεκριμένες πολιτισμικές ομάδες.

Παραφράζοντας τους Geeraerts και Grondelaers (1995), η Kővecses υποστηρίζει ότι στην ευρωπαϊκή καθώς και στην αμερικανική παράδοση η αντίληψη της έννοιας του «θυμού» προέρχεται από την κλασική – μεσαιωνική αντίληψη που ήθελε κάποιες ορμόνες να επηρεάζουν την ανθρώπινη διάθεση και κατ' επέκταση να διαμορφώνουν διαφορετικούς τύπους και προσωπικότητες ανθρώπων (αισιόδοξος, μελαγχολικός κ.τ.λ.). Η εφαρμογή επομένως αυτής της άποψης ως κριτήριο διαμόρφωσης πολιτισμού εξηγεί τον τρόπο με τον οποίο κάθε πολιτισμός αντιλαμβάνεται και ερμηνεύει ένα ανθρώπινο συναίσθημα, στην προκειμένη το συναίσθημα του «θυμού», και παράλληλα τον τρόπο με τον οποίο η αντίληψη αυτή εκφράζεται μέσα από το γλωσσολογικό του σύστημα (Kővecses, 2002).

Το φυσικό και υλικό περιβάλλον

Κατά την Kővecses (2002), το φυσικό και υλικό περιβάλλον διαμορφώνει μια γλώσσα και κυρίως το λεξιλόγιο αυτής, με αποτέλεσμα να επηρεάζει όλες τις εκφάνσεις του λόγου που αρθρώνουν οι ομιλητές της. Δεδομένου ενός συγκεκριμένου περιβάλλοντος στο οποίο κατοικούν και δραστηριοποιούνται, οι ομιλητές μιας γλώσσας προσαρμόζονται σε φαινόμενα που χαρακτηρίζουν τα περιβάλλον αυτό. Η εξοικείωση με το περιβάλλον και η οικειοποίηση συγκεκριμένων συνθηκών διαβίωσης οδηγούν τους ίδιους στη χρήση αυτών προκειμένου να δημιουργήσουν αλλά και να κατανοήσουν μεταφορικές εκφράσεις.

Την παραπάνω θεώρηση επαληθεύει η εξής υπόθεση εργασίας κατά την οποία μια γλώσσα που αναπτύχθηκε από ομιλητές που ζούσαν σε ένα συγκεκριμένο φυσικό και υλικό περιβάλλον μεταφέρθηκε από μια ομάδα των ίδιων ομιλητών σε ένα νέο και διαφορετικό περιβάλλον. Ως αποτέλεσμα της υπόθεσης αυτής περιμένει κανείς να

εντοπίσει και να διαπιστώσει διαφορές ανάμεσα στην αντίληψη που έχουν για το μεταφορικό λόγο οι ομιλητές της αυθεντικής γλώσσας και σε αυτή που έχουν εκείνοι που μιλούν την τροποποιημένη (λόγω αλλαγής περιβάλλοντος και συνθηκών διαβίωσης) εκδοχή της.

Η Kövecses παραθέτει το παράδειγμα μιας τέτοιας περίπτωσης, επικαλούμενη τη μελέτη του René Dirven, όπως αναλύεται στο βιβλίο του *“Metaphor and Nation”* (1994). Ο Dirven μελετά την ολλανδική γλώσσα και την παράγωγή της, αφρικανική - ολλανδική, η οποία ομιλείται σε ορισμένες περιοχές της Νότιας Αφρικής. Ο Dirven εξέτασε μερικές αφρικανικές εφημερίδες και συνέλεξε τις πιο κοινές μεταφορές που εντόπισε σε αυτές με σκοπό να διαπιστώσει σε ποιο βαθμό οι συγκεκριμένες μεταφορές συνυπάρχουν και στην ολλανδική. Η μελέτη του αποτελεί μια συστηματική σύγκριση των κοινών ολλανδικών μεταφορών και των νέων αφρικανικών. Στην περιγραφή των μεταφορικών εκφράσεων που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον, ο Dirven τονίζει ότι οι κοινές μεταφορές περιλαμβάνουν εικόνες και έννοιες του νερού, του φωτός και της σκιάς, της αστραπής, του σεισμού, της άμμου, του ανέμου, των σύννεφων και ότι *«αυτή είναι μια εικόνα του τυπικού φυσικού περιβάλλοντος των Κάτω Χωρών ή οποιασδήποτε άλλης βορειοευρωπαϊκής χώρας»* (Dirven, 1994, p.70). Στο πόρισμά του επισημαίνει ότι ένα αξιοσημείωτο και ταυτόχρονα αξιοπερίεργο χαρακτηριστικό των ολλανδικών μεταφορών που αφορούν στο φυσικό περιβάλλον είναι ότι στερούνται μεταφορές που αφορούν στην πανίδα. Αντιθέτως η αφρικανική έκδοση της ολλανδικής γλώσσας, όσον αφορά στο μεταφορικό της λόγο, βασίζεται κυρίως σε ζώα διαφόρων ειδών αλλά και σε ισχυρά φυσικά φαινόμενα, που καθιστούν ακόμη πιο έντονη τη διαφορά ανάμεσα στην ήρεμη φυσική ατμόσφαιρα που περιγράφει ο αμιγώς ολλανδικός μεταφορικός λόγος και στο δυναμικό και πιο άγριο τοπίο που περιγράφει η αντίστοιχη αφρικανική εκδοχή του (Kövecses, 2002).

6.2 Η Ενδοπολιτισμική Διαφοροποίηση (intracultural ή within culture variation)

Ο εντοπισμός και η ανάλυση διαφορών στις εκφάνσεις του μεταφορικού λόγου στα πλαίσια μιας κοινωνίας και του αντίστοιχου πολιτισμού της θεωρείται από την Kövecses ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα καθώς η αντίληψη για το νόημα που μεταφέρει μια ιδιωματική έκφραση δεν είναι ποτέ ομοιογενής, ακόμη και μεταξύ των ατόμων που φέρουν κοινά πολιτισμικά χαρακτηριστικά. Σύμφωνα με την Kövecses (2002), η διαφοροποίηση αυτή υφίσταται εξ αιτίας κοινωνικών παραγόντων που

διαμορφώνουν αντιλήψεις στην πάροδο του χρόνου. Χρησιμοποιώντας και σε αυτή την περίπτωση παραδείγματα μεταφορικού λόγου που εκφράζουν ανθρώπινα συναισθήματα, η Kővecses υποστηρίζει ότι η αντίληψη μιας ιδιωματικής έκφρασης μπορεί να λάβει μεταφορική ή μετωνυμική υπόσταση, ανάλογα με την τρόπο σκέψης, τα βιώματα και τις εμπειρίες των ατόμων του εκάστοτε πολιτισμού. Το ίδιο είναι δυνατόν να συμβαίνει στα πλαίσια ενός και μόνο πολιτισμού, ο οποίος δέχεται επιδράσεις και μεταβάλλεται σταδιακά στο πέρασμα του χρόνου.

Χαρακτηριστικό είναι το παράδειγμα που αναλύει την έννοια της «αγάπης» και που χρησιμοποιείται από τη συγγραφέα για να επαληθεύσει τις εννοιολογικές διαφοροποιήσεις που υφίστανται παράλληλα με τις αλλαγές στο γλωσσολογικό τομέα. Στο προκείμενο, η έννοια της «αγάπης» μπορεί να αποδοθεί στα πλαίσια μιας κουλτούρας με εναλλακτικές εννοιολογικές μεταφορές, διαθέσιμες προς χρήση από τους ομιλητές ανάλογα με την περίσταση. Παραδείγματος χάριν, οι εκφράσεις: «Η αγάπη είναι ενότητα / ομόνοια» και «Η αγάπη είναι μια οικονομική συναλλαγή» αποτελούν δύο περιπτώσεις σύγχρονου μεταφορικού λόγου που αντικατοπτρίζουν δύο διαφορετικές τρέχουσες νοοτροπίες και στάσεις ζωής. Κατά την Kővecses, οι δύο αυτές μεταφορές παίζουν κεντρικό ρόλο στη σύσταση δύο σημαντικών πολιτισμικών μοντέλων που αφορούν στην αντίληψη της έννοιας της «αγάπης». Αναφέρονται αντιστοίχως στην «ιδανική αγάπη» και στην «τυπική αγάπη». Η ιδανική εκδοχή χαρακτηρίζεται από τη μεταφορά που εκφράζει την «ενότητα», ενώ η τυπική από τη μεταφορά που εκφράζει την «οικονομική συναλλαγή». Η πρώτη εκπροσωπεί περισσότερο παραδοσιακές αντιλήψεις και ιδέες για την έννοια της «αγάπης», ενώ η δεύτερη σκιαγραφεί μια πιο ρεαλιστική οπτική της σύγχρονης πραγματικότητας. Προφανώς η μεταφορά που αντιπροσωπεύει τη ρεαλιστική φύση των πραγμάτων θεωρείται κυρίαρχη στις κοινωνίες του δυτικού πολιτισμού, χωρίς αυτό να σημαίνει ότι η ρομαντική και πιο παραδοσιακή εκδοχή της έχει χάσει την αξία της και έχει παραμεριστεί (Kővecses, 2002).

6.2.1 Η διαφοροποίηση σε προσωπικό επίπεδο (individual variation)

Αξιοσημείωτο κομμάτι της ενδοπολιτισμικής διαφοροποίησης αποτελεί η προσωπική ή αλλιώς ατομική διαφοροποίηση. Σύμφωνα με την Kővecses, ο μεταφορικός λόγος είναι δυνατόν να διαφέρει από άτομο σε άτομο, βάσει των εμπειριών του. Η ίδια παραθέτει μια σειρά συλλογισμών σχετικά με το πώς και το

γιατί τα άτομα διαφέρουν μεταξύ τους αναφορικά με τις μεταφορικές εκφράσεις που χρησιμοποιούν.

Μια κύρια πηγή προσωπικής διαφοροποίησης μπορούν να χαρακτηριστούν τα ενδιαφέροντα ενός ατόμου (human concern). Συχνά παρατηρείται το φαινόμενο οι άνθρωποι να χρησιμοποιούν μεταφορές που σχετίζονται με το επάγγελμά τους και τον εργασιακό τους χώρο. Για παράδειγμα, ακούγοντας γιατρούς να μιλάνε για μη επαγγελματικά θέματα, διαπιστώνει κανείς ότι οι ίδιοι, ασυναίσθητα ίσως, κάνουν χρήση μεταφορών που προέρχονται από την επαγγελματική τους ιδιότητα. Τα γενικότερα αλλά και ειδικότερα ενδιαφέροντά τους ως άνθρωποι και γιατροί αντιστοίχως βρίσκουν εφαρμογή στην περίπτωση του μεταφορικού λόγου, καθώς λειτουργούν ως εννοιολογικές χαρτογραφήσεις «πηγών» και «στόχων». Μια όμως πιθανή αρνητική συνέπεια είναι ότι οι συνομιλητές ή οι παριστάμενοι σε μια ανάλογη συζήτηση, που δεν φέρουν την ιατρική ιδιότητα να μην είναι σε θέση να αντιληφθούν πλήρως το νόημα των λεχθεισών μεταφορών, και έτσι να προκληθεί επικοινωνιακή σύγχυση (Kövecses, 2002).

Μια άλλη πηγή προσωπικής διαφοροποίησης μπορεί να θεωρηθεί, σύμφωνα με την Kövecses, η προσωπική ιστορία (personal history) κάθε ατόμου, δηλαδή τα προεξέχοντα γεγονότα, οι εμπειρίες και τα βιώματα που στιγμάτισαν τη ζωή του. Για παράδειγμα, σημαντικά γεγονότα από τη σχολική ζωή ή την περίοδο της εφηβείας ενός ατόμου είναι δυνατόν να επηρεάσουν το είδος του μεταφορικού λόγου που ένα άτομο θα χρησιμοποιήσει στη μετέπειτα ενήλικη ζωή του. Η Kövecses παραθέτει ένα αξιοσημείωτο παράδειγμα ανάλογου μεταφορικού λόγου, που χρησιμοποίησαν οι υποψήφιοι για το χρίσμα του προέδρου αμερικανοί πολιτικοί στις εκλογές του 1996. Οι εκφράσεις τους καταγράφηκαν από δημοσιογράφο του περιοδικού *Times* της Νέας Υόρκης, ο οποίος παρατηρεί ότι όλες οι μεταφορές περιστρέφονται γύρω από τον αθλητισμό, επιβεβαιώνοντας έτσι την αδυναμία των αμερικανών για διάφορα αθλήματα. Οι εκφράσεις είναι οι ακόλουθες:

Bill Clinton: “Let’s don’t *take our eye off the ball*. I ask for your support...” (= μην αφήνετε τη μπάλα από τα μάτια σας. Ζητάω τη στήριξή σας).

Bob Dole: “Everything before has been *a warm – up lap, a trial heat*...In San Diego the real *race* begins.” (= μέχρι τώρα όλα ήταν ένας γύρος προθέρμανσης, ένας προκριματικός αγώνας...Ο πραγματικός αγώνας αρχίζει στο Σαν Ντιέγκο).

Al Gore: “[Progress] takes *team work*...” (= η πρόοδος απαιτεί ομαδική δουλειά).

Jack Kemp: “You’re the *quarterback* and I’m your *blocker*, and we’re going *all the way*.” (= εσείς είστε ο οργανωτής του παιχνιδιού (ράγκμπι) και εγώ ο αμυντικός σας (παίχτης) και μαζί θα φτάσουμε ως το τέλος).

Όπως γίνεται αντιληπτό το γεγονός ότι οι συγκεκριμένοι πολιτικοί χρησιμοποίησαν μεταφορές που βασίζονταν σε αθλήματα δεν προκαλεί έκπληξη σε κάποιον που γνωρίζει ότι η πλειονότητα των αμερικανών πολιτικών έχουν κάνει βιώμα τους τη μεταφορά: «Η πολιτική είναι άθλημα». Για την Kővecses το σημαντικό είναι η ποικιλία των μεταφορικών εκφράσεων. Η ίδια αιτιολογεί το φαινόμενο στηριζόμενη στην άποψή της περί προσωπικών βιωμάτων των ατόμων. Όπως αποδεικνύεται από το σχολιασμό του δημοσιογράφου του περιοδικού *Times*, ο Clinton ήταν παίκτης του γκολφ για μεγάλο χρονικό διάστημα, ο Dole έκανε στίβο, έπαιζε ποδόσφαιρο και μπάσκετ και ήταν κάτοχος ρεκόρ στα 500 μ., ο Gore ήταν αρχηγός της ομάδας ποδοσφαίρου του λυκείου του και τέλος ο Kemp υπήρξε επαγγελματίας ποδοσφαιριστής. Όπως σχολιάζει η Kővecses, ο συνδυασμός των αθλητικών δραστηριοτήτων των πολιτικών και ο μεταφορικός λόγος που επέλεξαν να αρθρώσουν τη δεδομένη χρονική στιγμή σχετίζονται άμεσα και επαληθεύουν τη θεώρηση για την επίδραση των εμπειριών που βιώνουν τα άτομα στη χρήση του λόγου (Kővecses, 2002).

7. Ο Μεταφορικός Λόγος στη Μετάφραση

Σύμφωνα με τους Knowles και Moon (2006), η ίδια μεταφορική έκφραση μπορεί να υπάρχει και στη «γλώσσα – πηγή» (source language) αλλά και στη «γλώσσα – στόχο» (target language), δηλαδή στη γλώσσα που μεταφράζεται ένα κείμενο. Για παράδειγμα ένας μεταφραστής είναι πεπεισμένος ότι ένας γερμανός αναγνώστης θα αντιληφθεί τη λέξη “Juwel” με τον ίδιο τρόπο που ένας άγγλος θα αντιληφθεί την αντίστοιχη “jewel” στην έκφραση: “*Your surgeon sounds a jewel*” (=ο χειρουργός σου αξίζει πολλά, είναι καλός επιστήμονας). Παρόλα αυτά υπάρχουν περιπτώσεις στις οποίες οι διαφορές στη σημασία μιας λέξης επηρεάζουν ολόκληρο το νόημα μιας πρότασης ή έκφρασης. Για παράδειγμα, η λέξη “*seeds*” (=σπόροι) χρησιμοποιείται μεταφορικά σε φρασεολογίες όπως: “*seeds of doubt*” (=σπόροι αμφιβολίας), “*seeds of success*” (=σπόροι επιτυχίας), “*seeds of conflict*” (=σπόροι διαμάχης). Σε πολλές γλώσσες η χρήση της λέξης “*seeds*” μπορεί να φέρει και θετική

και αρνητική έννοια και σε άλλες μόνο θετική ή μόνο αρνητική, κυρίως λόγω πολιτισμικών διαφορών³².

Η αντιστοιχία του μεταφορικού λόγου σε διάφορες γλώσσες μπορεί να διαφέρει στη *συχνότητα* χρήσης μιας δεδομένης μεταφορικής έκφρασης και στην *επικοινωνιακή περίσταση* (τυπική/ επίσημη ή περισσότερο οικεία). Για το λόγο αυτό ο μεταφραστής έχει το δικαίωμα να επιλέξει και να κάνει χρήση εναλλακτικών λέξεων, τροποποιώντας την έκφραση προκειμένου να αποδώσει όσο το δυνατόν πιστότερα το νόημά της. Για παράδειγμα, η μετάφραση της έκφρασης: “*I see what you mean*” (=βλέπω, δηλαδή καταλαβαίνω τι θέλεις να πεις) στη γερμανική θα αποδιδόταν καλύτερα με τη χρήση του ρήματος: “*verstehen*” (=καταλαβαίνω, αντιλαμβάνομαι), παρά με το αντίστοιχο του “*see*” “*sehen*” (=βλέπω).

Μια άλλη πιθανότητα είναι η «γλώσσα – πηγή» και η «γλώσσα – στόχος» να διαθέτουν μεταφορικές εκφράσεις με το ίδιο νόημα, αλλά να μην υπάρχει ακριβής αντιστοιχία μεταξύ τους. Ένα παράδειγμα δίνεται μέσα από τη σύγκριση αγγλικής και γαλλικής γλώσσας. Το ρήμα “*invest*” (=επενδύω) στην αγγλική χρησιμοποιείται μεταφορικά στην έκφραση “*I have invested a lot of time*” [=έχω επενδύσει (=αφιερώσει) πολύ χρόνο], δανειζόμενο από την κυριολεκτικής σημασίας έκφραση: “*I have invested a lot of money*” [=έχω επενδύσει (=ξοδέψει) πολλά χρήματα]. Εφόσον το αντίστοιχο γαλλικό ρήμα για τη μεταφορική έκφραση: “*J’ ai consacré beaucoup de temps*” (=έχω αφιερώσει πολύ χρόνο) είναι το *consacrer* (=αφιερώνω), η σημασία των μεταφορών διαφέρει, καθώς το “*invest*” βρίσκει εφαρμογή και σε κυριολεκτικές και σε μεταφορικές εκφράσεις, ενώ το αντίστοιχο του γαλλικό σε κυριολεκτικές εκφράσεις είναι το “*investir*”.

Πέρα από τις συμβατικές μεταφορές του καθημερινού λόγου, αξιοσημείωτη είναι η περίπτωση της μετάφρασης των λογοτεχνικών μεταφορών, οι οποίες αντικατοπτρίζουν πολιτισμικές παραδόσεις, νοοτροπίες, τάσεις εποχής. Ενώ οι μεταφραστές μη λογοτεχνικών κειμένων προσπαθούν να διατηρήσουν το ρητορικό στίλ του αυθεντικού κειμένου, αποφεύγοντας έτσι τη χρήση παραπλανητικών νοηματικά λέξεων με το να επιδίδονται στην κατά λέξη μετάφραση, διαφορετικό πρωτόκολλο τηρείται και εφαρμόζεται στις μεταφράσεις λογοτεχνικών κειμένων. Στην προκειμένη περίπτωση οι μεταφραστές καλούνται να αναπαράγουν τις

³² Συνήθως έχει κυρίως θετική σημασία λόγω του ότι σχετίζεται με την καλλιέργεια της γης και την παραγωγή αγαθών.

μεταφορικές επιλογές των συγγραφέων, προκειμένου να διατηρήσουν την ποιότητα των καλολογικών στοιχείων του κειμένου και να μην αντικαταστήσουν τα όποια σχήματα λόγου με άλλα που απλώς προσομοιάζουν σε αυτά (Knowles & Moon, 2006).

8. Η Διδασκαλία και η Μάθηση του Μεταφορικού Λόγου

Η αντίληψη και η συνεπαγόμενη κατανόηση μιας μεταφορικής έκφρασης από ένα άτομο νεαρής ηλικίας με μια σχετική εμπειρία ζωής και γνώση του κόσμου προσδιορίζεται μέσω της οπτικής του Vygotsky³³ που θεωρεί την κατανόηση μιας μεταφοράς απολύτως συμβατή με τις εκάστοτε έννοιες και τα πνευματικά διαστήματα που ενεργοποιούνται σε μια συνομιλία. Ο Vygotsky υπογραμμίζει τη σημασία της αλληλεπίδρασης που δημιουργείται μεταξύ γλώσσας και σκέψης κατά τη συνεχή διαδικασία «κατασκευής» νοήματος³⁴: «*Η σχέση σκέψης και λέξης δεν είναι ένα πράγμα αλλά μια διαδικασία, μια συνεχής κίνηση πίσω και μπροστά από τη σκέψη στη λέξη και από τη λέξη στη σκέψη. Σε αυτή τη διαδικασία η σχέση σκέψης και λέξης υφίσταται αλλαγές οι οποίες μπορούν να χαρακτηριστούν ως εξέλιξη. Η σκέψη δεν εκφράζεται μόνο μέσα από τις λέξεις· υπάρχει μέσα από αυτές. Κάθε σκέψη έχει την*

³³ Ο Lev Vygotsky ήταν ρώσος ψυχολόγος και γλωσσολόγος. Το έργο του αφορά στη γνωστική ανάπτυξη των παιδιών και στη σχέση γλώσσας και σκέψης, καθώς και στο ρόλο που κατέχουν οι ιστορικοί, πολιτισμικοί και κοινωνικοί παράγοντες στη διαμόρφωση της γλώσσας.

³⁴ *“The relation of thought to word is not a thing but a process, a continual movement back and forth from thought to word and from word to thought. In that process the relation of thought to word undergoes changes which themselves may be regarded as development. Thought is not merely expressed in words; it comes into existence through them. Every thought tends to connect something with something else, to establish a relationship between things.”* (Vygotsky, 1962: 125)

τάση να συνδέει κάτι με κάτι άλλο, καθιερώνει μια σχέση ανάμεσα στα πράγματα» (Vygotsky, 1962: 125).

Παραφράζοντας το Vygotsky, η Cameron στο βιβλίο της “*Metaphor in Educational Discourse*” (2003) αντιλαμβάνεται την κατανόηση της μεταφοράς ως μια διαδικασία δημιουργίας νοήματος και δόμησης νοηματικής συνοχής μέσα από τη δυναμική των κοινωνικών τρόπων επικοινωνίας, που δεν είναι άλλοι από τη σκέψη και την ομιλία. Η μετάβαση από την κατανόηση στη μάθηση στηρίζεται στη Βυγκοτσική οπτική θέλει την κατανόηση του μεταφορικού λόγου να δημιουργεί τις γνωστικές αλλαγές και να λειτουργεί ενδοπνευματικά. Με άλλα λόγια η «κατασκευή» κατανόησης του μεταφορικού λόγου σε ένα επικοινωνιακό πλαίσιο θεωρείται ένα σημαντικό βήμα στον τρόπο με τον οποίο ένα παιδί **κατασκευάζει** ή **ανασκευάζει** την προσωπική του αντίληψη για τον κόσμο. Ένα παιδί μπορεί να χρησιμοποιήσει μια μεταφορική έκφραση προκειμένου να συνδέσει τη νέα, προσλαμβανόμενη γνώση με την ήδη υπάρχουσα και κατ’ αυτόν τον τρόπο να εμπλουτίσει τις γνώσεις του ή ακόμη και να αναθεωρήσει τις μέχρι τότε παγιωμένες αντιλήψεις του (Cameron, 2003).

Η χρήση και η ανάλυση του μεταφορικού λόγου των μαθητών θεωρείται μια αξιόλογη εναλλακτική προσέγγιση στη διερεύνηση των αντιλήψεών τους σχετικά με τη μαθησιακή διαδικασία. Η άποψη των Lakoff & Johnson (1980) ότι το εννοιολογικό μας σύστημα, το οποίο παίζει πρωταρχικό ρόλο στην πρόσληψη της καθημερινής μας πραγματικότητας, είναι κατά βάση μεταφορικό, υποστηρίζει τη σημασία των μεταφορών στη διερεύνηση της ανθρώπινης σκέψης. Σύμφωνα με τον Green (1971), η μεταφορά είναι μια έμμεση σύγκριση που προϋποθέτει κοινές ιδιότητες ή ομοιότητες μεταξύ δύο εννοιών και η οποία μάς δίνει τη δυνατότητα να αναφερόμαστε σε μια έννοια ως να ήταν μίαν άλλη.

Έρευνες των τελευταίων ετών στο χώρο της γλωσσολογίας και της φιλοσοφίας αποδίδουν στη μεταφορά ρόλο-κλειδί στη δόμηση, κατανόηση, ερμηνεία και έκφραση των προσωπικών εμπειριών ενός ατόμου και καταδεικνύουν ότι η μεταφορά δεν είναι απλώς ένα σχήμα λόγου, αλλά αποτελεί ένα δυναμικό στοιχείο της γλώσσας που εισβάλλει στην καθημερινότητά μας και εκφράζει αλλά και επηρεάζει όχι μόνο τον τρόπο που γίνεται αντιληπτή η πραγματικότητα που μας περιβάλλει, αλλά και τον τρόπο σκέψης και ενεργειών ενός ατόμου (Lakoff & Johnson, 1980). Επομένως οι μεταφορές χρησιμοποιούνται προκειμένου να καταστούν κατανοητές οι λιγότερο απτές και από τη φύση τους απροσδιόριστες

έννοιες μέσω άλλων εννοιών που είναι κατανοητές με σαφέστερους όρους. Πρόσφατες έρευνες, μεταφέροντας στο χώρο της εκπαίδευσης τα συμπεράσματα των μελετών σχετικά με τη σημασία της μεταφοράς στην κατανόηση και την ερμηνεία της πραγματικότητας, καταδεικνύουν ότι η ανάλυση του μεταφορικού λόγου των μαθητών αποτελεί μια αξιόλογη εναλλακτική προσέγγιση για τη διερεύνηση των αντιλήψεών τους σχετικά με τη μαθησιακή διαδικασία.

Σύμφωνα με τον Μήτση (2004), κατά τη διδασκαλία λεξιλογίου σε περιβάλλοντα εκμάθησης μιας ξένης γλώσσας, ιδιαίτερης προσοχής πρέπει να τύχουν οι ιδιοματισμοί και οι μεταφορικές χρήσεις μιας λέξης, λόγω του ότι οι συγκεκριμένες λεξιλογικές δομές χρήζουν ιδιαίτερης μεθοδολογικής προσέγγισης. Δυσκολίες που μπορεί να εμφανιστούν κατά την εκμάθησή τους επιτείνονται από τους εξής τρεις παράγοντες: α) το περιεχόμενο που αποδίδεται στις μεταφορές (ορισμός), β) την παρουσία / απουσία γλωσσικών ασκήσεων που στοχεύουν στη χρήση τους, γ) τη μέθοδο διδασκαλίας που υιοθετεί ο κάθε διδάσκοντας.

8.1 Μεταφορικός λόγος και μάθηση

Βάσει της παραπάνω θεώρησης που πραγματεύεται την κατανόηση του μεταφορικού λόγου η Cameron θέτει το ερώτημα: «*Με ποιο τρόπο ο μεταφορικός λόγος συμβάλλει στην ενδοπνευματική (intramental) ανάπτυξη ή μάθηση;*» (Cameron, 2003). Σύμφωνα με τη Βοσνιάδου, η μεταφορική σκέψη παίζει σημαντικό ρόλο στην προσπάθεια που καταβάλλει ένα παιδί για να αποκτήσει νέα γνώση. Η πιο απλή οπτική σχετικά με τον τρόπο που λαμβάνει χώρα η μάθηση και η κατανόηση το μεταφορικού λόγου είναι αυτή που υποστηρίζει τη μεταφορά της εννοιολογικής πληροφορίας από τον τομέα «όχημα» (vehicle) στον τομέα «θέμα» (topic) μέσω της αναλογίας (αναλογικής σκέψης)³⁵. Αυτή η διαδικασία μάθησης περιλαμβάνει την

³⁵ Χρησιμοποιείται όταν κάποιος μεταφέρει πληροφορίες από ένα «τομέα – βάση» σε ένα άλλο «τομέα – στόχο». Η έκφραση: «Το Άμστερνταμ είναι η Βενετία του βορρά» αποτελεί ένα παράδειγμα αναλογικής σκέψης καθώς δημιουργεί ομοιότητες και αντιστοιχίες ανάμεσα σε δύο διαφορετικά πράγματα. Σύμφωνα με τη Βοσνιάδου (1987), η αναλογική σκέψη δομείται βάσει των εξής τεσσάρων βημάτων:

1. Αναγνώριση της αναλογίας.
2. Χαρτογράφηση ομοιοτήτων και διαφορών.
3. Μεταβίβαση λύσης.
4. Αξιολόγηση.

κατάρρευση μιας υπάρχουσας εννοιολογικής δομής στον «τομέα – θέμα» και την αναδόμηση μιας περισσότερο «επιστημονικής» εννοιολογικής δομής, η οποία ενσωματώνει πληροφορίες από τον «τομέα – όχημα». Βέβαια η μεταφορά μπορεί να παίζει και άλλους εξίσου σημαντικούς ρόλους στη γνωστική αλλαγή που υφίσταται το άτομο κατά τη διαδικασία δόμησης νοήματος. Για παράδειγμα, μια συγκεκριμένη μεταφορική έκφραση μπορεί να αποθηκευτεί στη βραχύχρονη μνήμη του ατόμου μαζί με το νόημα που μεταφέρει και να διευκολύνει την ανάκληση πληροφοριών (Βοσνιάδου, 1987).

Η Cameron υποστηρίζει ότι η εξέλιξη στην κατανόηση εννοιών πιθανώς να οφείλεται στο γεγονός ότι ο μαθητής υιοθετεί με την πάροδο του χρόνου πιο σύνθετες μεταφορικές εκφράσεις, τις οποίες όχι μόνο κατανοεί αλλά και χρησιμοποιεί στο λόγο του. Κατ' αυτό τον τρόπο μεταβαίνει από πιο συγκεκριμένα μεταφορικά νοήματα σε πιο αφηρημένα και γενικά. Για το Vygotsky η γνωστική αυτή αλλαγή σηματοδοτεί την έναρξη της διαδικασίας κατά την οποία ένας μαθητής περνά από τον απλοποιημένο κόσμο της παιδικής σκέψης στα πρώτα στάδια της ωρίμανσης της εφηβικής ηλικίας, μέσα από μια σειρά εννοιολογικών αναδομήσεων και αναθεωρήσεων (Vygotsky, 1962). Οι μεταφορές επομένως μπορούν να λειτουργήσουν και ως ένα εργαλείο αναδόμησης της σκέψης και όχι μόνο. Μπορούν επίσης να συμβάλλουν στην αφομοίωση ή στη συσσώρευση πληροφοριών σχετικά με ένα θέμα, μέσω της μεταφοράς χαρακτηριστικών γνωρισμάτων μιας έννοιας από τον «τομέα – όχημα» (vehicle domain) (Cameron, 2003).

Την αναλογική σκέψη που προωθεί η κατανόηση του μεταφορικού λόγου επαληθεύουν μελέτες που κατά καιρούς έχουν διεξαχθεί σε παιδιά προσχολικής και πρώτης σχολικής ηλικίας. Η Βοσνιάδου (1989) υπογραμμίζει το γεγονός ότι τα παιδιά νεαρής ηλικίας διαθέτουν τα γνωστικά εφόδια για να πραγματοποιήσουν αναλογικές μεταφορές ανάμεσα στους τομείς «όχημα» (vehicle) και «θέμα» (topic) και κατ' επέκταση να μάθουν από αυτούς. Μια πιθανή αποτυχία οφείλεται συνήθως σε ανεπαρκείς πληροφορίες σχετικά με τους δύο τομείς και όχι σε αδυναμία εφαρμογής της αναλογικής σκέψης. Η Cameron (2003) παραθέτει μια σχετική μελέτη των Gentner και Tourin (1986) στην οποία παιδιά ηλικίας τεσσάρων και οχτώ χρονών συνεκρίθησαν όσον αφορά στην ικανότητά τους να μεταφέρουν την πλοκή μιας ιστορίας από μια κατηγορία χαρακτήρων σε μία άλλη, με προφανή διαφοροποίηση

στη «χαρτογράφηση» των τομέων. Η μελέτη απέδειξε ότι όλα τα παιδιά ήταν σε θέση να πραγματοποιήσουν τις εννοιολογικές μεταφορές, αλλά τα μεγαλύτερα σε ηλικία παιδιά παρουσίασαν μεγαλύτερη επιδεξιότητα και ικανότητα στη χρήση περίπλοκων εννοιολογικών συνδέσεων. Για το λόγο αυτό κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η πιθανότητα γνωστικής αλλαγής σε άτομα νεαρής ηλικίας, όσον αφορά στη διαχείριση του μεταφορικού λόγου, επηρεάζεται από την ηλικία και το πεδίο γνώσεων που διαθέτουν.

Ο μεταφορικός λόγος δε συμβάλλει μόνο στη δόμηση εννοιών αλλά και στη δημιουργία εννοιολογικών αναδομήσεων, στη χρήση της αναλογικής σκέψης για την επίλυση προβλημάτων και στην ανάκληση πληροφοριών. Η χρήση του μεταφορικού λόγου μέσα σε οποιοδήποτε επικοινωνιακό πλαίσιο πιθανώς να επιφέρει εννοιολογικές συγκρούσεις μεταξύ των δύο τομέων (πηγής και θέματος), δημιουργώντας έτσι κενά στην κατανόηση. Η περίπτωση αυτή δεν θεωρείται απολύτως αρνητική καθώς μέσω της ίδιας προκύπτουν νέες εξηγήσεις, ερμηνείες και αναθεωρήσεις εννοιών. Η Cameron (2003) τονίζει τη σημασία της χρήσης της αναλογικής σκέψης από ενήλικες για την επίλυση προβλημάτων και κάνει αναφορά στους Gentner και Gentner (1983), οι οποίοι απέδειξαν ότι η εφαρμογή της αναλογικής σκέψης σε ένα οικείο νοηματικό πεδίο μπορεί να βοηθήσει έναν ενήλικα να κατανοήσει έννοιες, όπως ο ηλεκτρισμός. Όσον αφορά στα παιδιά οι Holyoak et al. (1984) στη μελέτη τους συνέκριναν πως παιδιά προσχολικής ηλικίας και εντεκάχρονα διαχειρίστηκαν πληροφορίες που παρουσιάστηκαν σε μια ιστορία αναλογικά με ένα πρόβλημα φυσικής. Τα μεγαλύτερης ηλικίας παιδιά απέτυχαν επειδή δεν έλαβαν υπ' όψιν τους την περίπτωση επίλυσης του προβλήματος βάσει της αναλογικής σκέψης και όχι επειδή δεν αντιλήφθηκαν τον τρόπο συσχετισμού των πληροφοριών μεταξύ των τομέων. Αντιθέτως τα μικρότερα παιδιά ζήτησαν επιπλέον εξηγήσεις προκειμένου να καταστεί σαφής ο εννοιολογικός συσχετισμός μεταξύ των δύο τομέων, καθώς σε διαφορετική περίπτωση δεν θα ήταν σε θέση να κάνουν ορθή χρήση της αναλογικής σκέψης. Οι Holyoak et al. Κατέληξαν στο συμπέρασμα ότι η εννοιολογική ευρύτητα του μεταφορικού λόγου πιθανώς να μη λειτουργεί κάποιες φορές προς όφελος της κατανόησης των παιδιών.

Γενικότερα η έρευνα πάνω στην κατανόηση της μεταφορικής γλώσσας από άτομα νεαρής ηλικίας απέδειξε ότι ο μεταφορικός λόγος μπορεί να καταστεί από τα ίδια μερικώς κατανοητός λόγω του περιορισμένου πεδίου γνώσεων που διαθέτουν. Το ίδιο όμως είναι πιθανό να συμβεί και σε ενήλικες λόγω των γνωστικών αλλαγών που

υφίστανται. Σύμφωνα με την Cameron (2003), τα περισσότερα προβλήματα κατανόησης μεταφορικού λόγου φαίνεται να προκύπτουν από τη χρήση μόνο μιας αναλογίας, η οποία αρχικά είναι χρήσιμη αλλά στην πορεία αποδεικνύεται ανεπαρκής για να στηρίξει νοηματικά τις έννοιες που υπονοούνται από τη μεταφορική έκφραση. Παραφράζοντας τους Spiro et al. (1989), η Cameron υποστηρίζει ότι μια απλή αναλογία είναι δύσκολο να απορριφθεί ή να αντικατασταθεί προκειμένου να γίνει αντιληπτή μια μεταφορά. Η μεταφορά μπορεί να συμβάλλει αρνητικά στη γνωστική αλλαγή ενός ατόμου με το να: α) παρέχει μια λανθασμένη οπτική κατανόησης και κατ' αυτόν τον τρόπο να αποτρέπει την πρόσβαση σε εναλλακτικές εννοιολογικές δομές, β) παρέχει μια πολύ απλή ή μη ολοκληρωμένη δόμηση του εννοιολογικού τομέα και γ) οδηγεί σε λανθασμένες εννοιολογικές μεταφορές και συσχετισμούς. Οι Spiro et al. (1989) σημειώνουν ότι μια επιπλέον αιτία προβλημάτων που αφορούν στη διαχείριση του μεταφορικού λόγου είναι η χρήση της καθημερινής γλώσσας σε τομείς εξειδίκευσης μέσω της αναλογίας και η συνακόλουθα ακατάλληλη μεταφορά των νοημάτων τους. Τέτοιες περιπτώσεις παρατηρούνται σε α) απλοποιημένες μεταφορές που απαντώνται σε σχολικά εγχειρίδια ή χρησιμοποιούνται από τους ίδιους τους εκπαιδευτικούς, β) παρανοήσεις ή παρερμηνείες και γ) μεταφορές που χρησιμοποιούν οι ίδιοι οι μαθητές χωρίς να αντιλαμβάνονται πλήρως το νόημά τους.

Λύση στα παραπάνω προβλήματα μπορεί να δώσει μια εκτεταμένη επεξήγηση του νοήματος που μεταφέρουν οι πιθανώς δυσνόητες μεταφορές, καθώς και επισήμανση του επικοινωνιακού πλαισίου μέσα στο οποίο μπορούν να λειτουργήσουν αποτελεσματικά, χωρίς να δημιουργούν επικοινωνιακό χάσμα (Spiro et al., 1989).

9. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

9.1 Διαδικασία Συλλογής Δεδομένων

Το πρώτο βήμα στο σχεδιασμό συλλογής δεδομένων αποτέλεσε η αποσαφήνιση του κεντρικού ερωτήματος και ταυτόχρονα εναύσματος της μελέτης. Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση μεταφορικών εκφράσεων της ελληνικής και της αγγλικής γλώσσας, η ερμηνεία, ο τρόπος χρήσης τους και φυσικά η κατανόησή τους από τα υποκείμενα της έρευνας, ούτως ώστε να υπάρξει μια ομαλή μετάβαση στην αντίστοιχη διαχείριση αυθεντικών λογοτεχνικών μεταφορών της αγγλικής μέσω μιας διδακτικής παρέμβασης με κύριο εργαλείο ένα μυθιστόρημα του Oscar Wilde «Ο Ευτυχισμένος Πρίγκιπας» (“The Happy Prince”).

9.1.1 Περιορισμοί στη Συλλογή Δεδομένων

Το πεδίο συλλογής δεδομένων ήταν περιορισμένο σε χρόνο και σε αριθμό υποκειμένων που συμμετείχαν στην έρευνα λόγω του ότι η ίδια διεξήχθη κατά τους καλοκαιρινούς μήνες, οπότε και συνέπεσε με τη λήξη της σχολικής χρονιάς. Παρόλα αυτά οι όποιοι περιορισμοί αντιμετωπίστηκαν, καθώς η έρευνα πραγματοποιήθηκε κατά τη διάρκεια θερινών μαθημάτων (φροντιστηριακού τύπου) πάνω στην αγγλική

γλώσσα, τα οποία παρακολουθούσαν μαθητές και μαθήτριες που επιθυμούσαν να εντατικοποιήσουν τις γνώσεις τους και να εξελίξουν το επίπεδό τους.

9.1.2 Τα Ερωτηματολόγια ως Εργαλεία Συλλογής Δεδομένων

Η απόφαση για τον τρόπο λήψης των δεδομένων και ταυτόχρονα έναρξης του πρώτου σταδίου της έρευνας εξαρτήθηκε ουσιαστικά από δύο παράγοντες: τη σαφήνεια και την εξοικονόμηση χρόνου. Όσον αφορά στον πρώτο παράγοντα τα δεδομένα έπρεπε να είναι όσο το δυνατόν πιο ευκρινή και διαθέσιμα για ανάλυση, επομένως έπρεπε να συλλεχθούν με μια συγκεκριμένη διαδικασία που θα διασφάλιζε την ορθότητά τους. Τα ερωτηματολόγια κρίθηκαν τα πλέον κατάλληλα για τη συγκεκριμένη διαδικασία, καθώς περιείχαν απλές, σύντομες και μεστές περιεχομένου ερωτήσεις, που δεν υπερέβαιναν το γνωστικό επίπεδο των ερωτηθέντων και μπορούσαν να απαντηθούν χωρίς περαιτέρω διευκρινίσεις. Αντιθέτως η χρήση μη δομημένων συνεντεύξεων δεν θα παρείχε ικανοποιητικά προς ανάλυση δεδομένα, εφόσον κρίθηκε ιδιαίτερα φορτική για τα υποκείμενα της έρευνας λόγω του ότι αναγκαστικά θα περιορίζονταν τα χρονικά περιθώρια σκέψης και υποβολής απαντήσεων -επομένως και η ποιότητα τους- και δεν θα διατηρούνταν η ανωνυμία των συνεντευζομένων.

Όσον αφορά στο δεύτερο παράγοντα η χρήση ερωτηματολογίων απεδείχθη ιδιαίτερος οικονομική ως προς τη διαχείριση του χρόνου, καθώς ο χρόνος που αφιερώθηκε από πλευράς των υποκειμένων για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων ήταν αυστηρώς προκαθορισμένος και ίδιος για όλους χωρίς να γίνονται εξαιρέσεις, γεγονός που πιθανώς να παρατηρούνταν στην περίπτωση των συνεντεύξεων (προφορική ανταλλαγή δεδομένων). Επίσης η χρήση προφορικών συνεντεύξεων θα αποδεικνυόταν χρονοβόρα και για ένα ακόμη βασικό λόγο: ελλείψει περισσότερων του ενός συλλέκτη δεδομένων η διαδικασία θα απέβαινε κουραστική και για τον ερευνητή και για το υποκείμενο της έρευνας.

9.2 Γενικοί Σκοποί της Διδασκαλίας

Όσον αφορά στους γενικούς διδακτικούς στόχους οι μαθητές/ριες πρέπει να είναι σε θέση να:

- Ταυτοποιούν, κατανοούν, ερμηνεύουν και αξιολογούν μια μεταφορική έκφραση (λογοτεχνική και μη) στην αγγλική γλώσσα, όπως η ίδια δίνεται από το συγγραφέα μέσα σε ένα κείμενο.

- παραλληλίζουν συνειρμικά και να προβαίνουν σε νοηματικές αντιστοιχίες ανάμεσα στις μεταφορές που συναντούν στην ξένη γλώσσα που διδάσκονται και σε αυτές της μητρικής τους γλώσσας.
- εξοικειθούν με τον τρόπο χρήσης μιας λογοτεχνικής μεταφοράς αλλά και το λόγο ύπαρξής της στο κείμενο.
- κατανοήσουν τη σχέση ανάμεσα στη μεταφορική και «κυριολεκτική» σκέψη και να εξοικειθούν με την πρώτη βασιζόμενες στη δεύτερη.

Ειδικοί Σκοποί της Διδασκαλίας

Όσον αφορά στους επιμέρους διδακτικούς στόχους οι μαθητές/ριες πρέπει να είναι σε θέση να:

- ερμηνεύουν την μεταφορική έκφραση βάσει των συμφραζομένων ή στοιχείων του κειμένου που διευκολύνουν το νόημά της.
- αντιλαμβάνονται το λόγο χρήσης της συγκεκριμένης μεταφοράς μέσα στο κείμενο αλλά και γενικότερα στο λόγο.
- επινοούν τρόπους νοηματικής προσέγγισης και αποσαφήνισης μιας δυσκολονόητης περιοχής στηριζόμενοι στις ήδη προϋπάρχουσες γνώσεις τους.
- κατανοήσουν καλύτερα τη μητρική τους γλώσσα διενεργώντας γλωσσικούς και νοηματικούς συσχετισμούς ανάμεσα στην ελληνική και την αγγλική.
- ενεργοποιήσουν την κριτική τους ικανότητα και τις εμπειρίες τους προκειμένου να κάνουν εννοιολογικούς συσχετισμούς.
- κατανοούν ότι οι εννοιολογικές μεταφορές σχετίζονται άμεσα με βασικές ανθρώπινες εμπειρίες της καθημερινότητας.
- αντιληφθούν ότι ένα μεγάλο μέρος των λογοτεχνικών μεταφορών αποτελεί επέκταση των καθημερινών συμβατικών μεταφορών.

9.3 Δείγμα

Υποκείμενα της έρευνας αποτέλεσαν τέσσερις μαθήτριες της Γ΄ τάξης Γυμνασίου. Οι μαθήτριες παρουσίαζαν σε γενικές γραμμές καλή επίδοση στο μάθημα της Αγγλικής γλώσσας. Συγκεκριμένα δύο από αυτές είχαν μέτρια επίδοση, η οποία όμως επιδεχόταν βελτίωσης λόγω της προσπάθειας που οι ίδιες κατέβαλαν μετά από παραίνεση της διδάσκουσας, μία μαθήτρια υστερούσε αρκετά λόγω ελλιπούς μελέτης, με αποτέλεσμα να παρουσιάζει γνωστικά κενά όσον αφορούσε στην

πρακτική νοηματική προσέγγιση μιας άγνωστης μεταφορικής έκφρασης και τέλος μία μαθήτρια έκανε αισθητή τη διαφορά της σε σχέση με τις υπόλοιπες, καθώς είχε πολύ καλή επίδοση και απολάμβανε της παραδοχής των συμμαθητριών. Ήταν μάλιστα εκείνη την οποία επικαλούνταν οι υπόλοιπες για βοήθεια σε τυχόν απορίες που είχαν και στις οποίες η ίδια αποκρινόταν με προθυμία.

9.4 Διδακτικά Υλικά

Τα διδακτικά υλικά που χρησιμοποιήθηκαν για τη διεξαγωγή της διδακτικής παρέμβασης ήταν τα μυθιστορήματα του Oscar Wilde «Ο Ευτυχισμένος Πρίγκιπας» (“The Happy Prince”) και «Ο Αφοσιωμένος Φίλος» (“The Devoted Friend”) καθώς και φύλλα εργασίας (συνολικά τέσσερα) που σχεδιάστηκαν ειδικά για τη συγκεκριμένη διδασκαλία. Τα δύο μυθιστορήματα του Oscar Wilde επελέγησαν κυρίως με γνώμονα το περιεχόμενό τους, καθώς περιέχουν κοινές αλλά και αυθεντικές λογοτεχνικές μεταφορές που μπορούν να γίνουν αντιληπτές από το μαθητή ποικιλοτρόπως και να προάγουν την κριτική του σκέψη προκειμένου να εμβαθύνει στην κατανόηση της χρήσης του μεταφορικού λόγου. Γενικότερα είναι δύο σχετικά σύντομα διηγήματα που διαβάζονται ευχάριστα χωρίς να κουράζουν τον αναγνώστη, εφόσον ανταποκρίνονται στο γνωστικό επίπεδο και τα ενδιαφέροντα των παιδιών της αντίστοιχης ηλικίας.

9.5 Στάδια Διδασκαλίας

Η διδασκαλία του μαθήματος πραγματοποιήθηκε σε τρία στάδια:

- **1^ο στάδιο:** Πριν από τη διδασκαλία πραγματοποιήθηκε ένα στάδιο αρχικής έρευνας των απόψεων και κατ’ επέκταση των γνώσεων των μαθητριών σχετικά με το μεταφορικό λόγο που επρόκειτο να διδαχθεί στα πλαίσια αυτής της διδακτικής παρέμβασης. Οι μαθήτριες κλήθηκαν να συμπληρώσουν ερωτηματολόγια (pre-test questionnaires).
- **2^ο στάδιο:** Το δεύτερο στάδιο περιλαμβάνει τη σχεδίαση και εφαρμογή της διδασκαλίας, η οποία στηρίχτηκε στις απαντήσεις που δόθηκαν από τις μαθήτριες στα αρχικά ερωτηματολόγια (pre-test questionnaires) αλλά και στις αρχές της συνεργατικής μάθησης από παιδαγωγική άποψη.
- **3^ο στάδιο:** Το τρίτο στάδιο συνιστά η αξιολόγηση της διδασκαλίας με τη συμπλήρωση τελικών ερωτηματολογίων (post-test questionnaires) από τις μαθήτριες και σύγκριση των δύο ερωτηματολογίων (pre και post-test

questionnaires) καθώς και η συμπλήρωση φυλλαδίου παρατήρησης από την εκπαιδευτικό της τάξης.

9.6 Ανάλυση Αρχικού Ερωτηματολογίου (pre-test questionnaire)

Όπως ήδη αναφέρθηκε παραπάνω η διερεύνηση των ιδεών, των απόψεων και των γνώσεων των μαθητριών πραγματοποιήθηκε με τη συμπλήρωση ενός αρχικού ερωτηματολογίου (pre-test questionnaire). Το ερωτηματολόγιο χωρίστηκε σε δύο μέρη: το πρώτο μέρος αφορούσε στις μεταφορικές εκφράσεις της ελληνικής γλώσσας και περιλάμβανε έξι ερωτήσεις (με υποερωτήματα) ανοιχτού και κλειστού τύπου, στις οποίες οι μαθήτριες είχαν τη δυνατότητα να απαντήσουν εκφράζοντας ελεύθερα τη γνώμη τους. Για παράδειγμα:

1^η ερώτηση: «Τί εννοούμε με τον όρο μεταφορά;»

Η πρώτη ερώτηση αποσκοπούσε στο να διερευνηθεί η γενικότερη αντίληψη που είχαν οι μαθήτριες για το συγκεκριμένο σχήμα λόγου και φυσικά η ορθότητά της. Μια αναμενόμενη σωστή απάντηση θα ήταν: *με τον όρο μεταφορά ονομάζουμε το σχήμα λόγου με το οποίο μια λέξη ή φράση δεν αποδίδεται κυριολεκτικά αλλά με άλλη σημασία.*

Η δεύτερη ερώτηση περιλάμβανε τρία υποερωτήματα τα οποία αποσκοπούσαν στην απόσπαση ειδικότερων γνώσεων και απόψεων των μαθητριών πάνω στο μεταφορικό λόγο, εφόσον διερευνούσαν την κατανόηση, την απόδοση νοήματος και την εναλλακτική κυριολεκτική διατύπωση μιας μεταφορικής έκφρασης. Για παράδειγμα:

2.1 ερώτηση: «Η πολιτική είναι στο αίμα του»

- A) Πώς καταλαβαίνεις / εξηγείς την παραπάνω μεταφορά;
- B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;
- Γ) Να γράψεις με λίγα λόγια πως πιστεύεις ότι θα εκφράζαμε αυτό που θέλουμε κάθε φορά, αν αντί των μεταφορών χρησιμοποιούσαμε τις αντίστοιχες κυριολεκτικές εκφράσεις.

Σε κάθε υποερώτημα μια αναμενόμενη σωστή απάντηση θα ήταν:

- A) *Είναι γεννημένος πολιτικός, ξέρει να διαχειρίζεται με ικανότητα τα κοινά.*
- B) *Η συγκεκριμένη μεταφορά χρησιμοποιείται για να περιγράψει την ιδιαίτερη κλίση που έχει ένα άτομο στον τομέα της πολιτικής.*
- Γ) *Είναι ένας άξιος, ικανός πολιτικός.*

9.6.1 Ανάλυση των απαντήσεων του 1^{ου} μέρους του Αρχικού Ερωτηματολογίου (pre-test questionnaire)

Το ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε, όπως ήδη έχει αναφερθεί, από τέσσερις μαθήτριες της Γ' τάξης. Οι απαντήσεις των μαθητριών διαιρέθηκαν σε τέσσερις κατηγορίες: σωστές, λανθασμένες, αναπάντητες και ανεπαρκείς ή ελλιπείς.

1^η ερώτηση: Όπως προέκυψε από τη μελέτη των απαντήσεων που δόθηκαν και οι τέσσερις μαθήτριες (100%) απάντησαν σωστά και απέδωσαν τη σημασία του όρου «μεταφορά» διατυπώνοντας ένα επαρκή ορισμό (π.χ. *Με τον όρο «Μεταφορά» ονομάζουμε το σχήμα λόγου με το οποίο ορισμένες φράσεις χάνουν την κυριολεκτική τους σημασία και χρησιμοποιούνται με διαφορετικό νόημα.*)³⁶

2.1 ερώτηση: Στο πρώτο υποερώτημα της δεύτερης ερώτησης και οι τέσσερις μαθήτριες (100%) απάντησαν ερμηνεύοντας σωστά τη μεταφορική έκφραση (π.χ. «Η πολιτική είναι στο αίμα του» = *κάποιος είναι γεννημένος πολιτικός, έχει κλίση στην πολιτική και διαχειρίζεται με ικανότητα τα κοινά*). Στο δεύτερο υποερώτημα που αφορούσε στη χρήση της εν λόγω μεταφορικής έκφρασης τρεις μαθήτριες (75%) απάντησαν σωστά (π.χ. **Ε:** «Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;» **Α:** «Για να δηλώσει πόσο ικανός και καλός είναι κάποιος στην πολιτική», ενώ μία μαθήτρια (25%) απάντησε λανθασμένα (π.χ. **Α:** «Για να είναι κατανοητό το νόημα της έκφρασης και σε έναν απλό άνθρωπο»). Στο τρίτο υποερώτημα που αφορούσε στην απόδοση του νοήματος της μεταφορικής έκφρασης με μια αντίστοιχη κυριολεκτική όλες οι μαθήτριες (100%) απάντησαν σωστά (π.χ. «Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση», «Έχει κλίση στην πολιτική»).

Από τη μελέτη και ανάλυση και των υπόλοιπων τεσσάρων ερωτήσεων προέκυψαν ακριβώς τα ίδια ποσοστά. Προβληματική απεδείχθη η περιοχή του δευτέρου σκέλους των ερωτήσεων, στην οποία οι μαθήτριες καλούνταν να διατυπώσουν την άποψή τους όσον αφορά στη χρήση των μεταφορικών εκφράσεων. Συγκεκριμένα μία εκ των τεσσάρων πιθανώς λόγω ελλιπούς κατανόησης του

³⁶ Τα παραδείγματα στις παρενθέσεις αποτελούν ενδεικτικές απαντήσεις των μαθητριών στις αντίστοιχες ερωτήσεις.

νοήματος της εκφώνησης του υποερωτήματος έδωσε λανθασμένες απαντήσεις στο δεύτερο σκέλος του συνόλου των ερωτήσεων που αφορούσε στην αιτίαση του λόγου χρήσης των μεταφορών .

9.6.2 Ανάλυση των απαντήσεων του 2^{ου} μέρους του Αρχικού Ερωτηματολογίου **(2nd part of the pre-test questionnaire)**

Το δεύτερο μέρος του αρχικού ερωτηματολογίου αφορούσε στη διερεύνηση μεταφορικών εκφράσεων της αγγλικής γλώσσας καθώς και κοινών μεταφορικών εκφράσεων μεταξύ της μητρικής γλώσσας των μαθητών (ελληνικής) και της αγγλικής, διατυπωμένες μέσα σε ολοκληρωμένες νοηματικά προτάσεις. Οι ερωτήσεις του δεύτερου μέρους του ερωτηματολογίου ήταν συνολικά επτά και περιείχαν αντίστοιχα τρία υποερωτήματα η καθεμία. Κάθε μεταφορική έκφραση προηγούνταν των ερωτημάτων εφόσον ουσιαστικά αποτελούσε τη βάση για τη διατύπωση των απαντήσεων. Χαρακτηριστικά παρατίθεται το ακόλουθο παράδειγμα:

1.1 ερώτηση: “Every time he gets angry, George behaves like *a bull in a china shop*”

- A) Πώς θα εξηγούσες με δικά σου λόγια την παραπάνω μεταφορά;
- B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.
- Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που να περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

Σε κάθε υποερώτημα μια αναμενόμενη σωστή απάντηση θα ήταν:

- A) Κάθε φορά που νευριάζει, ο Γιώργος σπάει ό,τι βρει μπροστά του.
- B) Ταύρος εν υαλοπωλείο.
- Γ) Κάθε φορά που νευριάζει χαλάει τον κόσμο.

Αναλυτικότερα και πιο συγκεκριμένα οι απαντήσεις των μαθητριών, όπως και στην περίπτωση του πρώτου μέρους του ερωτηματολογίου χαρακτηρίστηκαν ως σωστές, λανθασμένες, αναπάντητες και ανεπαρκείς ή ελλιπείς. Σε γενικές γραμμές οι μαθήτριες απάντησαν σωστά στο σύνολο των ερωτήσεων, χωρίς να διαπιστωθεί κάποια ιδιαίτερη δυσκολία ως προς την κατανόηση των εκφράσεων, τη διατύπωση του νοήματός τους στην ελληνική ή ακόμη και τον εννοιολογικό συσχετισμό ανάμεσα στις δύο γλώσσες (μητρική και πρώτη ξένη γλώσσα). Παρόλα αυτά αξιοσημείωτες είναι δύο ακόλουθες περιπτώσεις: 1^η: στο τρίτο υποερώτημα της δεύτερης ερώτησης («Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που να περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το

ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;») μια μαθήτρια (ποσοστό 25%) δεν απάντησε καθόλου, θεωρώντας ότι δεν υπάρχει αντιστοιχία νοηματική στις δύο γλώσσες όσον αφορά στη συγκεκριμένη μεταφορική έκφραση: “Mr. Jones rents cars and motorbikes every summer in Mykonos. That’s why tourism is his *bread and butter*”. 2^η περίπτωση είναι αυτή μιας μαθήτριας (ποσοστό 25%), της οποίας η απάντηση χαρακτηρίστηκε ως λανθασμένη και αφορούσε στο δεύτερο υποερώτημα της τέταρτης ερώτησης («Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη»). Η μαθήτρια δεν απάντησε δίνοντας μια εναλλακτική μεταφορική έκφραση της μητρικής της γλώσσας, αλλά απλώς μετέφρασε την αντίστοιχη αγγλική, δηλαδή στην έκφραση: “The test was so easy that I felt foolish *having butterflies in my stomach*” η συγκεκριμένη μαθήτρια σημείωσε ως παρόμοια μεταφορική έκφραση την εξής: «Έχω πεταλούδες στο στομάχι μου».

Γενικότερα από το σύνολο των απαντήσεων των μαθητριών ιδιαίτερα στο δεύτερο μέρος του αρχικού ερωτηματολογίου διαπιστώθηκαν κενά όσον αφορά στον τρόπο προσέγγισης των ερωτήσεων που απαιτούσαν τη διενέργεια εννοιολογικών συσχετισμών μεταξύ της μητρικής και της πρώτης ξένης γλώσσας. Οι μαθήτριες προφανώς λόγω έλλειψης εξάσκησης της κριτικής τους ικανότητας δεν ήταν σε θέση να προβούν σε λογικές συνδέσεις εννοιών -κοινών μεταξύ των δύο γλωσσών- προκειμένου να καταγράψουν παρόμοιες μεταφορικές εκφράσεις. Αυτό συνέβαινε λόγω του ότι προτίμησαν να ακολουθήσουν την πεπατημένη οδό της επανάκλησης στη μνήμη ήδη αποστηθισμένων πληροφοριών (πίνακες με μεταφορικές εκφράσεις στην αγγλική). Για παράδειγμα στο τέταρτο ερώτημα που πραγματευόταν την ανάλυση της μεταφορικής έκφρασης: “**The test was so easy that I felt foolish having butterflies in my stomach**” οι μαθήτριες κατόρθωσαν να αντιληφθούν με σχετική βοήθεια της εκπαιδευτικού ότι εννοιολογικός πυρήνας και λέξη – κλειδί στη μεταφορική έκφραση ήταν η λέξη: stomach και βάσει αυτής έπρεπε να αναζητήσουν παρόμοιες εκφράσεις. Ένα δεύτερο ατόπημα των μαθητριών από πλευράς μεθοδολογικής προσέγγισης των δραστηριοτήτων ήταν η αδυναμία συσχέτισης του νοήματος της αγγλικής μεταφοράς με μια αντίστοιχη ελληνική. Οι μαθήτριες απλώς μετέφραζαν την ξενόγλωσση μεταφορική έκφραση, χωρίς να εμβαθύνουν στο νόημά της, με αποτέλεσμα να μη συνειδητοποιούν το κοινό εννοιολογικό πεδίο που τη συνέδεε με την αντίστοιχη ελληνική. Για παράδειγμα, στο ερώτημα που σχολιάστηκε και παραπάνω οι μαθήτριες θα έπρεπε βάσει μετάφρασης να αντιληφθούν ότι η

συγκεκριμένη μεταφορά αποδίδει νοηματικά μια συναισθηματική κατάσταση (άγχος) που εκδηλώνεται σε ένα συγκεκριμένο σημείο του ανθρώπινου οργανισμού (στομάχι) και να ανατρέξουν σε εκφράσεις με ανάλογο νόημα στη μητρική τους γλώσσα.

9.7 Σχεδιασμός και Εφαρμογή της Διδασκαλίας

Χρονικό διάστημα μιας εβδομάδας μεσολάβησε από τη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου ως την επικείμενη διδασκαλία προκειμένου να υπάρξει ευχέρεια χρόνου ως προς τη σχεδίαση και οργάνωσή της. Ο σχεδιασμός της διδασκαλίας του μαθήματος έγινε με βάση τις απαντήσεις των μαθητριών στο αρχικό ερωτηματολόγιο. Η διδασκαλία σκόπευε στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος μάθησης αποκλίνοντος του παραδοσιακού, στο οποίο θα υπερίσχυε η επικοινωνία, η αλληλεπίδραση και η εν δυνάμει συνεργασία των μαθητριών με την παρουσία της εκπαιδευτικού ως διευκολυντή της μάθησης.

Σύμφωνα με προηγούμενες αναφορές τα διδακτικά υλικά που αξιοποιήθηκαν στην παρούσα διδασκαλία ήταν το μυθιστόρημα του Oscar Wilde «Ο Ευτυχισμένος Πρίγκιπας» (“The Happy Prince”), αποσπάσματα από το μυθιστόρημα του ίδιου με τίτλο «Ο Αφοσιωμένος Φίλος» (“The Devoted Friend”) και ειδικά σχεδιασμένα για την περίπτωση φύλλα εργασιών που περιείχαν δραστηριότητες βασισμένες στο περιεχόμενο της ιστορίας με κεντρικό άξονα τον εντοπισμό, την κατανόηση και επεξεργασία του μεταφορικού λόγου. Τα φύλλα εργασίας συνοδεύονταν προς διευκόλυνση των μαθητριών από προφορικές οδηγίες - συμβουλές της εκπαιδευτικού προκειμένου να διεκπεραιώσουν επιτυχώς τις εργασίες που ζητήθηκαν από αυτές.

9.7.1 ΦΥΛΛΑ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Τα φύλλα εργασίας διαιρέθηκαν σε τέσσερα μέρη, ώστε να καλύψουν πέντε διδακτικές ώρες (η διδασκαλία του τρίτου φίλου υλοποιήθηκε σε δύο διδακτικές³⁷).

1ο Φύλλο Εργασίας

Το πρώτο φύλλο εργασίας περιείχε εννιά δραστηριότητες. Ο κύριος θεματικός άξονας που διαπερνούσε όλες τις δραστηριότητες ήταν η εννοιολογική επεξεργασία

³⁷ Υποδείγματα όλων των φύλλων εργασίας με τα οποία πραγματοποιήθηκε η έρευνα παρατίθενται στο παράρτημα, στο τέλος της εργασίας.

των μεταφορικών εκφράσεων του κειμένου και η περαιτέρω συσχετίσή τους με αντίστοιχες εκφράσεις της μητρικής γλώσσας των μαθητριών.

Προκειμένου να μεταβούν ομαλά στην πρώτη δραστηριότητα ανάλυσης του μεταφορικού λόγου, οι μαθήτριες κλήθηκαν να πραγματευτούν σε εισαγωγικό στάδιο τον τίτλο του μυθιστορήματος, ούτως ώστε να προβληματιστούν για το αντικείμενο της ανάγνωσής τους και να διατυπώσουν υποθέσεις για το περιεχόμενο της ιστορίας. Η εισαγωγική δραστηριότητα «προλόγιζε» μια πιο αναλυτική επεξεργασία του κειμένου που περιλάμβανε το διαχωρισμό της ιστορίας σε νοηματικές ενότητες, τον ορισμό πλαγιότιτλων και τη σύνταξη περίληψης. Όπως διαπιστώνεται η σειρά διεκπεραίωσης των εργασιών εξυπηρετούσε συγκεκριμένη σκοπιμότητα μετάβασης από πιο γενικές σε πιο εξειδικευμένες εργασίες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1^η

Η πρώτη δραστηριότητα, όπως ειπώθηκε και παραπάνω, αφορούσε στη νοηματική ανάλυση του τίτλου του μυθιστορήματος και αποσκοπούσε στην ομαλή ένταξη των μαθητριών στο νόημα της ιστορίας. Κατόπιν παρότρυνσης της εκπαιδευτικού οι μαθήτριες κλήθηκαν να διατυπώσουν εικασίες σχετικά με το που παραπέμπει ο τίτλος της ιστορίας εφαρμόζοντας τη μέθοδο του καταιγισμού ιδεών (brainstorming).

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2^η

Η δεύτερη δραστηριότητα ζητούσε από τις μαθήτριες να διαβάσουν σιωπηρά την ιστορία και ταυτόχρονα να υπογραμμίσουν τυχόν άγνωστες λέξεις. Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας ήταν μια προσεκτική ανάγνωση του κειμένου, ώστε να αποκτήσουν μια πρώτη εικόνα του νοήματός του και κατ' επέκταση να διευκρινιστούν δυσκολονόητα σημεία του.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3^η

Η τρίτη δραστηριότητα περιλάμβανε συζήτηση στην τάξη σχετικά με το περιεχόμενο του κειμένου και στη συνέχεια το διαχωρισμό του σε νοηματικές ενότητες και τον ορισμό πλαγιότιτλων. Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας ήταν αφ' ενός να εξεταστεί ο βαθμός κατανόησης του κειμένου και αφ' ετέρου η αφαιρετική ικανότητα των μαθητριών κατά την επεξεργασία του προκειμένου να εξασκηθούν στο να προσλαμβάνουν τις σημαντικότερες πληροφορίες και από αυτές

να αντλούν στοιχεία που θα τις βοηθήσουν στην επεξεργασία του. Στην προκειμένη περίπτωση οι μαθήτριες αντάλλαξαν απόψεις και εργάστηκαν ανά δυάδες.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4^η

Η τέταρτη δραστηριότητα αφορούσε στη σύνταξη περίληψης. Οι μαθήτριες εργάστηκαν σε προσωπικό επίπεδο. Στόχος της συγκεκριμένης δραστηριότητας ήταν να αναπτυχθεί κριτικό πνεύμα και αφαιρετική σκέψη από την πλευρά των μαθητριών προκειμένου να επεξεργαστούν ορθά τις σημαντικότερες πληροφορίες του κειμένου και βάσει αυτών να συντάξουν ένα κείμενο συμπυκνωμένο και πλήρες νοήματος. Η δραστηριότητα αυτή λειτούργησε περισσότερο ως ένα είδος ανακεφαλαίωσης των σημαντικότερων σημείων του κειμένου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5^η

Η πέμπτη δραστηριότητα καλούσε τις μαθήτριες να εντοπίσουν στο κείμενο, κατόπιν προσεκτικής ανάγνωσης τους όποιους ιδιωματισμούς και κυρίως τις μεταφορικές εκφράσεις. Στόχος της δραστηριότητας ήταν να κινητοποιήσει τις μαθήτριες προς ένα κριτικό τρόπο ανάγνωσης που αποσκοπεί στην ανίχνευση συγκεκριμένων πληροφοριών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 6^η

Η έκτη δραστηριότητα περιλάμβανε τη νοηματική απόδοση των μεταφορικών εκφράσεων που οι μαθήτριες κλήθηκαν να εντοπίσουν στην προηγούμενη δραστηριότητα. Στόχος της δραστηριότητας ήταν να ενεργοποιήσει το κριτικό πνεύμα των μαθητριών προκειμένου να διαπιστώσουν κατά πόσο είναι σε θέση να ερμηνεύσουν με ορθό τρόπο δυσνόητες, πιθανώς, περιοχές του κειμένου βάσει των πληροφοριών που αντλούν σε πρώτο επίπεδο από το περιεχόμενό του (συμφραζόμενα κ.τ.λ.)

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 7^η

Η έβδομη δραστηριότητα λειτούργησε ως προέκταση της έκτης, εφόσον καλούσε τις μαθήτριες να διενεργήσουν συσχετισμούς ανάμεσα στις αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις του κειμένου και αντίστοιχες (αν φυσικά υπήρχαν) της μητρικής τους γλώσσας. Ο γλωσσολογικός και εννοιολογικός παραλληλισμός

αποσκοπούσε στο να καταστήσει τις μαθήτριες ικανές να κινητοποιούν τη σκέψη τους ορμώμενες από απλές πληροφορίες και ακολούθως να εξάγουν συμπεράσματα βασιζόμενες σε ομοιότητες και διαφορές.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 8^η

Η όγδοη δραστηριότητα αποτέλεσε περισσότερο μια δημιουργική άσκηση για τις μαθήτριες, καθώς τις καλούσε να αποδώσουν το νόημα των μεταφορικών εκφράσεων με δικά τους λόγια. Η εκπαιδευτικός για να προάγει το ομαδοσυνεργατικό πνεύμα παρότρυνε τις μαθήτριες να συνεργαστούν και να ανταλλάξουν απόψεις, πριν καταγράψουν τις απόψεις τους. Στόχος της δραστηριότητας ήταν να κινητοποιηθεί η κριτική σκέψη και η ευρηματικότητα των μαθητριών.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 9^η

Η ένατη δραστηριότητα ολοκλήρωνε τον κύκλο των πέντε τελευταίων δραστηριοτήτων που αφορούσαν αποκλειστικά στο μεταφορικό λόγο, καθώς ζητούσε από τις μαθήτριες να αντικαταστήσουν τις μεταφορές με κυριολεκτικές εκφράσεις που περιείχαν ανάλογο νόημα. Και αυτή η δραστηριότητα αποσκοπούσε στην ανάπτυξη κριτικού πνεύματος.

2ο & 3ο Φύλλο Εργασίας

Το δεύτερο και τρίτο φύλλο εργασίας περιείχαν συνολικά δέκα δραστηριότητες (πέντε σε κάθε φύλλο) που αφορούσαν κατά βάση στις εννοιολογικές μεταφορές και αποσκοπούσαν στην εξοικείωση των μαθητριών με τη μεταφορική σκέψη και στην κατανόηση της «λογικής» της. Ουσιαστικά οι δραστηριότητες των δύο φύλλων αποτέλεσαν ένα στάδιο προγύμνασης των μαθητριών για την ομαλότερη μετάβασή τους στο τέταρτο και τελευταίο φύλλο εργασίας, στο οποίο καλούνταν να διαχειριστούν λογοτεχνικές μεταφορές (καινοφανείς και αυθεντικές). Οι εννοιολογικές μεταφορές των δύο φύλλων πραγματεύονταν τις έννοιες του «ανθρώπινου σώματος» και του «χρόνου» αντίστοιχα.

2ο Φύλλο Εργασίας

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1^η

Η πρώτη δραστηριότητα εξηγούσε στις μαθήτριες τη σχέση που υφίσταται ανάμεσα σε προσωπικές εμπειρίες της καθημερινότητας και στον τρόπο με τον οποίο επιλέγει να τις χρησιμοποιήσει ένα άτομο, προκειμένου να εκφράσει κάτι που θέλει με έμμεσο, δηλαδή μεταφορικό τρόπο. Το παράδειγμα της δραστηριότητας αναφερόταν στο ανθρώπινο σώμα ως πρακτική μονάδα μέτρησης μεγεθών και ποσοτήτων, προκειμένου να δηλωθεί το «πολύ» ή το «λίγο»: π.χ. *«Έχοντας στο μυαλό μας ότι «το πολύ» είναι πάντα κάτι που αυξάνει και πηγαίνει προς τα πάνω και ότι «το λίγο» μειώνεται και πάει προς τα κάτω, θεωρούμε ότι κάτι που βρίσκεται στο ύψος του προσώπου δηλώνει «το πολύ», ενώ κάτι που βρίσκεται κοντά στα πόδια δηλώνει το ακριβώς αντίθετο». Εκφράσεις που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω είναι οι εξής: «του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι», «έριξε τα μούτρα του στο πάτωμα και μου ζήτησε συγγνώμη», «έγινε μούσκεμα από την κορυφή ως τα νύχια» και ζητούσε από τις μαθήτριες να αναφέρουν παρόμοιες εκφράσεις στην ελληνική και στην αγγλική αντίστοιχα.*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2^η

Η δεύτερη δραστηριότητα έχοντας πάλι ως γνώμονα το ανθρώπινο σώμα περιείχε παραδείγματα μεταφορικών εκφράσεων που δηλώνουν εχθρική συμπεριφορά όπως: *«του γύρισε την πλάτη», «τον κοιτάει με μισό μάτι» και ζητούσε από τις μαθήτριες να αναφέρουν ανάλογες εκφράσεις στην ελληνική και στην αγγλική που να δηλώνουν το αντίθετο (φιλική συμπεριφορά).*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3^η

Η τρίτη δραστηριότητα καλούσε τις μαθήτριες να αποδώσουν το νόημα κάποιων ελληνικών μεταφορικών εκφράσεων και στη συνέχεια να προσπαθήσουν να καταγράψουν αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις που να περιέχουν την ίδια ή παραπλήσια σημασία.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4^η

Η τέταρτη δραστηριότητα γνωστοποιούσε βάσει συγκεκριμένου παραδείγματος στις μαθήτριες ότι μια μεταφορική έννοια είναι δυνατόν να εκφραστεί ή αλλιώς να «χαρτογραφηθεί» μέσω περισσότερων μεταφορικών εκφράσεων, που

φέρουν την ίδια σημασία. Π.χ. *Μια μεταφορική έκφραση που δηλώνει το πως λειτουργεί το ανθρώπινο σώμα είναι η εξής: «ο ανθρώπινος οργανισμός είναι ένα καλοκουρδισμένο ρολόι». Υπάρχουν και άλλες μεταφορικές εκφράσεις με τις οποίες μπορούμε να αναφερθούμε στη συγκεκριμένη έννοια, όπως: «είναι περδίκι», «είναι πτώμα από την κούραση», «έχει σκουριάσει από την καθιστική ζωή». Η δραστηριότητα ζητούσε από τις μαθήτριες να καταγράψουν την ευρύτερη μεταφορική έννοια που δηλωνόταν μέσω ενός αριθμού μεταφορών.*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5^η

Η πέμπτη δραστηριότητα ήταν περισσότερο δημιουργική για τις μαθήτριες, καθώς ζητούσε από εκείνες να γράψουν μια παράγραφο χρησιμοποιώντας συγκεκριμένες μεταφορικές εκφράσεις.

3ο Φύλλο Εργασίας

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1^η

Η πρώτη δραστηριότητα του τρίτου φύλλου βασιζόταν σε ένα απόσπασμα από το έργο του Wilde “The Devoted Friend” («Ο Αφοσιωμένος Φίλος»), το οποίο περιείχε μεταφορικές εκφράσεις που πραγματεύονταν την έννοια του «χρόνου». Συγκεκριμένα καθιστούσε γνωστό στις μαθήτριες ότι *υπάρχουν αρκετές εκφράσεις που χρησιμοποιούμε καθημερινά και οι οποίες αποδεικνύουν ότι το ξεπερασμένο και παλιό είναι ΠΙΣΩ στο χρόνο, ενώ το νέο και σύγχρονο είναι ΜΠΡΟΣΤΑ, όπως: «αυτός βρίσκεται εκτός τόπου και χρόνου», «με τις ιδέες που έχει είναι χρόνια μπροστά» και ζητούσε από αυτές να σημειώσουν όσες ανάλογες εκφράσεις γνωρίζουν ότι υπάρχουν στην αγγλική.*

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2^η

Η δεύτερη δραστηριότητα περιείχε μεταφορικές εκφράσεις που συνέδεαν εννοιολογικά το «χρόνο» και την ανθρώπινη νοητική ικανότητα, π.χ.: *έννας άνθρωπος που ξυπνά πρωί για να πάει στη δουλειά του θεωρείται δραστήριος και ικανός σε σχέση με κάποιον που ξεκινά τη μέρα του το μεσημέρι ή πιο αργά το απόγευμα*. Βάσει του παραδείγματος οι μαθήτριες έπρεπε να αποδώσουν το νόημα συγκεκριμένων αγγλικών μεταφορών που είχαν στη διάθεσή τους και να τις συσχετίσουν με αντίστοιχες ελληνικές που γνώριζαν.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3^η

Η τρίτη δραστηριότητα περιείχε αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις που δήλωναν αργοπορία ή καθυστέρηση και ζητούσε από τις μαθήτριες να σημειώσουν μεταφορές και στις δύο γλώσσες που να δηλώνουν το ακριβώς αντίθετο, π.χ. «είναι στην ώρα του», “*he is always on time*”.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4^η

Η τέταρτη δραστηριότητα βασιζόμενη πάλι σε ένα απόσπασμα της ομώνυμης ιστορίας του Wilde, καλούσε τις μαθήτριες να καταγράψουν ελληνικές και αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις που να περιέχουν λέξεις που να αναφέρονται σε διαστήματα της ημέρας ή να δηλώνουν χρόνο, π.χ. «έχει μαύρα μεσάνυχτα», “*this situation is another false dawn for you*”.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 5^η

Η πέμπτη δραστηριότητα αντιστοιχούσε στην τέταρτη δραστηριότητα του δευτέρου φύλλου εργασίας, καθώς ζητούσε από τις μαθήτριες να καταγράψουν την ευρύτερη μεταφορική έννοια που δηλωνόταν μέσω ενός αριθμού μεταφορών.

4ο Φύλλο Εργασίας

Στο τέταρτο φύλλο εργασίας οι μαθήτριες κλήθηκαν να πραγματευτούν λογοτεχνικές μεταφορές που περιέχονταν σε αποσπάσματα από την ιστορία του Wilde “The Devoted Friend” («Ο Αφοσιωμένος Φίλος»). Σκοπός της εμπλοκής των μαθητριών στις συγκεκριμένες δραστηριότητες (συνολικά τέσσερις) ήταν να αντιληφθούν τα δύο μείζονα σημεία της θεωρίας της εννοιολογικής μεταφοράς, ότι

δηλαδή η μεταφορική σκέψη έχει τα θεμέλιά της στην καθημερινή, απλή σκέψη και εμπειρία των ανθρώπων και ότι ακόμη και οι λογοτεχνικές μεταφορές αποτελούν σε μεγάλο βαθμό επέκταση των καθημερινών μεταφορικών εκφράσεων, λόγω του ότι στηρίζονται σε ένα κοινό τρόπο σκέψης που όλοι οι ομιλούντες μια γλώσσα κατέχουν.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 1^η

Η πρώτη δραστηριότητα καλούσε τις μαθήτριες να εντοπίσουν στα αποσπάσματα που είχαν στη διάθεσή τους τις αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις και στη συνέχεια να αποδώσουν το νόημά τους στην ελληνική.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 2^η

Η δεύτερη δραστηριότητα καλούσε τις μαθήτριες να εξασκήσουν τη μεταφραστική τους ικανότητα αποδίδοντας το νόημα δύο αποσπασμάτων στην ελληνική, προκειμένου να διαπιστωθεί ο τρόπος με τον οποίο θα αποτύπωναν τη σημασία των αγγλικών λογοτεχνικών μεταφορών στη μητρική τους γλώσσα, ώστε να μην αλλοιωθεί το νόημα του κειμένου. Στη συνέχεια καλούνταν να εξακριβώσουν αν υπάρχουν αντίστοιχες εκφράσεις στην ελληνική και σε διαφορετική περίπτωση με ποιο τρόπο ερμηνεύτηκε το συγκεκριμένο σημείο του κειμένου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 3^η

Η τρίτη δραστηριότητα ζητούσε την αντικατάσταση λογοτεχνικών μεταφορών με παρόμοιες εκφράσεις στην αγγλική που περιείχαν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα, προκειμένου να διαπιστωθεί αν τυχόν συνώνυμες μεταφορικές εκφράσεις επηρεάζουν το νόημα του κειμένου.

ΔΡΑΣΤΗΡΙΟΤΗΤΑ 4^η

Η τέταρτη και τελευταία δραστηριότητα συνόψιζε τις δραστηριότητες των δύο προηγούμενων φύλλων εργασίας, καθώς καλούσε τις μαθήτριες να καταγράψουν μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής τους γλώσσας που να περιέχουν λέξεις που να σχετίζονται με τις έννοιες του ανθρώπινου σώματος και του χρόνου αντίστοιχα.

9.7.2 Η ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ ΣΤΗΝ ΠΡΑΞΗ

Η διδακτική παρέμβαση διήρκεσε πέντε διδακτικές ώρες συν μία ώρα συζήτησης μέσα στην τάξη που πραγματοποιήθηκε μετά το πέρας των μαθημάτων και αποτέλεσε κυρίως σχολιασμό των απαντήσεων που έδωσαν οι μαθήτριες, τον τρόπο σκέψης τους, το χειρισμό δυσνόητων περιοχών, τις εντυπώσεις τους και γενικότερα τυχόν παρατηρήσεις ή απορίες που δεν αποσαφηνίστηκαν κατά τη διάρκεια της διδασκαλίας κ.ά. Κατά τη διάρκεια της συζήτησης οι μαθήτριες κλήθηκαν να συμπληρώσουν και ένα σχετικό φύλλο παρατήρησης που αφορούσε τη δομή του μαθήματος και τον τρόπο διεκπεραίωσής του και βοήθησε την εκπαιδευτικό να κατανοήσει πληρέστερα τη γενικότερη εντύπωση που αποκόμισαν οι μαθήτριες από τη διδακτική παρέμβαση.

Σε κάποιες από τις δραστηριότητες δόθηκε στις μαθήτριες η δυνατότητα συνεργασίας και ανταλλαγής απόψεων. Πριν την εμπλοκή τους στις συγκεκριμένες δραστηριότητες, οι μαθήτριες χωρίστηκαν σε ομάδες των δύο ατόμων. Φυσικά η σύνθεση των ομάδων λόγω του περιορισμένου αριθμού ατόμων (τέσσερα συνολικά) στηρίχτηκε στην προσωπική επιλογή των μαθητριών. Το κριτήριο που υπερίσχυσε ήταν οι μεταξύ τους φιλικές σχέσεις.

Πριν από την ενασχόλησή τους με το εκάστοτε φύλλο εργασίας δίνονταν προφορικές οδηγίες στις μαθήτριες και απαντήσεις ή διευκρινίσεις από την πλευρά της εκπαιδευτικού σε απορίες που δημιουργούνταν μετά την ανάγνωση των εκφωνήσεων των ασκήσεων. Στο σημείο αυτό θα πρέπει να τονιστεί ότι οι μαθήτριες δεν αντιμετώπισαν ιδιαίτερα προβλήματα κατανόησης των ασκήσεων, καθώς το επίπεδό τους στην αγγλική γλώσσα κρίθηκε ικανοποιητικό και επαρκές.

Όσον αφορά στη στάση των μαθητριών, καθ' όλη τη διάρκεια της διδασκαλίας έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για το περιεχόμενο των φύλλων εργασίας και τον τρόπο διαχείρισής του αν και υπήρξαν βέβαια και στιγμές απογοήτευσης που προήλθαν από την αδυναμία των μαθητριών να ολοκληρώσουν με επιτυχία μέρη των δραστηριοτήτων που απαιτούσαν πιο ενισχυμένο γνωστικό υπόβαθρο. Στις περιπτώσεις αυτές ο ρόλος της εκπαιδευτικού υπήρξε καταλυτικός, καθώς αναλάμβανε να διευκολύνει τις μαθήτριες ρίχνοντας φως σε διάφορα γνωστικά κενά που προφανώς είχαν, κατορθώνοντας κατ' αυτόν τον τρόπο να κινητοποιήσει τη σκέψη τους.

Τέλος, η χρονική διάρκεια της διδασκαλίας δεν υπερέβη τα προκαθορισμένα χρονικά πλαίσια με αποτέλεσμα να μη δημιουργήσει λειτουργικά προβλήματα στο ωρολόγιο πρόγραμμα των μαθητριών.

9.7.3 ΑΞΙΟΛΟΓΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑΣ

Η αξιολόγηση της διδασκαλίας στηρίχθηκε στη σύγκριση μεταξύ των αρχικών ερωτηματολογίων (pre-test questionnaires) και των τελικών ερωτηματολογίων (post-test questionnaires), τα οποία οι μαθήτριες συμπλήρωσαν μετά τη λήξη της διδακτικής παρέμβασης. Στην αξιολόγηση της διδασκαλίας συμπεριλήφθηκε ως εργαλείο συλλογής δεδομένων και το φύλλο παρατήρησης, το οποίο σφυγμομετρούσε τη στάση των μαθητριών απέναντι σε αυτό το μοντέλο διδασκαλίας και στις γνώσεις που προσπάθησε να μεταδώσει.

Στόχος της συγκριτικής αυτής αξιολόγησης ήταν να διαπιστωθεί ο βαθμός κατανόησης του φαινομένου του μεταφορικού λόγου και η στάση των μαθητριών απέναντι στον τρόπο προσέγγισής του.

9.8 Ανάλυση του Τελικού Ερωτηματολογίου (post-test) -Σύγκριση με το Αρχικό Ερωτηματολόγιο (pre-test)

Το τελικό ερωτηματολόγιο συμπληρώθηκε από τις μαθήτριες δύο ημέρες μετά την εφαρμογή της διδασκαλίας, η οποία πραγματοποιήθηκε με τη βοήθεια των φύλλων εργασίας. Οι ερωτήσεις του τελικού ερωτηματολογίου διαφοροποιούνταν από αυτές του αρχικού ως προς το περιεχόμενό τους, εφόσον ανήκαν στην κατηγορία των λογοτεχνικών μεταφορών. Οι αυθεντικές λογοτεχνικές μεταφορές επελέγησαν εσκεμμένως, προκειμένου να διαπιστωθεί ο βαθμός. Η εκπαιδευτικός επέλεξε τις λογοτεχνικές μεταφορές από τις δύο ήδη γνωστές στις μαθήτριες ιστορίες του Wilde: “The Happy Prince” («Ο Ευτυχισμένος Πρίγκιπας») και “The Devoted Friend” («Ο Αφοσιωμένος Φίλος»), καθώς και από μια τρίτη του ίδιου συγγραφέα με τίτλο: “The Nightingale and the Rose” («Το Αηδόνι και το Τριαντάφυλλο»).

Οι ερωτήσεις του τελικού ερωτηματολογίου ήταν συνολικά πέντε και περιείχαν αντίστοιχα τρία υποερωτήματα η καθεμία. Κάθε μεταφορική έκφραση παρατίθετο σε μορφή αποσπάσματος από κάθε ιστορία και προηγούνταν των ερωτημάτων εφόσον ουσιαστικά αποτελούσε τη βάση για τη διατύπωση των απαντήσεων. Χαρακτηριστικά παρατίθεται το ακόλουθο παράδειγμα:

1.1 Ερώτηση: *All day long he flew, and at night-time he arrived at the city. "Where shall I put up?" he said; "I hope the town has made preparations."*

- A) Πώς θα εξηγούσες με δικά σου λόγια την κάθε μεταφορά που ακολουθεί.
- B) Υπάρχει κάποια παρόμοια κοινή μεταφορική έκφραση στην ίδια γλώσσα (αγγλική), που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.
- Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

Σε κάθε υποερώτημα μια αναμενόμενη σωστή απάντηση θα ήταν:

- A) Ελπίζω πως θα υπάρχει κάποιο μέρος για να περάσω τη νύχτα μου (να μείνω το βράδυ, να διανυκτερεύσω)
- B) *I hope I'll park somewhere for the night.*
- Γ) Ελπίζω να βρω κάπου να την πέσω για τη νύχτα.

Αναλυτικότερα και πιο συγκεκριμένα οι μαθήτριες απάντησαν σωστά στο σύνολο των ερωτήσεων, χωρίς να διαπιστωθεί κάποια ιδιαίτερη δυσκολία ως προς την κατανόηση των εκφράσεων, τη διατύπωση του νοήματός τους στην ελληνική ή ακόμη και τον εννοιολογικό συσχετισμό ανάμεσα στις δύο γλώσσες (μητρική και πρώτη ξένη γλώσσα). Η έλλειψη δυσκολίας οφείλεται στο γεγονός ότι οι μαθήτριες είχαν ήδη εξοικειωθεί με τον τρόπο διαχείρισης των λογοτεχνικών μεταφορών από την πρότερη ενασχόλησή τους με τα φύλλα εργασίας, που πραγματεύονταν τις εννοιολογικού χαρακτήρα μεταφορές. Όλες οι ερωτήσεις λοιπόν έλαβαν ολοκληρωμένες απαντήσεις, οι οποίες δεν παρεξέκλιναν της σωστής απόδοσης νοήματος. Για παράδειγμα στη δεύτερη ερώτηση: **1.2 "Round the garden ran a very lofty wall, but I never cared to ask what lay beyond it, everything about me was so beautiful."** μια ενδεικτική απάντηση μιας εκ των τεσσάρων μαθητριών είναι η ακόλουθη:

- A) Τον κήπο περιέβαλε ένας ψηλός τοίχος...
- B) The garden was fenced with a lofty wall...
- Γ) Ο κήπος κυκλωνόταν από ένα ψηλό τοίχο...

10. Φύλλο Παρατήρησης

Κατά τη διάρκεια της διδακτικής παρέμβασης η εκπαιδευτικός της τάξης με τη βοήθεια μιας συναδέλφου συμπλήρωσε ένα φύλλο παρατήρησης σχετικό με τον

τρόπο διεξαγωγής της διδακτικής διαδικασίας με τη χρήση των φύλλων εργασίας αλλά και με τη στάση των μαθητριών απέναντι σε αυτό τον τρόπο διδακτικής προσέγγισης και μάθησης. Βασικός λοιπόν ρόλος της εκπαιδευτικού της τάξης ήταν εκείνος της παρατηρήτριας.

10.1 Σχολιασμός Διδακτικής Παρέμβασης βάσει του Φύλλου Παρατήρησης

Σύμφωνα με τα συμπεράσματα της εκπαιδευτικού οι μαθήτριες επέδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τις δραστηριότητες των φύλλων εργασίας, καθώς δεν είχαν ασχοληθεί στο παρελθόν με ανάλογο τύπου εργασίες. Η κατανόηση της εκφώνησης κάθε δραστηριότητας διευκολύνθηκε από τις προφορικές οδηγίες και συμβουλές της εκπαιδευτικού, που παρέχονταν κυρίως πριν από την έναρξη κάθε δραστηριότητας και κάθε φορά που οι μαθήτριες ζητούσαν διευκρινίσεις σε τυχόν απορίες τους. Το χρονικό πλαίσιο διεκπεραίωσης των εργασιών ήταν προκαθορισμένο από την εκπαιδευτικό της τάξης, ούτως ώστε να μην υπερβαίνει τα όρια της μιας διδακτικής ώρας για κάθε φύλλο εργασίας. Μοναδική εξαίρεση αποτέλεσε το τρίτο φύλλο, η ολοκλήρωση του οποίου πραγματοποιήθηκε σε δύο διδακτικές, λόγω του βαθμού δυσκολίας των δραστηριοτήτων και της καλύτερης κατανόησης και εμπέδωσής τους από την πλευρά των μαθητριών. Σε γενικότερα επίπεδα ο βαθμός δυσκολίας του συνόλου των εργασιών δεν υπερέβη το γνωστικό επίπεδο των υποκειμένων της έρευνας, με αποτέλεσμα οι μαθήτριες να μη συναντήσουν ιδιαίτερες δυσκολίες στο χειρισμό τους, γεγονός που διαπιστώθηκε και από το σύνολο των απαντήσεών τους.

Παρόλα αυτά σημειώθηκαν και στιγμές έντασης και προβληματισμού σε ό,τι αφορούσε στην κατανόηση και ανάλυση των εννοιολογικών μεταφορών. Στην προκειμένη περίπτωση οι μαθήτριες δικαιολογημένα αφιέρωσαν περισσότερο χρόνο στην πραγμάτευση των εννοιολογικών μεταφορών όχι τόσο λόγω έλλειψης επαρκούς γνωστικού υπόβαθρου, αλλά λόγω αδυναμίας ενεργοποίησης της κριτικής τους ικανότητας. Η εκπαιδευτικός παρατήρησε ότι οι μαθήτριες χειρίζονταν με μεγαλύτερη ευκολία δραστηριότητες στις οποίες καλούνταν να ανακαλέσουν στη μνήμη τους ήδη υπάρχουσες γνώσεις (ιδιαίτερα στην αγγλική γλώσσα), τις οποίες προφανώς κατείχαν λόγω επανειλημμένων απομνημονεύσεων. Αντιθέτως δραστηριότητες που απαιτούσαν κριτική σκέψη, αφαιρετική ικανότητα και συνδυασμό γνώσεων προκαλούσαν δυσaráσκεια και κάποιες στιγμές απογοήτευση και τάση εγκατάλειψης της προσπάθειας αναζήτησης λύσης. Τέτοιου είδους

δραστηριότητες απαιτούσαν το συσχετισμό εννοιών ανάμεσα στη μητρική γλώσσα των μαθητριών και την πρώτη ξένη γλώσσα και τη δυνατότητα μετάβασης από μια απλή κυριολεκτική έννοια σε μια πιο αφηρημένη και συνεπώς μεταφορική.

Η εκπαιδευτικός κατέληξε στο συμπέρασμα ότι ένα μεγάλο τμήμα της δυσκολίας των μαθητριών να διαχειριστούν με ευχέρεια τους συσχετισμούς ανάμεσα στη μεταφορική σκέψη των δύο γλωσσών οφειλόταν στην ήδη υπάρχουσα μεθοδολογία προσέγγισης των σχολικών εργασιών από πλευράς μαθητών και εκπαιδευτικών. Οι συγκεκριμένες μαθήτριες αντικατοπτρίζουν το προφίλ της πλειονότητας του μαθητικού δυναμικού αυτής της ηλικίας, που στηρίζει τις σχολικές του επιδόσεις στην απομνημόνευση και τη μηχανική εφαρμογή μεθόδων απόκτησης γνώσης. Αξιοσημείωτη είναι η έκπληξη που δοκίμασαν οι μαθήτριες όταν παροτρύνθηκαν να σκεφτούν σε πρακτική και λογική βάση, προκειμένου να διενεργήσουν εννοιολογικούς συσχετισμούς ανάμεσα στο μεταφορικό λόγο της μητρικής τους γλώσσας και τον αντίστοιχο της αγγλικής. Διαπίστωσαν και οι ίδιες ότι και στις δύο γλώσσες υπάρχουν πολλά κοινά σημεία (συντακτικά, γραμματικά, λεξιλογικά και εν προκειμένω εννοιολογικά), τα οποία μέχρι πρότινος αγνοούσαν λόγω της αδρανοποίησης της κριτικής τους ικανότητας. Η σημασιολογική ανάλυση των μεταφορών (καινοφανών και αυθεντικών λογοτεχνικών) τις βοήθησε να διαπιστώσουν ότι μια επισταμένη ανάλυση της ελληνικής γλώσσας οδηγεί στην κατανόηση άγνωστων σημασιολογικών περιοχών μιας ξένης γλώσσας και το αντίθετο. Η πληθώρα των αγγλικών μεταφορικών εκφράσεων που είχαν στη διάθεσή τους λόγω της συνεχούς απομνημόνευσης αλλά και η εμπειρική γνώση και χρήση αντίστοιχων εκφράσεων στη μητρική τους γλώσσα οδήγησε επιπλέον στη διαπίστωση ότι οι δύο γλώσσες μοιράζονται πολλά κοινά πολιτισμικά στοιχεία, τα οποία συναρτώνται και κατ' επέκταση αντιπροσωπεύουν κοινές ανθρώπινες εμπειρίες, την εμπειρική βάση του μεταφορικού λόγου.

11. ΤΕΛΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ-ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

Η εξέλιξη στους τομείς της γλωσσολογίας, της ψυχολογίας και της λογοτεχνικής θεωρίας αντίστοιχα οδήγησε στην άρση βαθιά ριζωμένων αντιλήψεων και στην υιοθέτηση της άποψης της σύγχρονης γνωσιακής θεωρίας ότι ο μεταφορικός λόγος δεν αποτελεί ένα απλό γλωσσικό φαινόμενο αλλά μια διαδικασία σκέψης, που

στηρίζεται σε μεγάλο βαθμό στην ανθρώπινη εμπειρία. Μια ιδιαίτερη θέση στο πλαίσιο αυτής της θεώρησης κατέχει και η άποψη ότι οι αυθεντικές λογοτεχνικές μεταφορές δεν είναι παρά μια εννοιολογική επέκταση των κοινών καθημερινών μεταφορών, οι οποίες προσαρμόζονται σε αυτό που θέλει να εκφράσει κάθε φορά ο λογοτέχνης. Όπως γράφουν άλλωστε και οι Lakoff και Turner στο εισαγωγικό σημείωμα του βιβλίου τους που αφορά στην ποιητική μεταφορά: «Οι μεγάλοι ποιητές μπορούν να μας μιλήσουν, επειδή χρησιμοποιούν τους τρόπους σκέψης που όλοι μας κατέχουμε» (Lakoff & Turner, 1989).

Στο πλαίσιο αυτής της αντίληψης στηρίχτηκε ο σχεδιασμός και η εφαρμογή της παρούσας διδακτικής και μαθησιακής διαδικασίας.

Το θεωρητικό υπόβαθρο της διδακτικής παρέμβασης αποτέλεσαν οι γλωσσολογικές αντιλήψεις καθώς και αντιλήψεις γνωστικής ψυχολογίας που αφορούν στη μεταφορική σκέψη.

Ιδιαίτερης προσοχής έτυχαν οι ήδη υπάρχουσες γνώσεις, απόψεις και αναπαραστάσεις των μαθητριών καθώς *ο μαθητής θεωρείται ο κύριος συντελεστής για την κατάκτηση της γνώσης και επομένως η απόκτησή της εξαρτάται από το βαθμό ενεργοποίησης των πνευματικών του δυνατοτήτων* (Κολιάδης, 1989).

Επομένως όπως προέκυψε από τη μελέτη του αρχικού ερωτηματολογίου που συμπλήρωσαν, οι μαθήτριες στήριζαν τις απαντήσεις τους σε γνώσεις που είχαν οικειοποιηθεί λόγω της συχνής αποστήθισης πληροφοριών από το εκάστοτε σχολικό εγχειρίδιο της Αγγλικής γλώσσας, το οποίο αποτελεί πιθανώς και τη μοναδική πηγή επαφής των παιδιών με την αγγλική γλώσσα και τον πολιτισμό στα πλαίσια του μαθήματος της πρώτης ξένης γλώσσας. Επίσης ο τρόπος διατύπωσης των απαντήσεών τους μαρτυρούσε σε κάποια σημεία τη στείρα αναμετάδοση μεμονωμένων πληροφοριών, καθώς οι μαθήτριες «αναμασούσαν» αποθηκευμένη γνώση χωρίς να ενεργοποιούν την κριτική τους σκέψη.

Μετά την ολοκλήρωση της διδακτικής διαδικασίας με τη χρήση των φύλλων εργασίας και τη συγκριτική μελέτη του αρχικού (pre-test) και τελικού (post-test) ερωτηματολογίου κατέστη φανερό ότι η διαφορετική μεθοδολογική προσέγγιση νέων πληροφοριών διαφοροποίησε σημαντικά τη επίδοση των μαθητριών. Συγκεκριμένα προέκυψε ότι:

- © Οι μαθήτριες ήταν σε θέση να προσεγγίζουν μόνες τους τη γνώση καθώς έμαθαν να ερευνούν μια ποικιλία πηγών πληροφόρησης, να επιλέγουν τις

πιο σημαντικές πληροφορίες, να τις οργανώνουν, να τις συσχετίζουν και τέλος να τις αξιοποιούν κατάλληλα μετατρέποντάς τις σε γνώσεις.

- Ⓢ Οι μαθήτριες ενεργοποίησαν τις γνωστικές τους δεξιότητες που μέχρι τότε παρέμεναν σε λανθάνουσα κατάσταση λόγω της παραδοσιακής παροχής και μετάδοσης γνώσεων (declarative knowledge) με τη μορφή των εννοιολογικών συσχετισμών ή παραλληλισμών. Έμαθαν δηλαδή, να συμμετέχουν ενεργά στην απόκτηση της γνώσης κρίνοντας ποιες είναι οι πιο χρήσιμες ή οι λιγότερο χρήσιμες πληροφορίες προκειμένου να διεκπεραιώσουν οποιαδήποτε ανατιθέμενη δραστηριότητα.
- Ⓢ Αξιοποίησαν τις μεταγνωστικές τους δεξιότητες μαθαίνοντας πώς να μαθαίνουν μέσα από τα λάθη τους. Η απενοχοποίηση του λάθους προέτρεψε τις μαθήτριες να προχωρήσουν σε περαιτέρω διερεύνηση μιας προβληματικής κατάστασης, προκειμένου να αναπτύξουν στρατηγικές επίλυσής της. Το λάθος επομένως αποτελούσε το ερέθισμα για την κατάκτηση νέων γνώσεων.
- Ⓢ Όσον αφορά στην ανάπτυξη κοινωνικών δεξιοτήτων επικοινωνίας, οι μαθήτριες ανέπτυξαν πνεύμα συνεργατικότητας, όπου αυτό ήταν επιτρεπτό, με σκοπό να διευκολύνουν την επίτευξη του κοινού τους στόχου που δεν ήταν άλλος από τη διεκπεραίωση των δραστηριοτήτων (ομαδικών) και την απόκτηση γνώσης. Οι μαθήτριες συζητούσαν μεταξύ τους ως μέλη μιας ομάδας, ανταλλάσσοντας απόψεις τις οποίες προσπαθούσαν να επικοινωνήσουν μεταξύ τους στηρίζοντάς τις σε επιχειρήματα.
- Ⓢ Τελευταία και πιο σημαντική είναι η διαπίστωση ότι οι μαθήτριες αντιλήφθηκαν ότι μεταξύ της μητρικής τους γλώσσας και αυτής που διδάσκονται ως πρώτη ξένη (αγγλική) υπάρχουν πολλά κοινά εννοιολογικά και γλωσσολογικά στοιχεία, η κατανόηση των οποίων διευκολύνει με τη σειρά της την κατανόηση και τη σωστή χρήση των ίδιων των γλωσσών στο σύνολό τους.

Παρά το γεγονός ότι κατά καιρούς διατυπώνονται απόψεις και θεωρίες επιστημόνων που εκπροσωπούν διαφορετικούς κλάδους περί της αυθεντικότητας του λογοτεχνικού μεταφορικού λόγου, υπάρχει ακόμη ευρύ πεδίο για έρευνα και αναζήτηση απαντήσεων σε ερωτήματα που προκύπτουν όπως:

- Η μεταφορά στη λογοτεχνία λαμβάνει ιδιαίτερα νοήματα εξυπηρετώντας συγκεκριμένο σκοπό, όπως για παράδειγμα τη διάνθιση ενός κειμένου;
- Τί δεν είναι ιδιαίτερο αλλά γενικό στη λογοτεχνική μεταφορά;
- Ποιες γλωσσολογικές και εννοιολογικές δομές της λογοτεχνικής μεταφοράς μπορούν να ερμηνευτούν βάσει των γενικότερων κανόνων που διέπουν τη γλώσσα;
- Οι λογοτέχνες και οι ποιητές θέτουν σε εφαρμογή ιδιαίτερες στρατηγικές χειρισμού του λόγου, προκειμένου να δημιουργήσουν μια αυθεντική λογοτεχνική μεταφορά;
- Πώς διαφοροποιείται ο μεταφορικός λόγος στα διάφορα λογοτεχνικά είδη (μυθιστορήματα, θεατρικά έργα, ποιήματα), στις περιόδους (ρομαντισμός, ρεαλισμός, μεταμοντερνισμός) κ.τ.λ.;

12. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ

- Βοσνιάδου, Στέλλα (1987). *Πώς Μαθαίνουν οι Μαθητές*. Αθήνα: Θεμέλιο.
- Hawkes, Terence. Μετάφραση: Πεντζίκης Γαβριήλ – Νίκος. *Μεταφορά – Η Γλώσσα της Κριτικής*. Ερμής, 1978.
- Κολιάδης, Α., Ε., (1989). *Θεωρίες Μάθησης και Εκπαιδευτική Πράξη, Τόμος Α΄ Συμπεριφοριστικές Θεωρίες*. Αθήνα.
- Μήτσης, Ν. (2004). *Η Διδασκαλία της Γλώσσας υπό το Πρίσμα της Επικοινωνιακής Προσέγγισης*. Αθήνα: Gutenberg
- Ricoeur, Paul. Μετάφραση: Παπαγιώργης Κωστής. *Η Ζωντανή Μεταφορά. Γλώσσα – Θεωρία – Πράξη*. Εκδόσεις: Κριτική, 1998.
- Χατζησαββίδης, Σ. (1999). *Γλώσσα και Λογοτεχνία: Ο λογοτεχνικός και μη λογοτεχνικός λόγος στη διδακτική πράξη*. Στο *Λογοτεχνία και Εκπαίδευση*, Αποστολίδου, Β. και Χοντολίδου, Ε. (επιμέλεια) (σελ. 103-117). Αθήνα: Τυπωθήτω.

ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ

- Barnden John, Glasbey Sheila, Lee Mark, and Markert Katja (Spiral-bound - 27 Mar 2003). *Proceedings of the Interdisciplinary Workshop on Corpus-based Approaches to Figurative Language: Held in Conjunction with Corpus Linguistics*.
- Bernstein, Susan (2005). *The Gift of Metaphor* in Differences 16 no3 76-87.
- Black, Max (1962). *Models and Metaphors*. New York: Cornell University Press.
- Brugman, Claudia (1990). "What is the Invariance Hypothesis?" Cognitive

Linguistics 1.

- Cameron, Lynne (2003). *Metaphor in Educational Discourse*. London / New York: Continuum.
- Cameron, Lynne & Low Graham (1999). *Researching and Applying Metaphor (Cambridge Applied Linguistics)*. Cambridge University Press.
- Cameron, L. (1999). "Operationalising 'metaphor' for applied linguistic research" in: L. Cameron and G. Low (Ed.) *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cameron, L. (1999). "Identifying and describing metaphor in spoken discourse data" in: L. Cameron and G. Low (Ed.) *Researching and Applying Metaphor*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cameron, L. (2003). *Metaphor in Educational Discourse*. London – New York: Continuum.
- Clark, H. H. (1996). *Arenas of language use*. Chicago: University of Chicago Press.
- Coulson, Seana (1997). *Semantic Leaps: The Role of Frame Shifting and Conceptual Blending in Meaning Construction*. University of California, San Diego: Ph.D. Dissertation.
- Davidson, Donald (1984). *Inquiries into Truth and Interpretation*. Stanford University Press.
- Dickinson, Emily (1959). *Selected Poems of Emily Dickinson*. New York: Mc Millan.
- Dirven, René (1994). *Metaphor and Nation: Metaphors Africaners Live By*. Publisher: Lang.
- Fernandez, James W. (1991). *Beyond Metaphor : The Theory of Tropes in Anthropology*. Stanford University Press.
- Freedman, A., & Medway, P (Eds.). (1994). *Genre and the new rhetoric*. London: Taylor & Francis.
- Fauconnier, G. & Turner, M. (1994). *Conceptual Projection and Middle Spaces*. San Diego: University of California Press.
- Fauconnier, G. & Turner, M. (1998). "Conceptual Integration Networks", *Cognitive Science* 22.
- Flunderik, Monica, Freeman C. Donald & Freeman H. Margaret (1999). *Metaphor and Beyond: An Introduction in Poetics Today* 20.3 383-396.
- Giora, Rachel & Ofer, Fein (1996). *Irony: Context and Salience in Metaphor and Symbol, Volume 14*.

- Gentner, D. (1983). *Structure-mapping: A theoretical framework for analogy*. *Cognitive Science*. 7 (2), pp155-170.
- Gentner, Dedre & Toupin, Cecile (1986). *Systematicity and Surface Similarity in the Development of Analogy*. *Cognitive Science* 10(3): 277-300.
- Gibbs, R.W. (1994). *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Goatly, Andrew (1997). *The Language of Metaphors*. London: Routledge.
- Grady, Joseph, Sarah Taub & Pamela Morgan (1996). "Primitive and Compound Metaphors". *Conceptual Structure, Discourse and Language* ed. By Adele Goldberg. Stanford, CA:CSLI.
- Grady, Joseph (1997). *Foundations of meaning: primary metaphors and primary scenes*. University of California, Berkeley: Ph.D. Dissertation.
- Grey, William (2000). *Metaphor and Meaning*. Minerva.
- Gross, Alan (1990). *The Rhetoric of Science*. Harvard University Press.
- Halliday, M.A.K. & J.R. Martin (1993). *Writing Science. Literacy and Discursive Power*. Λογδίο: Falmer Press.
- Hoffman, R. Robert (1997). *The Poetics of Mind: Figurative Thought, Language and Understanding*. Psychology Press: Taylor and Francis Group.
- Hoffman, Robert R. et al.'s. (1990). *Cognitive Metaphors in Experimental Psychology* in David Leary's *Metaphors in the History of Psychology*.
- Holyoak, K. J. (1984). *Analogical thinking and human intelligence*. In R. J. Sternberg (Ed.) *Advances in the psychology of human intelligence*, Vol. 2 (pp. 199-230). Hillsdale, N.J.: Erlbaum.
- Jakendorf, Ray (1983). *Semantics and Cognition*.
- Kay, Paul (1983). *What is the Sapir – Whorf Hypothesis?* Berkeley Cognitive Science Report.
- Kittay, Eva F. (1987). *Metaphor: Its Cognitive Force and Linguistic Structure*. Claredon Press, Oxford University Press.
- Knowles, Murray & Moon, Rosamund (2006). *Introducing Metaphor*. Routledge.
- Kövecses, Zoltán (2002). *Metaphor – A Practical Introduction*. Oxford University Press.
- Kövecses, Zoltán & Szabó, Peter (1995). *The "Container" Metaphor of Anger in English, Cinese, Japanese and Hungarian* in: Radman Zdravko (ed.), *From a Metaphorical Point of View: A Multidisciplinary Approach to the Cognitive*

- Content of Metaphor*. Berlin: Mouton de Gruyter: 117-145.
- Lakoff, George (1987). *Women, Fire and Dangerous Things*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George & Johnson Mark (1980 / 2003). *Metaphors We Live By*. Chicago: University of Chicago Press.
- Lakoff, George (1993). "The Contemporary Theory of Metaphor" στο A. Ortony (επιμ.) *Metaphor and Thought*. Cambridge University Press, 202-251.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (1999). *Philosophy in the Flesh: the Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books.
- Lakoff, George & Johnson, Mark (2005). Μετάφραση: Καλομενίδου Όλγα. *Ο Μεταφορικός λόγος. Ο Ρόλος της Μεταφοράς στην καθημερινή μας ζωή*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.
- Lakoff, G. & Turner, M (1989). *More than Cool Reason: a field guide to poetic metaphor*. Chicago: University of Chicago Press.
- Low, G. (1998). "On Teaching Metaphor". *Applied Linguistics* 9/2 pp. 125-147.
- Marr, D., *Vision: A computational investigation into the human representation and processing of visual information*, W.H. Freeman publ., 1982.
- Mayer, R.E. (1987), *Educational Psychology: A Cognitive Approach*, Little, Brown, Boston, MA, .
- Meadow – Goldin, Susan (2006). *Talking and Thinking with our Hands* in *Association for Psychological Science* vol. 15 - no.1.
- Mumford, Simon (2005). "Explaining Grammar with Metaphors" in *HLT Magazine and Pilgrims Limited*, vol. 6.
- Picken, Jonathan (2001). "Metaphor in Narrative and the Foreign Language Learner" in *Nottingham Linguistic Circular* 16.
- Richards, I.A (1936). *The Philosophy of Rhetoric*. New York: Oxford University Press.
- Ricoeur, Paul (1981). *Hermeneutics and the Human Sciences: Essays on Language, Action and Interpretation*. Ed. John B. Thompson. Cambridge: CUP.
- Spinelli, E, & Williams, S. A. (1981). *From Language to Literature: Teaching Figurative Language in the College Foreign Language Class*. *Foreign Language Annals* 14(1), 37-43.
- Spiro, R. J., Feltovich, P. J., Coulson, R. L., & Anderson, D. (1989). Multiple analogies for complex concepts: Antidotes for analogy-induced misconception in advanced knowledge acquisition. In S. Vosniadou & A. Ortony (Eds.),

- Similarity and analogical reasoning* (pp. 498-531). Cambridge, MA: Cambridge University Press.
- Steen, Gerard & Gibbs, Raymond (2004). *Questions about Metaphor in Literature* in European Journal of English Studies Vol.8, No.3, pp.337-354.
- Suleiman, M. F., & Moore, R. (1995). *Figures of Speech, Symbolism and the Communicative Process in the Multilingual Classrooms*.
- Vosniadou, S. & Ortony, A. (1989). (Επιμ.) *Similarity and Analogical Reasoning*, New York: NY: Cambridge University Press.
- Vosniadou, S. (1989). "Context and the Development of Metaphor Comprehension", *Metaphor and Symbolic Activity* 4:159-171.
- Vygotsky, Lev (1962/1986). *Thought and Language*. Ed. Kozulin Alex. The MIT Press.
- Werth, Paul (1994). *Text World Theory* in Gavins, Joanna *(Re)thinking modality : A text-world perspective*. Journal of literary semantics 2005, vol. 34.
- Wilde, Oscar (2005). *Ιστορίες από τον Όσκαρ Ουάιλντ* ("The Happy Prince", "The devoted Friend", "The Nightingale and the Rose"). Μετάφραση: Παπασταύρου Άννα. Εκδόσεις: Παπαδόπουλος.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ

- Brent, Douglas (2000). *Philosophy and Rhetoric, Argumentation and Exploration*.
<http://www.ucalgary.ca/~dabrent/webliteracies/philrhet.htm>.
- Burke, Kenneth & Klumpp, James F. (2002)
http://www.wam.umd.edu/~jklumpp/comm758b/Comm758_svl.pdf. Seminar notes.
- Gay, C. William (1992). *Ricoeur on Metaphor and Ideology* in Darshana International 32, (January, 1992): 59-70.
- Grady, Joseph, Oakley, Todd, Coulson Seana (2008). *Blending and Metaphor*.
<http://marktturner.org/blendaphor.html>
- Krikmann, Arvo (1994). *The Great Chain Metaphor: An Open Sesame for Proverb Semantics?* In Proverbium 11, pp. 117-124.
<http://www.folklore.ee/Folklore/nr1/gcm.htm>
- Stockwell, Peter (1999). *The Inflexibility of Invariance* in Language and Literature, vol. 8, No. 2, 125-142.

13. ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(1^ο μέρος: μεταφορικές εκφράσεις στην ελληνική γλώσσα)

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΤΜΗΜΑ ΔΗΜΟΤΙΚΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«Σύγχρονα Περιβάλλοντα Μάθησης και Παραγωγή Διδακτικού Υλικού»

Συλλογή Δεδομένων: Ιούλιος 2008

Το ερωτηματολόγιο που καλείστε να συμπληρώσετε αποτελεί εργαλείο συλλογής δεδομένων μιας έρευνας για την κατανόηση και ερμηνεία του μεταφορικού λόγου στην ελληνική και στην αγγλική γλώσσα. Η συμμετοχή σας στη συλλογή δεδομένων θα διατηρηθεί ανώνυμη και οι απαντήσεις σας θα χρησιμοποιηθούν μόνο για ερευνητικούς και διδακτικούς σκοπούς.

Παρακαλώ απαντήστε σε όλες τις ερωτήσεις, εκφράζοντας ελεύθερα την προσωπική σας άποψη. Μην ανταλλάσσετε πληροφορίες με τους/τις συμμαθητές/ριές σας, καθώς σε αυτή την περίπτωση οι απαντήσεις σας θα κριθούν άκυρες.

Σας ευχαριστώ εκ των προτέρων για την προθυμία σας να συμμετέχετε στην έρευνα και για το χρόνο που διαθέτετε στη συμπλήρωση του ερωτηματολογίου.

Φύλο: Αγόρι Κορίτσι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Τί εννοούμε με τον όρο «μεταφορά»;

.....
.....
.....

2. Στις μεταφορικές εκφράσεις που ακολουθούν προσπάθησε να γράψεις όσο πιο αναλυτικά μπορείς:

A) Πώς καταλαβαίνεις/ εξηγείς την κάθε μεταφορά που ακολουθεί.

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά.

Γ) Να γράψεις με λίγα λόγια πως πιστεύεις ότι θα εκφράζαμε αυτό που θέλουμε κάθε φορά, αν αντί των μεταφορών χρησιμοποιούσαμε τις αντίστοιχες κυριολεκτικές εκφράσεις.

2.1 **«Η πολιτική είναι στο αίμα του»**

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;

.....
.....
.....

Γ) Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση.

.....
.....
.....

2.2 **«Έφτασε στο γραφείο με την ψυχή στο στόμα»**

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;

.....
.....
.....

Γ) Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση.

.....
.....
.....

2.3

**«Οι καλύτεροί του φίλοι του γύρισαν την πλάτη
μετά από όσα είπε.»**

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;

.....
.....
.....

Γ) Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση.

.....
.....
.....

2.4

«Η επιχείρηση κρατάει πάντα έναν άσο στο μανίκι της.»

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;

.....
.....
.....

Γ) Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση.

.....
.....
.....

2.5

«Η συμφωνία μεταξύ των δύο στοιχείων έμεινε στα χαρτιά»

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Γιατί νομίζεις ότι χρησιμοποιείται η συγκεκριμένη μεταφορά;

.....
.....
.....

Γ) Απόδωσε το ίδιο νόημα, χρησιμοποιώντας μια κυριολεκτική έκφραση.

.....
.....
.....
.....

ΑΡΧΙΚΟ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

(2^ο μέρος: μεταφορικές εκφράσεις στην αγγλική γλώσσα)

Το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο αποτελεί το δεύτερο μέρος του αρχικού ερωτηματολογίου και περιέχει μεταφορικές εκφράσεις της αγγλικής γλώσσας καθώς και κοινές μεταφορικές εκφράσεις μεταξύ της ελληνικής και της αγγλικής.

Φύλο: **Αγόρι** **Κορίτσι**

1. Στις μεταφορικές εκφράσεις που ακολουθούν προσπάθησε να γράψεις όσο πιο αναλυτικά μπορείς:

A) Πώς θα εξηγούσες με δικά σου λόγια την κάθε μεταφορά που ακολουθεί.

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

1.1

**“Every time he gets angry, George behaves like a
bull in a china shop”**

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.2

“Mr. Jones rents cars and motorbikes every summer in Mykonos. That’s why tourism is his bread and butter”

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.3

“It’s hard to swallow such a rude behaviour”

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.4

“The test was so easy that I felt foolish having butterflies in my stomach”

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.5

“Fixing my bicycle was a piece of cake for me”

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.6

“He is always sticking his nose into my business”

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.7

"He told me to *seal my lips* and not to betray him"

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στη μητρική σου γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς άλλες εκφράσεις που περιέχουν στη μητρική σου γλώσσα το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Η ιστορία του Oscar Wilde έχει τον τίτλο "The Happy Prince". Ποια νομίζετε ότι μπορεί να είναι η υπόθεση της ιστορίας; Σημειώστε τις απόψεις σας.

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

2. Διαβάστε την ιστορία (σιωπηρή ανάγνωση) και υπογραμμίστε τυχόν άγνωστες λέξεις.

3. Συζητήστε μέσα στην τάξη το περιεχόμενο της ιστορίας και ορίστε πλαγιότιτλους και νοηματικές ενότητες.

4. Γράψτε την περίληψη της ιστορίας μέσα σε 10 - 15 σειρές.

-
-
-
-

2ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. Σκεφτείτε ότι πολλές φορές για να εκφράσετε αυτό που θέλετε ή να εξηγήσετε κάτι σε ένα συνομιλητή σας χρησιμοποιείτε παραδείγματα από την καθημερινότητα, από γεγονότα που παρατηρείτε να διαδραματίζονται γύρω σας και γενικότερα από τις προσωπικές σας εμπειρίες. Για παράδειγμα το ανθρώπινο σώμα μπορεί να χρησιμοποιηθεί ως μονάδα μέτρησης σε περιπτώσεις που κάποιος θέλει να δηλώσει «το πολύ» ή «το λίγο». Έχοντας στο μυαλό μας ότι «το πολύ» είναι πάντα κάτι που αυξάνει και πηγαίνει προς τα πάνω και ότι «το λίγο» μειώνεται και πάει προς τα κάτω, θεωρούμε ότι κάτι που βρίσκεται στο ύψος του προσώπου δηλώνει «το πολύ», ενώ κάτι που βρίσκεται κοντά στα πόδια δηλώνει το ακριβώς αντίθετο. Εκφράσεις που επιβεβαιώνουν τα παραπάνω είναι οι εξής: «του ανέβηκε το αίμα στο κεφάλι», «έριξε τα μούτρα του στο πάτωμα και μου ζήτησε συγγνώμη», «έγινε μούσκεμα από την κορυφή ως τα νύχια». Μπορείτε να σκεφτείτε παρόμοιες εκφράσεις στην ελληνική και στην αγγλική αντίστοιχα και να τις σημειώσετε;

Ελληνικές Μεταφορές	Αγγλικές Μεταφορές

2. Σκεφτείτε πάλι κάποιες περιπτώσεις που η συμπεριφορά σας απέναντι σε ένα φίλο σας είναι εχθρική, λόγω του ότι έχετε μαλώσει ή παρεξηγηθεί μαζί του. Υπάρχουν εκφράσεις που για να περιγράψουν αυτή τη συμπεριφορά, περιέχουν λέξεις που αναφέρονται σε μέλη του ανθρώπινου σώματος. Π.χ. «του γύρισε την πλάτη», «τον κοιτάει με μισό μάτι».

Ποιες εκφράσεις (στην ελληνική και στην αγγλική αντίστοιχα) που περιέχουν ανάλογες λέξεις θα χρησιμοποιούσατε αν θέλατε να εκφράσετε την αντίθετη συμπεριφορά (φιλική συμπεριφορά);

Ελληνικές Μεταφορές	Αγγλικές Μεταφορές

3. Η κατάσταση στην οποία βρίσκεται το ανθρώπινο σώμα δηλώνει αν ένας άνθρωπος είναι υγιής ή όχι. Άμεση ένδειξη για αυτό αποτελεί η θερμοκρασία του οργανισμού ή το χρώμα του προσώπου. Όταν για παράδειγμα κάποιος είναι άρρωστος και έχει πυρετό, λέμε ότι «αυτός ψήνεται στον πυρετό» ή όταν κάποιος νιώθει αδύναμος και είναι χλωμός, λέμε ότι «είναι κάτασπρος σαν το πανί».

Διαβάστε προσεκτικά τις μεταφορικές εκφράσεις που ακολουθούν και σημειώστε τί πιστεύετε ότι θέλει καθεμία να δηλώσει: «του βγήκε η ψυχή μέχρι να φτάσει στο σπίτι», «έχει ένα μυαλό ξουράφι», «τώρα τελευταία δεν μπορεί να πάρει τα πόδια του», «αυτός χάνει λάδια», «έχει πέσει σε λήθαργο». Γνωρίζετε αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις που να περιέχουν το ίδιο ακριβώς ή περίπου το ίδιο νόημα;

Νόημα

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

Παρόμοιες εκφράσεις στην αγγλική

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....

4. Μια μεταφορική έκφραση που δηλώνει το πως λειτουργεί το ανθρώπινο σώμα είναι η εξής: «ο ανθρώπινος οργανισμός είναι ένα καλοκουρδισμένο ρολόι». Υπάρχουν και άλλες μεταφορικές εκφράσεις με τις οποίες μπορούμε να αναφερθούμε στη συγκεκριμένη έννοια, όπως: «είναι περδίκι», «είναι πτώμα από την κούραση», «έχει σκουριάσει από την καθιστική ζωή».

Ποια μεταφορά πιστεύετε ότι δηλώνουν οι ακόλουθες εκφράσεις: «σφράγισε τα χείλη του για να μην προδώσει το φίλο του», «ορκίστηκε ότι θα πάρει το μυστικό στο τάφο του», «έραψε το στόμα του για πολλοστή φορά», «κατάπιε τη γλώσσα του όση ώρα οι φίλοι του συζητούσαν».

-
-
-

5. Σημειώστε τί σας έρχεται στο μυαλό όταν ακούτε τις εκφράσεις: «έβαλε πλάτες στην επιχείρηση», «έκανε πάλι του κεφαλιού του», «αυτή η περίπτωση βγάζει μάτι», «τα μάτια σου δεκατέσσερα», «έχει καθαρό μέτωπο», «έχει μεγάλη γλώσσα», «ο νους του τρέχει». Γράψτε μια παράγραφο χρησιμοποιώντας όποια από τις εκφράσεις θέλετε.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

3ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

1. "Then you are quite **behind the age**," said the Water-rat. "Every good story-teller nowadays starts with the end, and then goes on to the beginning, and concludes with the middle". That is the new method." Το παραπάνω απόσπασμα από την ιστορία του Wilde "The Devoted Friend" περιέχει τη μεταφορική έκφραση "behind the age" που σημαίνει «εκτός εποχής», «εκτός μόδας» και αναφέρεται σε κάτι ανεπίκαιρο και ξεπερασμένο. Η κατά λέξη μετάφραση της μεταφοράς: «πίσω από την εποχή» δείχνει ότι κάτι που δεν είναι σύγχρονο τοποθετείται «πίσω» στο χρόνο. Αντιθέτως, μπορούμε να πούμε ότι κάτι που συμβαδίζει με την εποχή του και εξελίσσεται βρίσκεται «μπροστά». Υπάρχουν αρκετές εκφράσεις που χρησιμοποιούμε καθημερινά και οι οποίες αποδεικνύουν ότι το ξεπερασμένο και παλιό είναι ΠΙΣΩ, ενώ το νέο και σύγχρονο είναι ΜΠΡΟΣΤΑ, όπως: «αυτός βρίσκεται εκτός τόπου και χρόνου», «με τις ιδέες που έχει είναι χρόνια μπροστά». Σημειώστε ανάλογες εκφράσεις που γνωρίζετε ότι υπάρχουν στην αγγλική.

.....

.....

.....

.....

.....

2. Η έννοια του χρόνου συνδέεται άμεσα με τις ανθρώπινες δραστηριότητες και αναφέρεται εμμέσως στη νοητική ικανότητα ενός

ατόμου. Για παράδειγμα, ένας άνθρωπος που ξυπνά πρωί για να πάει στη δουλειά του θεωρείται δραστήριος και ικανός σε σχέση με κάποιον που ξεκινά τη μέρα του το μεσημέρι ή πιο αργά το απόγευμα. Βάσει των παραπάνω προσπαθήστε να αποδώσετε το νόημα των ακόλουθων μεταφορών και συσχετίστε τις με αντίστοιχες ελληνικές που γνωρίζετε: "he is in the dark as regards the unpaid bills", "she runs out of time when she has a test", "let's call it a day", "he is ages ahead at his job", "this is an Indian summer for his company", "talking on the phone is all in his day's work".

Νόημα

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....

Ελληνικές Μεταφορές

- 1.....
- 2.....
- 3.....
- 4.....
- 5.....
- 6.....

3. Μια αγγλική μεταφορική έκφραση που δηλώνει ότι κάτι πραγματοποιείται την τελευταία στιγμή είναι η εξής: "you have made an eleventh hour decision" και η αντίστοιχη ελληνική: «παιρνεις αποφάσεις στο παρά πέντε». Σκεφτείτε και σημειώστε ελληνικές και αγγλικές μεταφορικές εκφράσεις που δηλώνουν το ακριβώς αντίθετο και περιέχουν χρονικά επιρρήματα.

.....
.....
.....

-

4. "It took him the whole day to get there and back; and when he returned he was so tired that he went off to sleep in his chair, and did not wake up till it was broad daylight." Στο παραπάνω απόσπασμα η μεταφορική έκφραση περιέχει τη λέξη "daylight" = «ξημέρωμα». Μπορείτε να σκεφτείτε και να σημειώσετε μεταφορικές εκφράσεις στην ελληνική και στην αγγλική που να περιέχουν λέξεις που να αναφέρονται σε διαστήματα της μέρας ή να δηλώνουν χρόνο; Π.χ. «έχει μαύρα μεσάνυχτα», "this situation is another false dawn for you".

Ελληνικές Μεταφορές	Αγγλικές Μεταφορές

5. Ποια μεταφορά νομίζετε ότι κρύβεται πίσω από τις εκφράσεις: "you are always running out of time", "it's early in the day to draw a conclusion", "it's too late in the day to take action in the company", "there's nothing else to do with your exams. You have had your day", "your days are numbered at the office if you don't change your behaviour".

.....

4ο ΦΥΛΛΟ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

2. Σας δίνονται κάποια αποσπάσματα από την ιστορία του Oscar Wilde "The Devoted Friend". Αφού τα διαβάσετε προσεκτικά, προσπαθήστε να εντοπίσετε τις μεταφορικές εκφράσεις που περιέχουν και στη συνέχεια να αποδώσετε το νόημά τους.

Μεταφορές	Ερμηνεία - Εξήγηση

3. Μεταφράστε στην ελληνική το δεύτερο και τρίτο απόσπασμα της ιστορίας.

Υπάρχουν αντίστοιχες μεταφορές στη μητρική σας γλώσσα;

α) Αν ναι, ποιες είναι αυτές;

β) Αν όχι, με ποιες εκφράσεις αποδώσατε τον αγγλικό μεταφορικό λόγο;

Μετάφραση

2).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

3).....
.....
.....
.....
.....
.....
.....
.....

2α)
.....
.....
.....
.....

2β)
.....
.....
.....
.....

4. Προσπαθήστε να αντικαταστήσετε τις μεταφορές που εντοπίσατε στα αποσπάσματα με παρόμοιες εκφράσεις της αγγλικής που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα.

Τί παρατηρείτε;

α) Υπάρχουν συνώνυμες μεταφορικές εκφράσεις;

β) Το νόημα του κειμένου παραμένει το ίδιο ή αλλοιώνεται;

Μεταφορές	Παρόμοιες Εκφράσεις

3α)

.....

3β)

.....

4. **Never troubled his head about**

I had rather a hard time

Οι δύο παραπάνω μεταφορές περιέχουν αντίστοιχα τις λέξεις "head" και "time". Μπορείτε να σκεφτείτε και να καταγράψετε μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σας γλώσσας που να περιέχουν έννοιες που σχετίζονται με άλλα μέλη του σώματος και με το χρόνο ή την ώρα αντίστοιχα;

Π.χ. «Ο Ηλίας είναι το δεξί μου χέρι στη δουλειά»
 «Όσα φέρνει η ώρα δεν τα φέρνει ο χρόνος»

Παρόμοιες Εκφράσεις

Never troubled his head about

Φύλο:

Αγόρι

Κορίτσι

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ

1. Στις λογοτεχνικές μεταφορικές εκφράσεις που ακολουθούν προσπάθησε να γράψεις όσο πιο αναλυτικά μπορείς:

A) Πώς θα εξηγούσες με δικά σου λόγια την κάθε μεταφορά που ακολουθεί.

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια κοινή μεταφορική έκφραση στην ίδια γλώσσα (αγγλική), που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

1.1 *All day long he flew, and at night-time he arrived at the city.*

"Where shall I put up?" he said; "I hope the town has made preparations."

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στην αγγλική γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.2 *"Round the garden ran a very lofty wall, but I never cared to ask what lay beyond it, everything about me was so beautiful."*

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στην αγγλική γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.3 *"How cool I feel," said the boy, "I must be getting better"; and he sank into a delicious slumber.*

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στην αγγλική γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσέ τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.4 *"But with me she will not dance, for I have no red rose to give her"; and he flung himself down on the grass, and buried his face in his hands, and wept.*

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στην αγγλική γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσε τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

1.5 *"You must stain your efforts with your own heart's-blood"*

A) Κατανόηση – Εξήγηση

.....
.....
.....

B) Υπάρχει κάποια παρόμοια έκφραση στην αγγλική γλώσσα, που να έχει την ίδια σημασία; Αν ναι, σημείωσε τη.

.....
.....
.....

Γ) Μπορείς να σκεφτείς μεταφορικές εκφράσεις της μητρικής σου γλώσσας που να περιέχουν το ίδιο ή σχεδόν το ίδιο νόημα με την αγγλική μεταφορική έκφραση;

.....
.....
.....

ΦΥΛΛΟ ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΗΣ

Τάξη: Γ' (Γυμνασίου)

Αριθμός μαθητριών: 4

Παρατηρήτριες: Μπότσαρη Ευαγγελία / Βαλακώστα Μαρία

1. Πώς αντιμετώπισαν οι μαθήτριες τη διδασκαλία με τη χρήση φύλλων εργασίας;

Πολύ καλά Καλά Αρκετά καλά Μέτρια

Άλλο.....

2. Πόσος χρόνος απαιτήθηκε για την κατανόηση των δραστηριοτήτων που περιείχαν τα φύλλα εργασίας από τις μαθήτριες;

Πάρα πολύς Πολύς Αρκετός Ελάχιστος

3. Πόσος χρόνος απαιτήθηκε για τη συμπλήρωση των φύλλων εργασίας από τις μαθήτριες;

Πάρα πολύς Πολύς Αρκετός Ελάχιστος

4. Ποιος ο βαθμός δυσκολίας των δραστηριοτήτων (ασκήσεων) στα φύλλα εργασίας κατά τη γνώμη των μαθητριών;

Υψηλός Μέτριος Χαμηλός

5. Η ενασχόληση των μαθητριών με τις ασκήσεις έγινε με τρόπο:

Πολύ εύκολο Εύκολο Λιγότερο εύκολο Δύσκολο

6. Σε ποιο μεταφορικό είδος δυσκολεύτηκαν περισσότερο οι μαθήτριες και γιατί;

Στις κοινές μεταφορές Στις λογοτεχνικές μεταφορές

Δυσκολία στο συσχετισμό Άγνοια μεταφορικών εκφράσεων Ανυπαρξία συσχετισμού στις δύο γλώσσες

7. Σε ποια γλώσσα ήταν ενισχυμένη η γνώση τους πάνω στο φαινόμενο των μεταφορών;

Στη μητρική Στην αγγλική Δεν παρατηρήθηκε μεγάλη απόκλιση

8. Σε ποια δραστηριότητα παρατηρήθηκε μεγαλύτερη δυσκολία;

Να σημειωθεί το φύλλο εργασίας και η δραστηριότητα:.....

9. Σε ποια γλώσσα στηρίχθηκαν περισσότερο οι μαθήτριες για να προβούν σε εννοιολογικούς συσχετισμούς; Ποια γλώσσα επηρέασε περισσότερο την άλλη ως προς τη μεταφορική σκέψη;

Στην ελληνική Στην αγγλική

Η ελληνική Η αγγλική

10. Πόσος χρόνος απαιτήθηκε για τη συμπλήρωση των ερωτηματολογίων από τις μαθήτριες;

Πάρα πολύς Πολύς Αρκετός Ελάχιστος

11. Πώς θα χαρακτηρίζατε το επίπεδο συνεργασίας των μαθητριών;

Πολύ καλό Καλό Αρκετά καλό Μέτριο

Άλλο.....

12. Ποια η γενικότερη εντύπωση των μαθητριών από τη διδακτική παρέμβαση;

Πολύ καλή Καλή Αρκετά καλή Μέτρια

Άλλο σχόλιο.....

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000091685

